

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

SEKTÖREL DURUM ANALİZİ

Nº 3

Sorunlar ve Çözüm Önerileri
2001 - II

Mayıs 2002

(Yayın No. TÜSİAD-T/2002-05/320)

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0212) 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

© 2002, TÜSİAD

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK.'nu uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

ISBN : 975-8458-32-9

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılması hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

Bu çerçevede, Türkiye’de sektörlerin durumlarının analizi amacıyla Meslek Örgütleriyle İlişkiler Komisyonu ve ilgili Sektörel Dernekler Platformu’nun katkısıyla “Sektörel Durum Analizi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli çalışma Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Mehmet Polat tarafından hazırlanmıştır .

Bu çalışma “Sektör Dernekleri Platformu” olarak örgütlenen derneklerin İcra Kurulu’nu oluşturan 7 Dernek başkanı -nın Güngör Kesci: Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD), Timur Erk: Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği (TKSD), Kadir Sever: Türkiye Mühendisler Birliği (TMB), Sedat Silahtaroglu: Makina İmalatçıları Birliği (MİB), Fikret Yücel Türkiye Elektronik Sanayicileri Derneği (TESİD), Ali Güler: Süt ve Et Sanayicileri Derneği (SETBİR), Ali İhsan İkbahar: Otomotiv Sanayii Derneği (OSD) denetiminde güncelleştirilerek yılda 2 kez yayınlanmaktadır .

"Sektörel Dernekler Platformu"nın (SDP) amacı, "Türkiye’de sektörel düzeyde faaliyet gösteren, ortak ilke ve hedefleri benimseyen sektörel kuruluşların ulusal ekonomik politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmak, uluslararası sektörel entegrasyonu sağlamak ve özellikle AB’ye sektörel entegrasyonu hızlandırmak için ortak projeler geliştirmek, sektörel kuruluşların uluslararası bir vizyona sahip olmaları için özendirmek, sorunları ve çözüm önerilerini kamuoyuna, yetkili kurumlara duyurmak" olarak belirlenmiştir .

Mayıs 2002

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Polat

1950 yılında Malatya Hekimhan'da doğdu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nden 1973 yılında mezun oldu ve aynı bölümde master derecesini 1979'da aldı. 1979-1981 arası Southhampton Üniversitesi'nde çalıştı.

1974 yılında uzman yardımcısı olarak girdiği Devlet Planlama Teşkilatında Uzman, Müsteşar Danışmanı, Uzun Vadeli Planlar Dairesi Başkanı, Sektör Programları Dairesi Başkanı ve Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürü olarak, GAP Master Planı'nda, Ekonomi ve Finasman Grubu yöneticisi olarak çalıştı ve halen Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Yayınlanmış çalışmaları arasında “Sektörel Yatırım Deflatörleri” (1977), “Türkiye’de Planlamanın Kuramsal Yapısı ve Yöntemleri”, (1979), “Türkiye için bir Sermaye Yapısı Matriksi Kurulması ve Dinamik Girdi – Çıktı Modeli Uygulaması”, (1979), “Kaynak Kullanımı ve Destekleme Fonu Çalışması”, (1985) ve “Planlama Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması” bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1. EKONOMİK GELİŞMELER	9
1.1. Yakın Geçmiş.....	11
1.2. Mevcut Makroekonomik Durum	13
BÖLÜM 2. REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM	17
2.1. 2001 Yılı Gelişmeleri.....	19
2.2. Ortak Sorunlar.....	22
BÖLÜM 3. SEKTÖREL GELİŞMELER	31
3.1. Madencilik Sektörü	33
3.1.1. Genel Değerlendirme	33
3.1.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	34
3.2. Gıda-Et Sektörü	36
3.2.1. Genel Değerlendirme	36
3.2.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	38
3.3. Gıda-Süt ve Süt Ürünleri Sektörü.....	40
3.3.1. Genel Değerlendirme	40
3.3.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	42
3.4. Gıda-Makarna	43
3.4.1. Genel Değerlendirme	43
3.4.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	45
3.5. Hazır Giyim ve Tekstil	47
3.5.1. Genel Değerlendirme	47
3.5.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	55
3.6. Deri ve Ayakkabı Sektörü.....	61
3.6.1. Genel Değerlendirme	61
3.6.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	62
3.7. Kağıt Sektörü.....	67
3.7.1. Genel Değerlendirme	67
3.7.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	68
3.8. Ana Kimya Sanayii	69
3.8.1.Genel Değerlendirme.....	69
3.8.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	70
3.9. Kimya-Sabun, Deterjan, Kozmetik, Tuvalet Müstahzarları Sanayii.....	72
3.9.1. Genel Değerlendirme	72
3.9.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	73
3.10.Kimya-Gübre Sanayii	75
3.10.1. Genel Değerlendirme	75
3.10.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	78
3.11.Çimento Sektörü	78
3.11.1. Genel Değerlendirme	78
3.11.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	82

3.12. Seramik Sektörü	85
3.12.1. Genel Değerlendirme	85
3.12.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	87
3.13. Demir Çelik Sektörü	87
3.13.1. Genel Değerlendirme	87
3.13.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	89
3.14. Döküm Sanayii	93
3.14.1. Genel Değerlendirme	93
3.14.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	95
3.15. Beyaz Eşya Sektörü.....	96
3.15.1. Genel Değerlendirme	96
3.15.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	96
3.16. Otomotiv Sanayii.....	97
3.16.1. Genel Değerlendirme	97
3.17. Taşıt Araçları Parça Sanayii.....	107
3.17.1. Genel Değerlendirme	107
3.17.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	107
3.18. Makine İmalat Sektörü	115
3.18.1. Genel Değerlendirme	115
3.19. Elektronik Sanayii	118
3.19.1. Genel Değerlendirme	118
3.20. Ofis Mobilyaları Sanayii	120
3.20.1. Genel Değerlendirme	120
3.20.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	121
3.21. İnşaat – Taahhüt Sektörü	123
3.21.1. Genel Değerlendirme	123
3.21.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	125
3.22. Toplu Yemek Sektörü	129
3.22.1. Genel Değerlendirme	129
3.22.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	130
3.23. Turizm Sektörü	131
3.23.1. Genel Değerlendirme	131
3.23.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	131
3.24 Gemi İnşa Sektörü.....	132
3.24.1. Genel Değerlendirme	132
3.24.2. Gemi İnşa Sanayinin Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	138
Ek.1. Sektörler ve Sektör Temsilcileri	143
Ek.2. Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırması (ISIC).....	145
Ek.3. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC)	146
Kaynakça	148

B Ö L Ü M

EKONOMİK GELİŞMELER

1. EKONOMİK GELİŞMELER

1.1. Yakın Geçmiş

Yakın dönemde Türkiye'nin makroekonomik performansı incelendiğinde mal ve hizmet piyasalarında, para piyasasında ve kamu kesiminde yapılması gereken yapısal reformlar ve sistemin işleyişine getirilmesi gereken düzenlemelerin gecikmesi, ekonomik ve sosyal yapıyı belirli aralıklarla darboğaza sürüklemiştir. Mayıs 1999'da yapılan seçimler sonrası oluşan Cumhuriyet Hükümeti kapsamlı bir programla, bozulan kamu kesimi dengelerini düzeltmek, enflasyon oranını tek haneli rakamlara indirmek ve bu dengeleri kalıcı kılmak amacıyla ikinci kuşak reformları eşanlı olarak yapmak taahhüdünde bulunmuştur. Döviz kurunu cıpa olarak alan program IMF tarafından da bir stand-by anlaşmasıyla desteklenmiştir.

2000 yılı başında uygulamaya konulan döviz çıpasına dayalı "Enflasyonu Düşürme Programı" ekonomide belirlilik sağlamış, buna koşut nominal faizlerin belirlenmesinde etkili olan risk primi azalmış ve nominal faizler hızla düşmüş, enflasyon oranı azalmasına rağmen öngörülen oranda düşmemiş, dayanıklı tüketim malları ve otomobil talebine bağlı olarak üretim ve iç talep öngörülenin aksine canlanmıştır.

Programın öngördüğü enflasyon ile gerçekleşen enflasyon farkı TL'nin değer kazanmasına neden olmuş, hızla düşen nominal faizler ve bankacılık kesiminin riski dağıtma güdüsü ile tüketici kredilerini arttırmaları, doymamış olan otomobil ve dayanıklı tüketim malları talebini canlandırmış, özellikle bu kalemlerde, ithalat artmış, ihracat ise hem euro/dolar paritesindeki değişime hem de TL'nin değer kazanmasına bağlı olarak yavaşlamıştır. Ayrıca yukarıda belirtilen gelişmeler ve ham petrol, doğal gaz ve diğer hammadde fiyatlarında öngörülen artışlar üretim maliyetlerinin artışına yol açmış, cari işlemler dengesi de bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir.

Enflasyonu düşürme programının fon gereksinimi başlangıçta öngörülenden daha fazla olmuş, özelleştirme programı istenilen düzeyde gerçekleştirilememiş, enflasyondaki düşüş beklenilenin altında kalmış, yurt içi talep öngörülen oranda kıslanamamış, GSYİH büyümesi yüzde 7,4 olmuş buna bağlı olarak ithalat ve dolayısıyla cari işlemler açığı yüksek çıkmış ve bu durum iç ve dış piyasa çevrelerinde önceden ilen edilen kur hedeflerinin sürdürülebilirliği konusunda kuşkulara yol açmıştır. Ödemeler dengesi sorunlarının yanısıra yapısal reform düzenlemelerinin ya-

vaş ilerlemesi ve diğer ekonomi dışı belirsizlikler 2000 yılının ikinci yarısından itibaren uluslararası sermayenin Türkiye'ye ihtiyatla yaklaşmasına neden olmuştur.

Kasım 2000 finansal krizinde kısa vadeli faizlerde yaşanan sıçrama ile koşut tahvil, bono ve hisse senedi fiyatları hızla düşmüş, yabancı yatırımcıların TL bazlı yatırım araçlarından çıkma talebi sonucu Merkez Bankası rezervleri 6 milyar ABD doları civarında azalmıştır. Ayrıca, yıl sonu münasebetiyle bankaların açık pozisyonlarını kapatma çabaları, belirsizlikle tetiklenen döviz talebiyle birleşince resmi rezervler erimiş ve ilan edilen döviz kurunun sürdürülebilirliğini zora sokmuştur. Kasım krizi sonrasında alınan tedbirler ve IMF'nin desteğiyle mali piyasalardaki belirsizlik azalmış, Merkez Bankası'nın rezervleri artmış, nominal faizlerdeki dalgalanmalar azalmış ve faiz oranları kriz ortamına göre düşmüştür.

2001 yılı başına gelindiğinde, kur çıpasına dayalı programın sürdürülebilirliği üzerindeki kuşkular artmış, Merkez Bankasının önceden ilan edilmiş kurları gerçekleştirmesi güçleşmiştir. Yukarıda değinilen gelişmeler, programın yetersiz fonla başlaması, yapısal reformların ve yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki isteksizlik, özelleştirmenin hedeflenen düzeyde gerçekleştirilememesi ekonomiyi spekülatif saldırılara açık hale getirmiştir. Şubat 2001 ortalarına gelindiğinde, TL bazlı enstrümanlardan kaçış paniği, sürüklenen çıpa sisteminden çıkışı zorunlu kılmış, 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

Bu krizler sonrasında mali kesim faiz ve kur riskleriyle karşı karşıya kalmış, çöken finansal kesim acil yeniden yapılanma ihtiyacını doğurmuştur. Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması kamu ve fon bankaları nedeniyle kamu maliyesine önemli yükler getirmiş, iç ve dış borçlanma imkanlarındaki daralma ve hızla yükselen faizler Hazine'nin iç borçları çevirebilme kabiliyetini önemli ölçüde sınırlamıştır. Bu belirsizlik ve mali kesimin bir anlamda çöküşü reel kesimi de derin anlamda etkilemiş; şirketlerin üretim, satış, yatırım, istihdam, ihracat, ithalat, vb faaliyetleri durma noktasına gelmiş, varlıkları erimiştir.

Bu koşullar altında Türkiye, güçlü bir ekonomik reform programı hazırlayarak resmi kaynaklardan (IMF, IBRD, v.b.), uygun şartlarla yeterli dış finansman bulma yoluna gitmiştir. Bu çerçevede "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" hazırlanmış ve uluslar arası kurumlardan yeterli desteği almıştır.

Programının temel amacı, döviz kuru rejiminin (sürüklenen çıpa sistemi) terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, bu amaçla eski alışkanlıklara geri dönülmesine imkan vermeyen yeni ve

çağdaş kurumsal alt yapıları oluşturmak, iktisadi etkinliği artıracak yapısal reformları gerçekleştirmek, makroekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanmak, sürdürülebilir büyüme ortamını temin ederek kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı bozukluklarını gidermek olarak açıklanmıştır.

Yeni programda, bu temel hedefler çerçevesinde:

- ✓ Bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma sonucunda mali piyasaların etkin ve verimli bir biçimde işlemesi ve finansal kesim ile reel kesim arasında sağlıklı bir ilişkinin yeniden tesisi,
- ✓ Kamu kesiminde yüksek faiz dışı fazla verilmesi ve kamu finansman dengesinin yapısal reformlarla desteklenerek bir daha bozulmayacak biçimde güçlendirilmesi,
- ✓ Dalgalı kur rejimi çerçevesinde enflasyonla mücadeleye yönelik etkin bir para politikasının uygulanması,
- ✓ Enflasyon hedefleriyle uyumlu gelirler politikasının sürdürülmesi,
- ✓ İyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesinin gerektirdiği yasal altyapının hazırlanması,
- ✓ Dış finansman imkanlarının da desteğiyle olumsuz borç dinamiğinin kırılması ve dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi öngörülmektedir.

Güçlü ekonomiye geçiş programında makroekonomik politikalarda enflasyonla mücadele geri plana itilmiş, öncelik piyasaların yeniden çalışır hale gelmesine ve kapsamlı bir yapısal reform programının gerçekleştirilmesine verilmiştir. Bir başka anlatımla, Türkiye'nin içinde bulunduğu borç-faiz sarmalından ödeyebilirliğini kanıtlayarak çıkması ve sürdürülebilir bir piyasa ekonomisi düzeni için gerekli altyapının oluşturulması işi öne alınmış, enflasyonla mücadelenin bu aşamanın başarılmasından sonra daha kolay olacağı varsayılmıştır.

1.2. Mevcut Makroekonomik Durum

Program uygulamalarıyla 2001 yılının temel endişeleri ortadan kalkmış, kurlarda ki dalgalanma durulmuş, iç borç stoku çevrilebilir duruma gelmiş, nominal faizlerde istikrar ve düşüş sağlanmıştır. Ancak; yıllık bazda karşılaştırıldığında, ekonomi tarihimizin en kapsamlı krizi nedeniyle, 2001 yılı makroekonomik dengeleri bir önceki yıldan daha kötüdür.

22 Şubat 2001 krizinden sonra ekonomi aşırı belirsizlik ve makroekonomik fiyatlardaki, döviz kuru,vb. aşırı dalgalanmalar nedeniyle görülmemiş bir daralma sürecine girmiş, istihdam kayıpları ile reel ücret kayıpları yaygın bir şekilde görülmüş, şirketlerin sermayeleri reel anlamda erimiştir. Bankacılık reformu sürecinde kamu kesiminin populist uygulamaları neticesinde biriken ve kamu bankaları bilançolarında gizlenen açıkları ortaya çıkmış, kamu borç stoku/GSMH oranı yüzde 100'e ulaşmıştır. Konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranı yüzde 17, faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranı ise Yüzde 7 olmuştur. Cari işlemler açığı durgunluğun da etkisiyle 9,8 milyar dolardan 3,3 milyar dolar fazlaya dönüşmüş, TEFE bazında 2000 yılı sonu itibariyle yüzde 33,6'ya düşen özel imalat sanayii fiyat artışları, 2001 yılı sonunda yüzde 94,5'e çıkmıştır. Ekonomik aktivitenin ciddi ölçülerde aksaması neticesinde büyüme hızı negatif yüzde 9,4 olmuştur.

Daha önce değinildiği gibi Mayıs 2001 ayında uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, makroekonomik istikrarı sağlamaya ve sürdürülebilir kılmaya yönelik kapsamlı bir reform programı öngörmektedir. Bu bağlamda kamu ihale sisteminin yeniden düzenlenmesini, bütçe dışı fonların kapatılmasını, yeni borçlanma kanununun çıkartılmasını, enerji, telekomünikasyon, bankacılık üst kurullarının kurulmasını ve bu aktivitelerin rekabet ortamında yürütülmesi için gerekli yapısal düzenlemelerin yapılmasını, tarım kesiminde süregelen destekleme sisteminin terk edilmesini hedef alan program başarıyla uygulanırken, 11 Eylül 2001'de yaşanan terörist saldırılar, Dünya'da ve Türkiye'de önemli değişikliklere neden olmuştur.

Bilindiği gibi piyasalarda güveni tesis etmeye yönelik olarak, kapsamlı yapısal reformları da içeren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uyguladığı para ve maliye politikalarıyla önemli kazanımlar elde etmiş ancak krizin boyutlarının derinliğine ve reel kesimin yaşadığı sarsıntının şiddetine de bağlı olarak yatırımcı güveninin tesisi zaman almıştır. Bunda bankacılık kesimindeki sorunların büyüklüğünün önceden tahmin edilenden fazla olmasının yanı sıra, piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlamaya yönelik olarak tasarlanan reformlara politik rant dağıtma mekanizmalarının devamında yarar görenlerin örtülü direnci de etkili olmuştur.

Dünyanın önemli ekonomilerini derinden sarsan 11 Eylül terörist saldırıları sonrası piyasaların güveninin tesisi, global ve yerel düzeyde resesyondan çıkışın programın başlangıcında öngörülenden daha uzun süreceği ekonomistler, ulusal ve

uluslararası ekonomi kurumları tarafından kabul edilmiştir. Büyük bir ekonomik krizden çıkmaya çalışan Türk ekonomisi , mevcut borç durumu, coğrafi konumu itibariyle 11 Eylül dış şokundan nispi olarak daha fazla etkilenmiştir. Bu dış şok Türk ekonomisini sanayileşmiş ülkelerdeki talebin zayıflaması, turizm gelirlerinin azalması, uluslararası finans piyasalarına erişimin zorlaşması, özelleştirme ve doğrudan yabancı sermaye yatırım imkanlarının zayıflaması, havacılık ve uluslararası taşımacılık faaliyetlerinin olumsuz etkilenmesi gibi çok yönlü olarak olumsuz biçimde etkilemiştir. Nitekim, 11 Eylül sonrası nominal faiz oranları yükselmiş, TL değer kaybetmiş, yabancı yatırımcılar yatırım kararlarını ertelemişler ve 2002 yılı için öngörülen finansman planı üzerinde şüpheler belirmiştir. Bu tür şüphelere karşı Ekim 2001'de TBMM'ne sunulan konsolide bütçede faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranı yüzde 6,5 olarak hedeflenmiştir.

Türkiye'nin süregelen ekonomik sorunlarının çözümü için uygulanan orta vadeli ekonomik programın 11 Eylül sonrası güçlendirilmesi ihtiyacı doğmuş bu çerçevede Ocak 2002-Aralık 2004 dönemini kapsayan Güçlendirilmiş Orta Vadeli Ekonomik Program uygulamaya konmuştur. 18 Ocak 2002 tarihini taşıyan yeni bir stand-by anlaşmasıyla desteklenen Güçlendirilmiş Orta Vadeli Program ile Türkiye'nin ödemeler dengesi ihtiyaçları 12,8 milyar SDR tutarında desteklenecektir. Program düzenli gözden geçirmeler, ön koşullar, kantitatif performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedefler ve yapısal performans kriterleri vasıtasıyla izlenecektir.

Güçlendirilmiş Program ile ekonomi olası krizlere karşı güvenceye alınacak, enflasyonist olmayan sürdürülebilir büyümenin temelleri atılacak, finansal ve makroekonomik istikrar sağlanacak, yapısal reformlarda daha derinlemesine ilerleme kaydedilecek, sürdürülebilir istikrarlı büyüme ile birlikte enflasyonla mücadele sürdürülecek, sağlıklı ve idare edilebilir bir borç yapısı oluşturulacak, bunun için önemli miktarlarda kamu kesimi faiz dışı fazlası verilecek, dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması altında enflasyon hedeflemesi gerçekleştirilecek, kamu kesimi reformu bitirilecek ve bütün bu genel çerçeveyi oluşturmak için ekonomi politikaları beklenmedik gelişmelere karşı esneklikle uygulanacaktır. Bu amaçla para ve maliye politikalarının tüm araçları etkin olarak kullanılacaktır.

B Ö L Ü M

REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM

2. REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM

2.1. 2001 Yılı Gelişmeleri

Kasım 2000 tarihinde başlayan ve Şubat 2001 tarihinde had safhaya ulaşan ekonomik kriz sonrası piyasalarda istikrarın sağlanamaması sebebiyle Türkiye ekonomisi tarihinin en yüksek oranlı daralmasını yaşamıştır. 31.03.2002 tarihinde açıklanan yılın dördüncü üç aylık dönemine ilişkin Milli Gelir Verilerine göre GSMH bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,3 GSYİH ise yüzde 10,4 oranında küçülmüştür. Ocak- Aralık dönemini kapsayan devrede gözlenen daralma ise GSMH'da yüzde 9,4, GSYİH'da yüzde 7,4'dür. 2001 yılında tüm sektörlerde küçülme yaşanmış, imalat sanayii küçülmesi yüzde 8,1 olmuştur.

2000 yılında yüzde 9,8 oranında artan toplam yurtiçi talep, 2001 yılının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerinde bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla; yüzde 10,7,yüzde 23,5, yüzde 17,1 ve yüzde 16,0 oranında azalmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, 2001 yılının Ocak-Aralık döneminde, 2000 yılına göre, toplam yurtiçi talep yüzde 13,3 oranında daralmıştır.

Şubat 2001 krizi sonrası artan belirsizlik ortamıyla yükselen işsizlik ve düşen reel ücretlere bağlı olarak 2001 yılı birinci çeyreğinde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,5 oranında azalan özel tüketim, ikinci çeyrekte yüzde 11,5 oranında, üçüncü çeyrekte yüzde 9,7 oranında ve dördüncü çeyrekte yüzde 11,7 oranında azalmıştır. 2000 yılında yüzde 6,2 oranında artan özel tüketim harcamaları, bu gelişmeler neticesinde, 2001 yılı Ocak-Aralık döneminde yüzde 9,0 oranında azalmıştır. Özel kesim sabit sermaye yatırımları 2001 yılında, 2000 yılının aynı dönemlerine göre hızla artan bir azalış trendi göstermiştir. Birinci çeyrekte yüzde 14,4 azalış gösteren özel kesim sabit sermaye yatırımları, ikinci çeyrekte yüzde 32,1 oranında, üçüncü çeyrekte yüzde 41,5 oranında ve dördüncü çeyrekte yüzde 50,2 oranında azalış göstermiştir. Oniki aylık dönemde özel sabit yatırımlardaki azalış oranı 2001 yılında 2000 yılının aynı dönemine göre yüzde 35,1 oranında olmuştur. Üretim kapasitesinin (potansiyelinin) büyümesi açısından önem arzeden özel kesim sabit sermaye yatırımlarının belirsizlik ve kriz ortamlarından özel tüketim harcamalarından daha fazla etkilendiğini söylemek kehanet olmayacaktır. Kamu tüketim ve yatırım harcamalarında da benzer daralma müşahade edilmiştir.

Üretim bazında gerçekleştirmeler incelendiğinde son verilere göre 2001 yılı dördüncü çeyreğinde sanayi üretiminde bir önceki yılın dördüncü dönemine göre yüzde 11,7 azalış olduğu görülmektedir. 2001 yılı tamamındaki küçülme sanayi sektö-

rü için toplamda yüzde 8,6'dır, özel kesimin küçülmesi ise yüzde 10,7 olmuştur. Özel imalat sanayii küçülmesi 2001 yılında oniki aylık ortalama olarak yüzde 11,5'dir. Aylık sanayii üretim endeksine göre de benzer bir eğilim gözlenmiştir. 2001 Ocak ayından itibaren bir önceki yılın aynı ayına göre 403 önemli sanayi maddesinin üretim endeksi incelendiğinde yılın tamamında azalışlar gözükmemektedir. Kasım 2001'den itibaren azalışın hızında bir yavaşlama söz konusudur.

Aylık ve üç aylık İmalat Sanayii Eğilim Anketi Sonuçlarına göre de üretim ağırlıklı kapasite kullanım oranlarında bir kıpırdanma ve tam kapasiteyle çalışamama nedenlerinde bir değişim söz konusudur. Örneğin 2001 yılı ilk çeyreğinde yüzde 69,8 olan üretim ağırlıklı kapasite kullanım oranı, ikinci çeyrekte yüzde 69,9, üçüncü çeyrekte yüzde 71,1 ve dördüncü çeyrekte yüzde 73,5 olmuştur. Bu oranlar 2000 yılında sırasıyla yüzde 72,6, yüzde 76,3, yüzde 76,6 ve yüzde 78,1'dir. 2001 yılının son çeyreğinde tam kapasite ile çalışamama nedenlerinde de bir değişim gözlenmiş iç pazarda talep yetersizliğinin payı 2000 yılının aynı çeyreğine göre 4,4 puan artarak yüzde 53,5'e ulaşmıştır. Aylık ve üç aylık bekleyişlerde 2002 yılına ilişkin üretim, satışlar ve satış fiyatları, hammadde fiyatları konularında olumlu değerlendirmeler dikkat çekmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tanımlarını esas alarak yaptığı Hanehalkı İş gücü Anketi sonuçlarına göre 2001 yılı dördüncü çeyreğinde toplam istihdam 19,7 milyon kişi, işsiz sayısı ise 2,3 milyon kişi olarak tespit edilmiştir. 2001 yılının dördüncü döneminde istihdam oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre ülke genelinde yüzde 44,7'den yüzde 42,9'a düşmüştür. Türkiye genelinde 6,4 milyon kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte ve bu istihdamın yüzde 48,8'ini ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. 2001 yılı dördüncü çeyreğinde toplam istihdamda sanayi sektörünün payı yüzde 32,6 ve inşaat sektörünün payı yüzde 4,8 olarak tespit edilmiştir. İstihdam içinde inşaat sektörünün payında bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,1 puanlık bir düşüş söz konusudur.

İstihdam içinde eksik istihdam kavramının önemi büyüktür. Türkiye genelinde eksik istihdamın işgücü içindeki oranı, 2001 yılı IV. döneminde bu oran yüzde 6,1 olmuştur. 2001 yılı son çeyreğinde işsiz sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 70,9 artmıştır. Türkiye genelinde yüzde 10,6 olarak hesaplanan bu oran, tarımdışı kesimde yüzde 14,9'dur. Daha ziyade tarım dışı kesimin sorunu olan eksik istihdam ilave edildiğinde, işsizlik oranı 2001 yılının dördüncü çeyreğinde yüzde 21'dir. Bu durum üretimdeki düşüşlerde de görülebilmektedir. Türkiye genelinde işsizlerin yüzde 21,7'sini (507 bin kişi) işten çıkartılanlar, yüzde 20,8'ini (486 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır. Diğer alarm veren husus eğitilmiş genç

nüfusun işsizlik oranının geçen yılın aynı dönemine göre artarak yüzde 27 olarak gerçekleşmesidir.

2001 yılı Ocak-Aralık döneminde ihracat yüzde 12,3 oranında artmış ithalat ise yüzde 25,7 oranında azalmıştır. Bu gelişmeler sonrasında bavul ticareti hariç dış ticaret açığı 26,7 milyar dolardan 9,3 milyar dolara düşmüştür. Bu gelişmede Kasım 2000 finansal krizi ile başlayan ekonomik yavaşlamanın ve giderek artan üretimdeki küçülmenin payı büyüktür.

2001 yılı Ocak-Aralık döneminde 2000 yılına göre; ihracat miktar indeksi yüzde 22,2 oranında artmış, ithalat miktar indeksi ise yüzde 24,8 azalmıştır. Aynı dönemde ihracat fiyat indeksi yüzde 2,6, ithalat fiyat indeksi binde üç oranında gerilemiştir.

2001 yılında Konsolide Bütçe gelirleri 2000 yılına göre yüzde 55,1 oranında artarak 51,8 katrilyon lira, harcamaları ise yüzde 72,2 oranında artarak 80,4 katrilyon lira olmuştur. Bu dönemde bütçe açığı 28,6 katrilyon lira, nakit açığı 32,1 katrilyon lira, faiz dışı fazla ise 12,5 katrilyon lira olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılı Aralık ayında TEFE ve TÜFE aylık artış hızlarında beklentiler civarında gerçekleşmiştir. Önceki aylara göre enflasyonda nispi bir gerileme söz konusudur. Aralık ayında TEFE ve TÜFE artış hızları sırasıyla yüzde 4,1 ve yüzde 3,2 oranında gerçekleşmiştir. Böylece, 2001 yılında 12 aylık artış hızları TEFE’de yüzde 88,6 ve TÜFE’de yüzde 68,5 olmuştur.

Kasım ayından itibaren IMF’nin ek finansman imkanının TL’nin ABD doları karşısında değer kazanması ve dolayısıyla döviz kurunda oluşan görece istikrarlı seyrin yanı sıra uluslararası petrol fiyatlarındaki düşme TEFE artış hızının yavaşlamasında etkili olmuştur.

Aralık ayında TEFE aylık artış hızındaki yavaşlama, tarımsal ürün fiyatlarındaki artışa rağmen özellikle özel imalat sanayiindeki fiyat artış hızlarındaki gerilemeden kaynaklanmıştır. Fiyat artış hızlarında bir önceki aya göre madencilik sektöründe azalma devam etmiş, enerji sektöründe ise artış kaydedilmiştir.

Aralık ayında Toptan eşya fiyatları artış hızı kamu kesiminde yüzde 0,8, özel kesimde ise yüzde 5,5 olarak gerçekleşmiştir. Kamu kesiminde fiyat artış hızlarındaki gerileme madencilik sektöründe fiyatların düşmesi, imalat sanayiinde ise kağıt ve makine teçhizat hariç fiyat artış hızlarında belirgin bir yavaşlama olmasından kaynaklanmıştır.

Kamu kesimi madencilik sektöründe Aralık ayında fiyatlar yüzde 3,8 oranında azalmıştır. Bu gelişmede, ham petrol ve doğal gaz çıkarımında fiyatların yüzde 14,8 oranında azalması etkili olmuştur. Kamu imalat sanayiinde ise fiyat artış hızının yüzde 0,4 olması, TEFE'yi de olumlu yönde etkilemiştir. Enerji sektöründe ise bir önceki aya göre artış olmuş ve yüzde 4,6 olarak gerçekleşmiştir. Aralık ayında kamu kesimi imalat sanayiinde tütün, giyim eşyası, basım ve yayım sektörlerinde fiyatlar değişmemiş, kimyasal madde, ana metal sanayii, elektrikli makine imalatı sektörlerinde ise azalmıştır.

Tarım sektöründe fiyat artış hızı ağır kış koşullarının ve Akdeniz bölgesinde yaşanan sel olaylarının özellikle sebze ve meyve fiyatlarını etkilemesiyle yüzde 13,2 oranında gerçekleşmiştir. Bu artış hızı, son ondört yılın en yüksek değeridir.

Özel kesim madencilik sektöründe fiyat artış hızında Kasım ayında kaydedilen gerileme Aralık ayında bu seviyesini korumuş ve yüzde 1,7 olarak gerçekleşmiştir. Hampetrol, doğal gaz ve taşocakçılığı alt sektöründe fiyat artış hızında Aralık ayında azalma söz konusudur.

Özel kesim imalat sanayiinde fiyat artış hızları Ağustos-Ekim döneminden sonra Kasım ve Aralık aylarında azalma eğilimine girmiştir. Aralık ayında bir önceki aya göre 1,6 puan daha azalma kaydedilmiştir. Bu gelişmede döviz kurlarında bu dönemde kaydedilen nispi istikrarın özellikle dış ticarete konu malların fiyatlarında yarattığı gerileme rol oynamıştır. Ancak deri mamul imalat, basım ve yayım, kimyasal madde, makine teçhizat, tıbbi-optik aletler ve motorlu kara taşıtları alt gruplarındaki fiyat artışları sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

2001 yılının Aralık ayında TÜFE'de gıda-içki-tütün hariç diğer alt sektörlerde fiyat artışları, genel endeksin aylık ortalama artış hızının altında gerçekleşmiştir.

2001 yılında TÜFE 12 aylık artış hızı TEFE 12 aylık artış hızının yaklaşık 20 puan altında kalmıştır. Bu ölçüde büyük fark TL'nin ABD doları karşısındaki devalüasyonunun nominal olarak yüzde 113 oranında gerçekleşmesi ve yurt içi talepteki gerilemeden kaynaklanmıştır.

2.2. Ortak Sorunlar

Sektörel Dernekler Platformu üyelerinden alınan değerlendirmeler incelendiğinde bazı ortak sorunlar ön plana çıkmaktadır. Genel olarak reel sektörün sıkıntıları incelendiğinde iki temel kategori belirlenebilmektedir, bunlar konjonktürel ve yapısal sorunlar olarak adlandırılabilir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra kon-

jonktürel sorunlar ağırlık kazanmıştır. Ancak, konjonktürel sorunları zorlaştıran esas itibariyle yapısal sorunlardır. Nitekim, 1980' li yılların ikinci yarısından beri biriken kamu kesimi açıkları ve bu açıkların kamu kesimi bankalarının bilançolarında gizlenen boyutu, finansal kesimin yapısal sorunlarının ağırlaşmasında büyük rol oynamıştır. Sektör derneklerinin değerlendirmelerine göre ortak sorunlar şunlardır:

- Yaşanan krizler nedeni ile büyük ölçekte talep daralması olmuştur. Ayrıca, finansal sistemin aksaması sebebi ile kurdan sağlanan rekabet avantajı istenen ölçüde değerlendirilememiştir.
- Reel kesim şirketlerinde iyi yönetim, kurumsallaşma, şeffaflık, adillik, denetlenebilirlik ve sorumluluk ortak sorunlar olmaya devam etmiştir.
- Mali krizler sonucunda bankacılık sektöründe ortaya çıkan güven sorunu nedeni ile kredi olanaklarının ciddi ölçüde daralması, akreditif, teminat mektubu ve benzeri bankacılık hizmetlerinin durma noktasına gelmesi ekonominin bütününe etkilediği gibi imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmaları olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.
- Şubat krizi sonrası kurun serbest dalgalanmaya bırakılması TL'nin hızlı değer kaybı sonucunu getirmiş, oluşan belirsizlik ortamı nedeniyle fiyat belirsizlikleri, tahsilat sorunları ve ithal ara malı kullanan sektörlerde yüksek maliyet artışları ve ikmal sorunları ortaya çıkmıştır.
- Uygulanmakta olan kur çıpasına dayalı ekonomik istikrar programının hedefleri ile tutarlı olarak bağlanan uzun dönemli kontratların yerine getirilmesinde önemli sorunlar oluşmuştur. Yaygın bir biçimde kontrat iptalleri ve ödeme problemleri yaşanmıştır. Bu durumun reel sektör temsilcileri ile yapılan temaslarda halen sürdüğü beyan edilmektedir.
- Finansal sektör ile reel sektör arasında borç-alacak ilişkilerinin yeniden yapılandırılması için gerekli kurumsal düzenlemelerin yapılamaması veya gecikmesi krizden çıkışı geciktirmiştir.
- Kriz sonrası aksayan rutin işlemlerin yeniden yapılabilmesi sevindirici olmakla birlikte finansal kesimden reel kesime normal kredi akışı başlıyamamış, bu durum da sermayeleri eriyen şirketleri güç durumda bırakmıştır.
- Ortak olan diğer sorunlar ise İhracatta KDV geri ödeme süresinin uzunluğu, genel olarak teşvik ihtiyacı, maliyeti yükseltip rekabet gücünü düşüren yüksek vergi oranları ve ithal mallara karşı koruma ve haksız rekabeti önleme düzenlemelerindeki eksiklikler ve gecikmeler olarak sayılabilir.

Tablo 2.1.1.1. Faaliyet Kollarına Göre GSYİH (1987 Fiyatlarıyla)

Faaliyet Kolları	Gelişme Hızı, Çeyrekler itibarıyla, %														
	1999					2000					2001				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
Tarım	5,5	-8,3	-5,8	-3,5	-5,0	1,4	1,8	1,6	12,2	3,9	8,5	-2,9	-5,6	-13,6	-6,1
Sanayi	-9,8	0,8	-8,3	-2,6	-5,0	2,9	5,2	10,1	5,5	6,0	0,8	-10,1	-8,9	-10,7	-7,5
Maden	-20,5	5,3	-7,4	-6,3	-7,3	0,3	-1,1	-4,0	1,2	-1,1	-2,6	-7,4	-11,2	-15,9	-9,6
İmalat	-10,8	0,3	-9,1	-3,0	-5,7	2,6	5,3	11,3	6,1	6,4	1,7	-11,0	-9,7	-12,0	-8,1
Enerji	2,4	2,9	-1,8	2,0	1,3	6,0	8,0	9,2	3,3	6,5	-3,2	-4,0	-1,9	0,4	-2,1
İnşaat	-9,8	-11,5	-12,9	-15,2	-12,5	-2,3	3,3	8,6	5,9	4,4	-5,2	-5,8	-8,3	-3,6	-5,9
Ticaret	-12,6	-4,4	-8,6	0,2	-6,3	-2,3	3,3	8,6	5,9	12,0	-2,3	-12,1	-7,4	-14,4	-9,4
Ulaştırma	-6,2	0,7	-0,2	-4,2	-2,4	5,5	5,5	4,4	6,8	5,5	-2,3	-8,8	-4,5	-3,7	-4,9
Mali Müesseseler	8,3	8,0	5,6	4,5	6,5	2,1	1,4	0,7	-0,4	0,9	-5,3	-10,0	-9,8	-14,2	-9,9
Konut	2,0	2,1	1,0	-0,8	1,1	-1,1	-1,1	0,1	2,0	0,0	2,2	2,1	2,1	2,0	2,1
Serbest Meslek ve Hizm.	-7,6	-1,3	-6,0	-2,9	-4,5	4,1	5,5	6,6	7,5	6,1	-0,3	-9,7	-7,8	-10,4	-7,4
(-) İzafi Banka Hizmetleri	7,6	7,3	5,2	4,5	6,1	2,9	0,8	0,2	-0,9	0,7	-6,8	-12,0	-10,8	-16,9	-11,7
Sektörler Toplamı	-8,2	-2,2	-6,5	-3,0	-5,0	4,4	6,0	7,2	8,0	6,6	-0,3	-8,8	-6,7	-9,8	-6,7
Devlet Hizmetleri	7,8	0,7	0,8	2,0	2,7	0,8	2,5	2,3	2,4	2,0	2,2	1,9	0,9	1,0	1,5
Kar Amacı Olm. Özel Hiz.	1,9	0,8	2,3	5,0	2,5	0,7	-0,4	0,7	3,2	1,1	1,7	-0,3	-0,3	0,0	0,2
İthalat Vergisi	-21,6	-4,7	-6,0	12,8	-5,7	32,5	28,0	28,1	24,5	28,1	-10,1	-32,1	-28,0	-28,4	-25,1
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	-8,2	-2,2	-6,3	-2,1	-4,7	5,6	6,9	7,8	8,6	7,4	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	-7,4
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	-7,9	-3,7	-7,6	-4,9	-6,1	4,2	5,4	7,2	7,8	6,3	-3,1	-12,1	-9,0	-12,3	-9,4

Tablo 2.1.1.1. Faaliyet Kollarına Göre GSYİH (1987 Fiyatlarıyla)

	1999					2000					2001				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
Özel Nihai Tüketim Harc.	-5,2	-0,9	-2,9	-1,3	-2,6	4,0	4,6	9,6	5,6	6,2	-2,5	-11,5	-9,7	-11,7	-9
Devlet Nihai Tüketim Harc.	10,4	2,1	9,1	5,7	6,5	-0,7	12,6	9,8	5,8	7,1	-1,3	-6,6	-15,0	-8,9	-8,6
Gayri Safi S. S. Oluşumu	-19,2	-15,9	-13,9	-14,4	-15,7	9,6	17,8	20,6	17,6	16,9	-13,1	-32,1	-37,3	-38,7	-31,7
Kamu Sektörü	3,0	20,9	-10,8	-23,4	-8,7	10,8	21,8	21,3	19,9	19,6	-5,8	-32,0	-23,4	-18,8	-22
- Makine Teçhizat	22,5	105,1	-5,5	-41,4	-4,3	54,7	37,2	-18,2	18,6	20,3	-4,6	-65,4	-26,7	-32,4	-39
- Bina İnşaatı	-6,5	3,4	-9,1	2,7	-1,6	7,9	7,7	23,0	55,4	31,6	-12,9	-2,1	-20,7	-27,3	-20
- Bina Dışı İnşaat	-3,3	-7,5	-15,1	-22,1	-15,0	-18,9	14,3	46,7	-2,0	12,2	-3,0	-8,2	-23,5	-0,8	-10,3
Özel Sektör	-22,2	-23,7	-14,8	-8,5	-17,8	9,4	16,5	20,4	16,4	16,0	-14,4	-32,1	-41,5	-50,2	-35,1
- Makine Teçhizat	-30,1	-33,2	-20,0	-7,7	-24,1	23,6	38,8	52,6	33,0	37,2	-18,3	-44,4	-61,7	-69	-49,6
- Bina İnşaatı	-8,5	-7,9	-9,2	-9,5	-8,8	-9,5	-10,5	-9,9	-8,6	-9,7	-7,2	-8,9	-9,2	-9,2	-8,7
Mal ve Hizmet İhracatı	-8,1	-10,2	-10,6	1,2	-7,0	12,1	25,9	24,6	13,7	19,2	9,7	8,2	5,9	6,4	7,4
Mal ve Hizmet İthalatı	-16,6	-0,9	-2,1	5,2	-3,7	34,9	25,3	23,5	19,6	25,4	-14,5	-31,0	-26,5	-26	-24,8
GSYİH	-8,2	-2,2	-6,3	-2,1	-4,7	5,5	6,8	7,9	8,4	7,3	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	-7,4

Tablo 2.1.3. Konsolide Bütçe Dengesi (Ocak-Aralık) Katrilyon TL

	2000	2001	01/00, %
Gelirler	33,4	51,8	55,1
Vergi Gelirleri	26,5	39,8	50,2
Diğer Gelirler	6,9	12,0	73,9
Harcamalar	46,7	80,4	72,2
Faiz Dışı Harcamalar	26,3	39,3	49,4
Faiz Ödemeleri	20,4	41,1	101,5
Bütçe Dengesi	-13,3	-28,6	115,0
Faiz Dışı Denge	7,2	12,5	73,6
Nakit Dengesi	-13,2	-32,1	143,2

Tablo 2.1.4. Fiyat Gelişmeleri (1994=100) (% Değişme)

	Aylık		12 Aylık		Yıllık Ortalama	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Toptan Eşya Fiyatları						
Genel	1,9	4,1	32,7	88,6	51,4	61,6
- Tarım	3,4	13,2	39,8	65,5	38,0	42,3
- Madencilik	1,6	-2,5	46,1	72,3	73,7	68,9
- İmalat	1,2	1,8	29,4	96,1	56,1	66,7
- Enerji	4,2	4,6	37,4	115,8	52,0	89,7
Özel	2,0	5,5	35,7	84,6	45,8	58,3
- Tarım	3,4	13,2	39,8	65,5	38,0	42,3
- Madencilik	1,3	1,7	40,1	91,6	47,0	69,0
- İmalat	1,4	2,4	33,6	94,5	50,1	66,4
Kamu	1,5	0,8	24,7	99,7	69,4	70,8
- Madencilik	1,7	-3,8	47,9	66,7	83,2	68,8
- İmalat	0,9	0,4	20,2	99,8	72,1	67,2
- Enerji	4,2	4,6	37,4	115,9	52,0	89,7
Tüketici Fiyatları Endeksi						
Genel	2,5	3,2	39,0	68,5	54,9	54,4
- Gıda, İçki, Tütün	1,8	6,2	33,0	80,2	49,8	50,3
- Giyim-Ayakkabı	1,6	0,5	35,8	65,2	42,1	51,7
- Konut ve Kira	4,2	2,5	46,3	59,6	63,9	56,8
- Ev Eşyası	1,3	1,3	43,5	72,7	52,4	60,5
- Sağlık	0,9	2,6	51,0	58,4	58,7	48,4
- Ulaştırma	0,9	2,7	27,7	77,5	58,0	58,2
- Eğlence-Kültür	1,1	3,1	36,6	61,7	38,9	58,1
- Eğitim	0,0	0,0	27,5	52,4	52,2	39,0
- Otel, Past.,Lok.	0,7	1,5	45,9	46,2	52,1	42,5
- Çeş. Mal. Hiz.	3,6	2,7	48,3	81,2	60,7	68,7

Tablo 2.1.5. 2001 Yılı Dönemler İtibariyle Sanayi Üretim İndeksi, % Değişim

İktisadi Faal. Kod. (ISIC. Rev.3)	I		II		III		IV		Yıllık	
	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T
Toplam sanayi	-1,4	-1,0	-14,1	-11,1	-12,2	-9,7	-13,2	-11,7	-10,7	-8,6
Madencilik ve taş ocaklığı	8,2	-2,0	-0,2	-3,4	-4,3	-8,8	-20,9	-16,7	-6,1	-8,0
M. kömürü,liny. ve turb. san.	-18,8	1,7	-19,2	-3,1	-19,9	-6,6	-2,0	-5,2	-12,7	-3,4
Ham petrol ve tabii gaz üretimi	4,6	-22,8	1,7	-22,2	-1,4	-21,4	-10,7	-16,5	-1,8	-20,8
Metal cevheri madenciliği	43,4	-28,4	13,4	-16,1	-22,9	-10,5	-31,1	-25,7	-13,4	-18,2
Diğer madencilik	12,8	20,8	0,5	14,6	0,0	-3,5	-26,6	-31,3	-5,2	-3,3
İmalat sanayi	-2,4	-0,7	-15,3	-12,4	-12,8	-10,7	-14,1	-12,8	-11,5	-9,5
Gıda ürtl. ve içecek imalatı	-0,5	2,7	-2,9	-3,0	-4,5	-3,7	-0,4	-1,3	-2,2	-1,5
Tütün ürünleri imalatı	24,3	12,4	-17,2	-13,3	11,7	8,1	11,0	10,1	3,7	2,7
Tekstil ürünleri imalatı	-4,2	-4,2	-8,5	-8,7	-2,3	-2,7	-5,5	-5,6	-5,2	-5,3
Giyim eşyası imalatı	4,2	4,5	1,7	1,6	-7,5	-7,5	-10,5	-10,6	-3,1	-3,1
Derinin işlen.Bavul,çanta vb.	21,6	22,5	-25,2	-24,6	-30,4	-30,6	-35,3	-33,1	-21,6	-20,9
Ağaç ve mant. ürn.(mob. hariç)	5,0	10,2	-25,1	-20,7	-21,2	-21,2	-17,9	-17,9	-15,9	-13,8
Kağıt ve kağıt ürünleri imal.	-8,7	-10,5	-12,2	-13,1	5,6	2,5	8,0	3,9	-2,0	-4,3
Basım ve yayım imalatı	-7,3	-5,7	-27,7	-25,1	-26,7	-20,0	-32,1	-35,1	-24,1	-22,4
Kök köm.rafine edilm.pet.ürn.	4,0	12,6	-20,0	5,6	0,2	11,5	-10,8	-3,4	-7,2	6,0
Kimyasal mad. ürtl. İmalatı	-12,5	-12,0	-17,0	-15,9	-10,9	-10,1	-6,8	-8,1	-12,0	-11,7
Plast.-Kauçuk ürünler imal.	4,2	4,2	-0,4	-0,4	-4,6	-4,6	-14,1	-14,1	-4,1	-4,1
Metalik olmay. diğer min.mad.	9,2	9,2	-14,7	-14,7	-19,3	-19,2	-27,4	-27,3	-15,1	-15,1
Ana metal sanayi	13,4	2,7	-5,0	-7,4	-0,1	-12,6	-2,5	-7,8	0,8	-6,5
Metal eşy. san.mak.teçh.hariç	-4,4	-4,2	-16,1	-16,0	-15,2	-15,3	-16,1	-16,1	-13,3	-13,2
B.y.s. Makine ve teçh. imal.	-8,5	-7,8	-26,9	-28,0	-23,8	-26,4	-14,0	-17,0	-18,9	-20,5
Büro,muhasebe bil.işl.mak.iml.	-19,3	-19,3	-59,2	-59,2	-79,9	-79,9	-68,6	-68,6	-62,1	-62,1
B.y.s elektrikli mak.ciha.imal.	-14,7	-14,5	-17,3	-17,1	-14,5	-14,4	-19,7	-19,3	-16,6	-16,3
Radyo, TV hab. cihazları iml.	5,3	7,1	-22,1	-22,3	-14,5	-15,4	-4,3	-4,3	-9,0	-9,0
Tıbbi ve optik alt,saat iml.	-6,3	-7,4	-32,0	-31,8	-40,5	-40,2	-24,4	-25,4	-27,6	-27,9
Taşıt araçları ve Karoseri imal.	-19,7	-19,7	-48,8	-48,8	-49,9	-49,9	-53,9	-53,9	-45,2	-45,2
Mobilya imal.b.y.s.diğ.iml.	-2,9	-2,8	-13,9	-13,9	-11,8	-11,8	-12,4	-12,4	-10,6	-10,6

Tablo 2.1.6. İmalat Sanayii Üretim Endeksi (Katma Değer Ağırlıklı 1997=100)

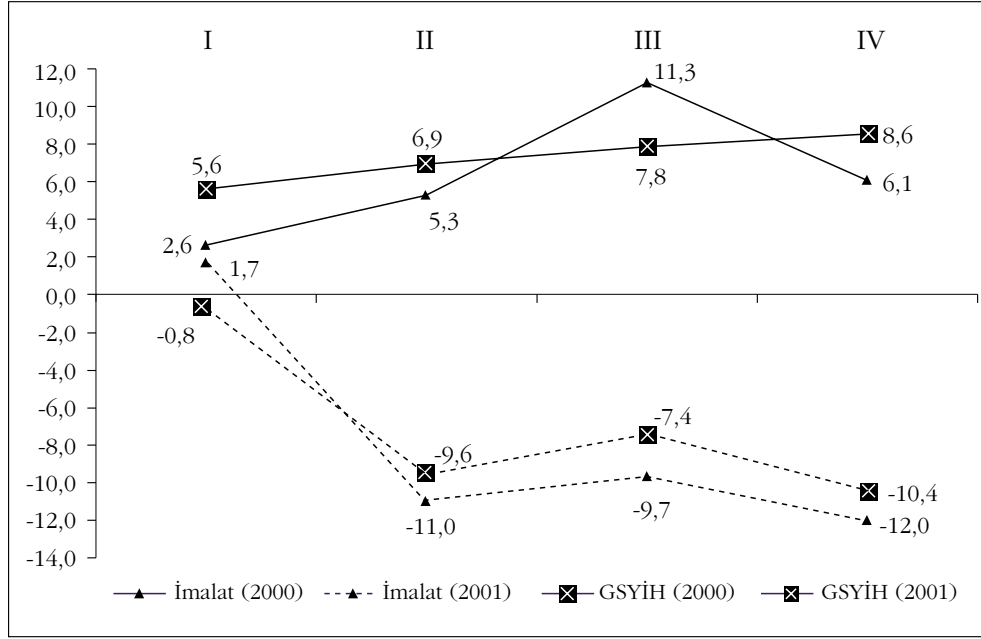
Yıllar	I		II		III		IV		Yıllık Ortalama	
	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T
1999	-13,1	-9,8	-1,2	0,5	-4,5	-6,7	2,4	-1,2	-4,1	-4,2
2000	7,7	2,5	11,2	4,9	14,5	11,3	5,6	6,7	9,8	6,5
2001	-2,9	-1,0	-15,3	-12,5	-13,2	-11,1	-14,1	-12,8	-11,5	-9,5

Kaynak: DIE

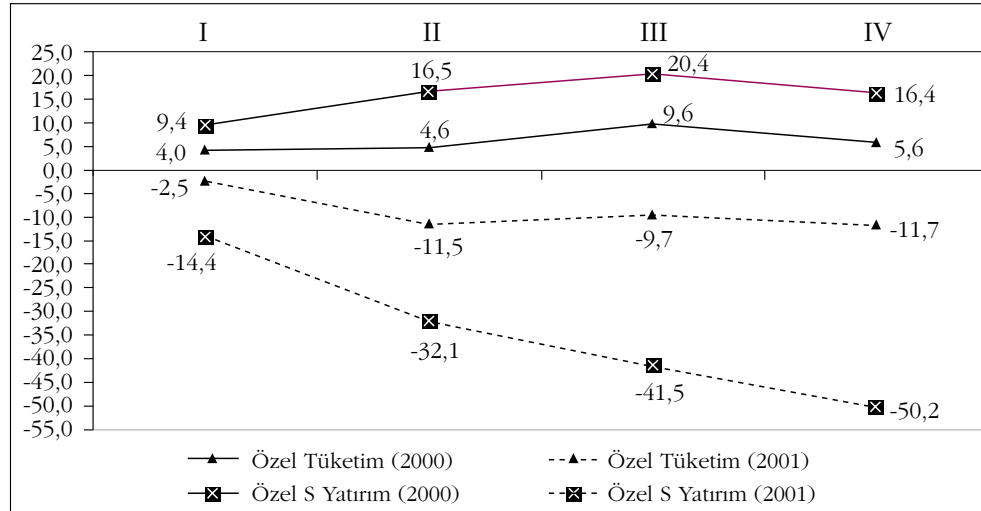
Tablo 2.1.7. Dönemler İtibariyle İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları (Üretim Ağırlıklı)

Yıllar	I		II		III		IV		Yıllık Ortalama	
	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T	Ö	T
1998	77,5	77,5	75,8	76,1	74,4	77,3	70,5	75,1	74,6	76,5
1999	65,5	70,3	72,3	75,7	69,8	71,6	71,4	72,0	69,8	72,4
2000	70,9	72,6	75,2	76,3	76,3	76,6	74,7	72,2	74,3	74,4
2001	65,8	69,8	66,9	69,9	67,8	71,6	67,1	73,5	66,9	71,2

**Grafik 2.1.1. Üçer Aylık Büyüme Hızları (GSYİH ve İmalat)
(Yıllık Yüzde Değişme)**

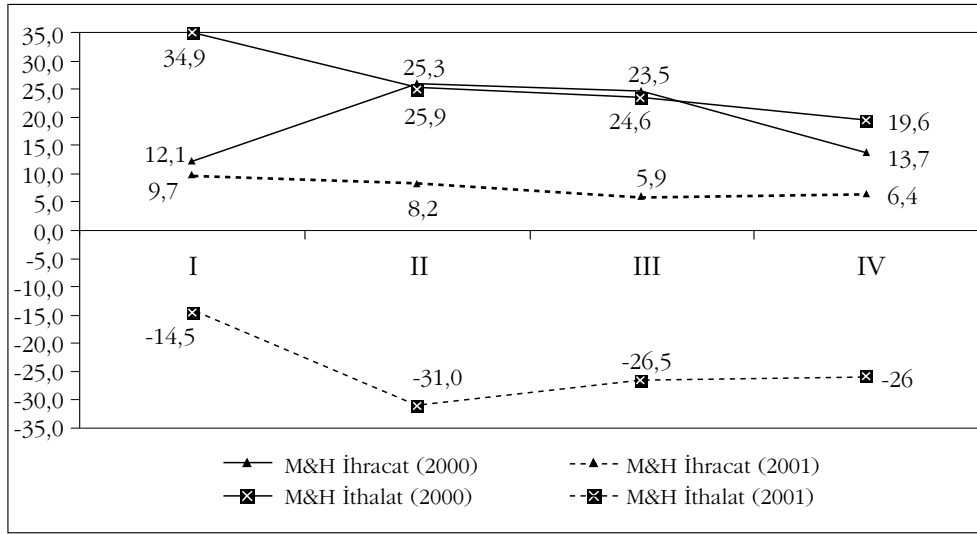

Grafik 2.1.2. Özel Kesim Harcamaları (Yıllık Yüzde Değişme)

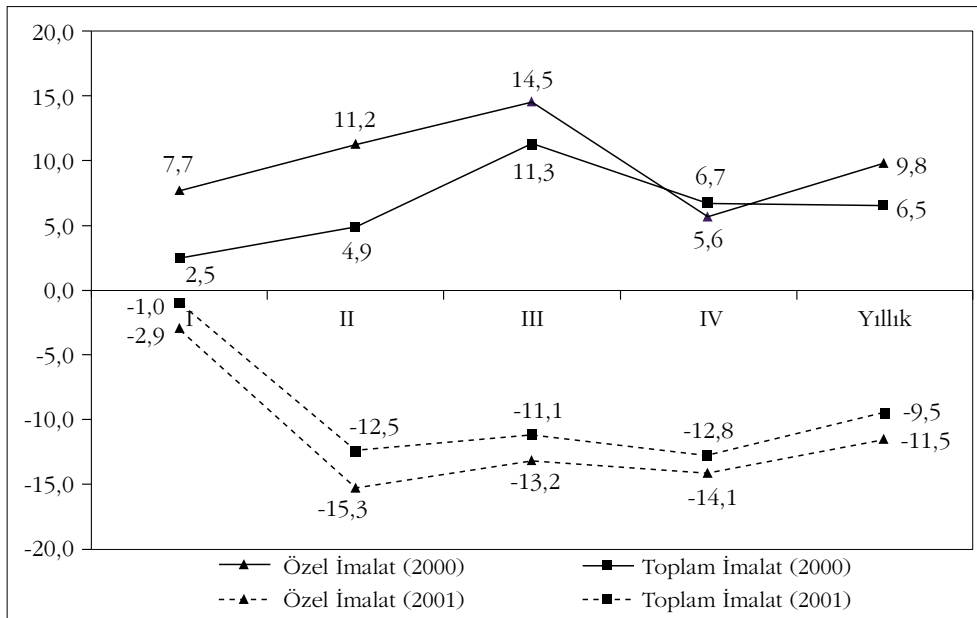

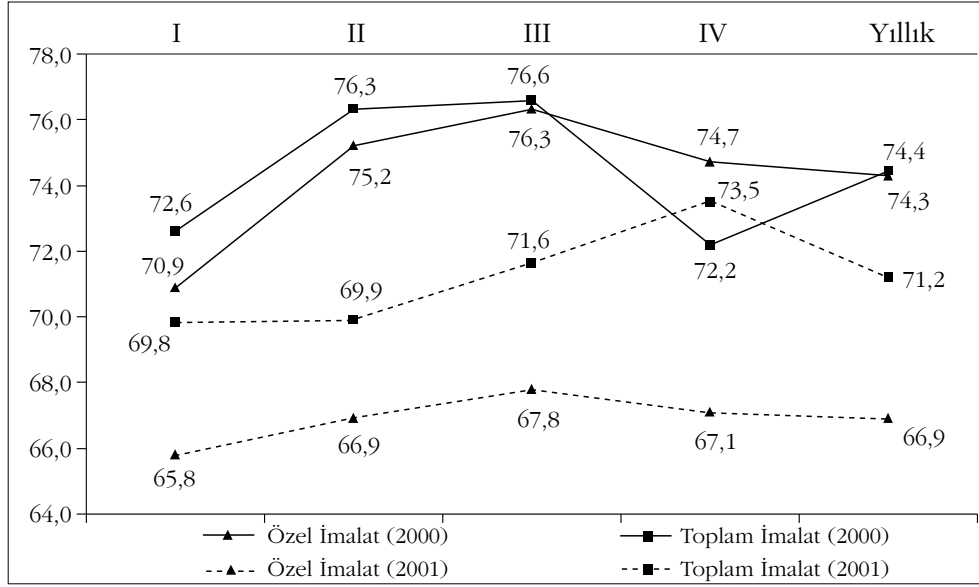
Grafik 2.1.3. Mal ve Hizmet Ticareti (İhracat – İthalat)
(Yıllık Yüzde Değişme)

Grafik 2.1.4. İmalat Sanayi Üretim Değişimleri (Yıllık Yüzde Değişme)

Grafik 2.1.5. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (Üretim Ağırlıklı)

B Ö L Ü M

SEKTÖREL GELİŞMELER

3. SEKTÖREL GELİŞMELER

Son dönemlerde, Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin reel sektör üzerindeki etkilerinin oldukça olumsuz olduğu ve ciddi izler bırakacağı düşünülmektedir. Yakın geçmiş itibariyle, 1994 krizi sonrası gelen global krizler ve depremlerden sonra son dönemde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ekonomiyi bir belirsizlik ortamına sokmuş, yapısal reformlarla uğraşmakta olan reel sektör, konjonktürel sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır.

Bu bölümde, reel sektördeki gelişmeler, sorunlar ve çözüm önerileri, sektör ve alt sektör detayında incelenecektir. Sunulan bilgilerin bizzat sektör platformlarından elde edilmiş olması, değerlendirmelerin reel sektörün içerdeki görüntüsünü yansıtması açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden mümkün olduğu ölçüde, sektörel platformlardan elde edilen raporların özüne sadık kalınarak, değerlendirmelerin ana teması değiştirilmeden bu bölümde sunulmaya çalışılmıştır. Ancak, değerlendirmesi alınamayan diğer sektör ve alt sektörlerin içerilememesi, yetersiz bilgi ve mümkün merteye güncelliğin yakalanabilmesi gibi nedenlerden dolayı resmi rakamlar ve güncel bilgiler de mümkün olduğunca değerlendirmelere yansıtılmaya çalışılmıştır. Sonuçta, çalışmanın amacı gereği mümkün olan sektör detayında bir inceleme ortaya konulmaya çalışılırken, tüm reel sektörün durumunu da analiz dışında bırakmamak için çaba sarf edilmiştir.

Bundan sonraki bölümde sektör bazında değerlendirmeler sunulacak, sektör değerlendirmeleri verilecektir. Her sektör için, ilk bölümde öncelikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sektör üzerindeki etkileri ile birlikte son ekonomik gelişmeler verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, içinde bulunulan dönem itibariyle, sektörün karşı karşıya bulunduğu sorunla ve bu sorunlara sektör temsilcileri tarafından sunulan çözüm önerilerine yer verilmiştir. Her sektör için mümkün olduğunca güncel veriler kullanılarak son durum yansıtılmaya çalışılmıştır. Sektör raporlarını takiben, yararlı olacakları düşünülen sektör ve sektör temsilcileri listesi ve hem ISIC hem de SITC bazında sınıflandırma tablolarına yer verilmiştir.

3.1. Madencilik Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Madenciler Derneği

3.1.1. Genel Değerlendirme

Sektörel durum analizinin bundan önceki iki sayısında Madencilik sektörü ile ilgili belirtilen hususlarda, güncel kimi rakamlar dışında bir değişiklik olmamıştır.

Sektördeki kamu ağırlığı ortalama %90"dır. Bu oran kömür, demir,bakır gibi geleneksel madenler için geçerli iken bor, trona ve taş kömüründe 5100 kamu tekeli söz konusudur. Bu durumu sektördeki ataletin, genel ekonomideki payının düşüklüğünün nedenleri kolayca anlaşılmaktadır. Her konuda ülke politikasına yön vermeye çalışan serbest piyasa savunucusu üst örgütlerimizde bu konuyu görmezden gelmektedir.

Ekim 2001 istatistiklerine göre genel sanayi üretimi geçen yılın aynı dönemine kıyasla %13,5 azalırken madencilikteki üretim kaybı ise %23,4 olmuştur. 2001 yılı on aylık ortalamalar dikkate alındığında küçülme sırasıyla genel sanayi üretiminde %8,1 madencilikte ise %6,9 olmuştur.

2001 yılı kasım ayında sektör açısından başka ilginç durum enflasyonda meydana gelmiştir. Kasım ayında ortalama endeks %4,2 artarken madencilik sektöründe fiyatlar %4,6 oranında düşmüştür. Ancak sektörde 11 aylık enflasyon %79,6 olmuştur.

Sektördeki arz ve talep rakamlarının temini son derece güç olmaktadır. Bunda kamu sektörünün ağırlığının yanı sıra, madencilik sektörünün ürün bazında çok çeşitli ve farklı ürünler içermesinin rolü büyüktür. Neredeyse tüm sanayiye hitap eden sektörün bu anlamda yapılanmaya ihtiyacı vardır.

İhracatta 2000 yılına kıyasla 2001 yılında miktar olarak %9'luk artışa karşın değerdeki artış %2 olmuştur. Rakamsal olarak 2000 yılında ki 5.605.000 tonluk ihracat karşılığı 542.555.000 USD gerçekleşirken 2001 yılında 6.144.000 ton ihracat karşılığı 553.730.000 USD olmuştur.

3.1.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bir önceki sektörel durum analizinde belirtilen hususlarda şimdilik bir değişiklik olmamıştır. Kısaca tekrar edersek;

- Yasaklamalara varan aşırı bürokratik engellemeler,
- Sermaye yetersizliği, entegrasyon eksikliği dolayısıyla üç ürün üretiminin yetersizliği,
- Girdi maliyetlerinin yüksekliği,
- Sektördeki kamu ağırlığının sürmesi,

- Yerel yönetimlerin yerli enerji ürünlerine uyguladıkları ambargo ve bunun sonucu kaynak tüketen ve körelten kömür ve doğal gaz ithalatı.

Bu sorunların karşısında sektördeki çözüm arayışları yoğun olarak devam etmektedir. En önemli gelişme 3213 sayılı Maden yasasındaki değişiklik önerilerinin 27/12/2001 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulunda görüşülmesi bir iki husus dışında genel bir kabul görmesidir.

Değişikliğin yasallaşmasını takiben sektörde önemli bir hareketlenme beklenmektedir. Bu dinamizm kamu elinde atıl bekleyen birçok maddenin ekonomiye kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 3.1.1 Maden İhracatımız (1000 \$)

	1997	1998	1999	2000
Boralar ve kon.	143.071	128.967	122.601	108.144
Mermer ve set taş	119.431	128.521	150.598	188.707
Krom cevheri	62.618	52.078	37.165	38.712
Manyezit	38.437	38.155	37.556	35.399
Bakır cevheri	52.445	32.530	46.682	51.357
Feldspat, florspat	23.857	24.969	36.034	41.920
TOPLAM	523.451	405.220	500.962	542.558
Ferro krom	67.604	40.277	68.830	19.888
Diğer ürünleri	5.674	5.969	7.479	6.120
TOPLAM	73.278	46.246	76.309	26.008
GENEL TOPLAM	596.729	531.637	577.272	568.986

Kaynak: İMMB

Tablo 3.1.2 Maden İthalatımız (1000 \$)

	1997	1998	1999	2000
Taş kömürü	555.000	485.000	306.617	607.586
Kok Kömürü	65.000	56.000	34.390	61.109
Linyit	3.000	1.500	330	382
Petrokok	56.989	47.400	33.040	55.078
Demir cevheri	106.000	141.000	89.500	115.504
Fosfat	42.000	45.000	39.084	29.467
Krom konsantresi	203	4.871	4.012	5.108
Diğer ürünleri	103.000	101.100	107.919	150.104
TOPLAM	943.000	858.000	610.880	1.019.230

Kaynak:DPT

3.2. Gıda-Et Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Süt, Et Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği.

3.2.1. Genel Değerlendirme

Kırmızı et ve mamulleri üretiminin büyük bir bölümünü büyük baş hayvanlardan elde edilen etler oluşturmaktadır. Türkiye’de halen 803 adet Belediyelere, 96 adet özel sektöre, 9 adet Et ve Balık Kurumu’na ait olmak üzere toplam 908 adet Kombina ve mezbaha mevcut olup, yıllık 1.370.430 ton büyükbaş, 690, 165 ton küçükbaş eti olmak üzere toplam 2.060.595 ton kırmızı et üretim kapasitesi bulunmaktadır. Kurulu kapasitenin yaklaşık %25’ine yakını kullanılmaktadır. Kurban bayramlarında kesilen hayvanlar ile kayıt dışı kesilen hayvanlardan elde edilen kırmızı et miktarı 900 bin ton ile 1 milyon ton arasında değişmekte ve et ürünlerinin aldığı pay ise 60 bin ton civarında olduğu ifade edilmektedir.

Ülkemiz özellikle et ve et ürünleri üretim ve tüketiminde 90’lı yıllardan başlayarak et sanayinin dışındaki nedenlerden dolayı tam bir kriz dönemi yaşamakta ve 2000’li yıllara gelindiğinde Ekonomik krizlerle birlikte durumu daha da kötüye gitmektedir.

Türkiye geneline bakıldığında gıda tüketiminde tahıl ve tahıl ürünleri talebi ilk sırada yer almaktadır. Et ve et ürünlerinin protein açısından çok önemli gıda mad-

deleri olmasına rağmen tüketim yüzdesi diğer gıda gruplarının tüketimleri içerisinde sadece % 3'tür. (Tablo 3.2.1) Tahıl grubu tüketimini takiben ikinci sırada sebze tüketimi gelmektedir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizleri sonucu halkın satın alma gücünde meydana gelen büyük düşüş nedeniyle talep ve dolayısıyla bu ürünlerdeki tüketim de çok azalmıştır.

Kriz nedeniyle arzın et sektörünün genelinde % 25 daraldığı, et ürünleri pazarında daralmanın % 40'ları aştığı tahmin edilmektedir.

Krizler nedeniyle maliyetlerindeki artışı fiyatlarına yansıtmayan firmalar çözüm yolunu, işlenmiş et ürünlerinde daha ekonomik çeşitleri imal etmekte bulmuşlardır. Bazı firmalar daralan arz nedeniyle maliyetlerindeki artışı karşılamak için istihdamda da azaltmalara gitmişlerdir.

1990 yılından başlayarak 1995 yılına kadar kasaplık sığır ve et ithalat miktarları oldukça yüksek gerçekleşmiştir. Arz ve talepteki açığın giderilmesinde ithalatın artırılması ile ilgili tercihler üretimin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, kırmızı et ihracatı, üretimin % 3'üne düşmüş, ithalat toplam tüketimin % 5'ine erişerek ülkenin net ithalatçı duruma gelmesine neden olmuştur.

Gerek Kasım 2000 ve Şubat 2001'de meydana gelen ekonomik krizler ve gerekse BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy) Deli İnek Hastalığı sektör üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

2000 yılına gelindiğinde et ve et ürünleri pazarında üretimden daha hızlı artan talep, iç fiyatlar üzerinde artan bir baskı yaratmıştır. Bu süreç içerisinde reel üretici fiyatları yüksek seyretmiş, benzer şekilde koyun ve besi sığırı fiyatları da artmıştır. Aynı dönemde et tüketici fiyatları da artış göstermiştir.

Kasım 2000 krizinin hemen arkasından, Şubat 2001 ekonomik krizinin patlak vermesi sonucu Doların serbest dalgalanmaya bırakılması nedeniyle Türk Lirasının dolar karşısında ani değer kaybının artması, akaryakıt ve enerjiye yapılan zamlar, ambalaj gibi dolara bağlı girdiler kullanan et ve et ürünleri sanayicilerini de olumsuz şekilde etkilemiştir. İç talebe yönelik üretim yapan firmalar üretimlerini kısarak, daha düşük kapasite ile çalışmak zorunda kalmış ve zor günler geçirmeye başlamıştır. İç piyasada satın alma gücünün azalması, ürünlere zam yapma imkanını da daraltmıştır.

Yaşanan krizler nedeniyle maliyetlerdeki artışı fiyatlarına yansıtmayan firmalar, işlenmiş et ürünlerinde daha ekonomik çeşitleri imal etme yoluna gitmişler. % 100 dana eti ile yapılan şarküteri ürünlerine karışımlardan oluşan yeni çeşitler eklemişlerdir. Örneğin % 100 dana eti ile yapılan şarküteri yerine % 70 dana eti ile % 30 hindi ve tavuk etinden oluşan yeni ekonomik ürün çeşitleri elde etmişler ve daha ekonomik olabilecek % 70 tavuk ve hindi eti ile % 30 dana eti karışımından oluşan daha ucuz ürün elde etmeye çalışmışlardır.

Bazı firmalar 2001 yılı için planladıkları yatırımlarını hayata geçirmek için uygun zamanı beklerken, bazıları yatırım planlarında değişiklik yapmadan yatırım çalışmalarına hız vermişlerdir.

Bazı firmalar ürünlerinin lezzet ve tazeliğini daha uzun süre korumasını sağlamak amacıyla "Clean room" yatırımlarını gerçekleştirirken, diğer firmalar uzun ömürlü taze etlerini piyasaya sürmüşlerdir.

Sonuç olarak; et ve et ürünleri sektöründe faaliyet gösteren firmalar krizin etkilerini en aza indirebilmek için çeşitli önlemler almaya çalışmışlardır.

3.2.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde et sektörünün en büyük sorunlarından birisi, kaliteli ve yeterli sayıda hammaddedir. Yani yeterli sayıda kaliteli hayvan sayısıdır. Bir ülkenin hayvancılığının gelişmişliği "birim başına verimi yüksek, kültür ve melez ırkları" sayısının toplam sığır varlığı içerisindeki oranlarının yüksekliğine bağlıdır. Gelişmiş ülkelerde gerek süt, gerek et üretimi açısından toplam sığır varlıklarının % 100'ü kültür ırklarından oluşmaktadır. Yerli ırkların ortalama karkas ağırlıkları 105-110 kg, melez ırkların karkas ağırlığı 160-180, kültür ırkı sığırlarının karkas ağırlığı 300-350 kg'dır. Bazı etçi kültür ırklarının karkas ağırlıkları ise 500 kg. ve 500 kg'ın da üzerindedir. Bu açıklamalara göre Türkiye sütçü kültür ırkları varlığı yanında "Etçi Kültür Irkları" varlığını da süratle oluşturmak ve yeterli sayıya ulaşmak zorundadır. Toplumumuzun yeterli ve dengeli beslenme ihtiyacı tarımın bir geçim kapısı olmaktan ziyade "Ekonomik Nitelikli Bir Sektör" haline gelmesini gerektirmektedir.

Öncelik alması gereken hayvancılığın, küçük ölçeklerde verimsiz köy hayvancılığından "Ekonomik Hayvancılık İşletmesi" biçimine dönüştürülmesi gerekmektedir.

Son yayınlanan hayvancılıkla ilgili kararname ile yem bitkisi üretimi desteklenmektedir. Güzel bir başlangıç ancak hayvancılığı ülke çapında geliştirme açısından, çok dar kapsamlı bir uygulamadır. Çok iyi bilindiği gibi büyük ölçüde desteklenen

ve gizli sübvans edilen AB et sektörü karşısında, rekabet gücümüz çok düşüktür. Bunun için hayvancılığa yönelik yeni kaynaklar yaratarak, kararnamenin kapsamını da genişleterek, besiciliğe destek verilmesi, kayıt içi et ürünleri sanayicisinin gerekli kalite ve miktarda materyal bulmalarını sağlamak en uygun yol olacaktır.

Tablo 3.2.1. Bölgesel Bazda Gıda Gruplarının Tüketim Yüzdesi

Grup	Marmara	G. D. Andl.	Akdeniz	Ege	İç Andl.	D. Andl.	Karadeniz
Tahıl ve Tahıl Ürnl.	26	40	29	25	23	34	30
Et ve Et Ürünleri	3	3	3	2	2	4	3
Balık	1	0	0	1	0	0	1
Süt,Süt Ürnl.,Yumrt.	13	11	13	12	10	12	13
Katı ve Sıvı Yağlar	4	3	3	3	3	4	4
Meyveler	15	13	17	22	15	13	14
Sebzeler	21	22	28	26	21	25	26
Şeker,Şekerleme,Tatlr.	4	1	4	4	4	3	5
Tuz, Baharat	1	1	1	1	1	1	1
H. Gıda ve D. Gıda	1	1	1	1	1	1	1
İçecekler	11	5	2	3	20	2	2

Kaynak : ODTÜ Gıda Mübendisliği

Tablo 3.2.2. İthal Edilen Kasaplık Hayvan ve Et Miktarı (Sığır)

Yılı	Kasaplık Sığır (Baş)	İthal Et Miktarı Sığır (Ton)	
		Kemiksiz	Karkas
1986	12,463	23,780	-
1987	127,535	22,707	-
1988	13,971	12,192	-
1989	2,430	6,634	-
1990	354,671	9,773	-
1991	157,930	24,931	-
1992	163,656	29,759	-
1993	127,737	-	31,900
1994	14,393	-	9,218
1995	310,395	3,609	41,493
	39,374		
1996	(Besilik) 64,153		16,329
	(Besilik) 43,353		

Kaynak: KKGM

NOT: Ağustos 1996 tarihinden itibaren kasaplık, besilik sığır ithalatına kısıtlama getirilmiştir.

Tablo 3.2.3 Kırmızı Et ve Kullanım Dengesi (Ton)

Yıllar	Başlangıç Stokları	Üretim	İthalat	Toplam Arz	T. Yurtiçi Kullanım	İhracat	Toplam Kullanım	Bitiş Stokları
1996	78.722	944.662	44.061	1.067.445	696.754	1.420	971.174	96.271
1997	96.271	976.387	559	1.073.217	971.406	1.980	973.386	99.831
1998	99.831	957.707	2	1.057.539	978.874	1.923	980.798	76.742
1999	76.742	993.829	1	1.070.571	992.207	1.417	993.624	76.947
2000	76.947	980.000	46	1.056.994	999.565	1.123	1.000.688	56.306
2001 (1)	56.306	910.000	3	966.309	905.750	1.050	906.800	59.509
2002 (2)	56.509	860.000	0	919.509	884.400	940	885.340	34.169

(1) Tahmin, (2) Öngörü

Kaynak: TEAE

3.3. Gıda- Süt ve Süt Ürünleri Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği

3.3.1. Genel Değerlendirme

Türkiye süt üretimi, toplam arzı ve toplam kullanımında düşüş olacağı beklenmektedir. Toplam arzdaki azalış toplam kullanımdaki azalıştan fazla olacağı için stoklarda da düşme tahmin edilmektedir. Ekonomik krizin hem üretim hem de tüketim üzerine olumsuz etkisinin yanı sıra, hayvancılıkla ilgili problemlerden dolayı toplam hayvan sayısının giderek azalacağı üretimin miktar olarak düşmesine bile nispi olarak azalacağı tahmin edilmektedir. Türk Lirasının Dolar karşısındaki değer kaybına bağlı olarak ithalatın düşmesi ihracatın ise artması beklenmektedir.

2000 yılında 9.794 bin ton olan süt üretim miktarı yaklaşık 992 bin ton düşerek 2001 yılında 8.802 bin ton dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle ortaya çıkan bu kötümser tablonun 2002 yılında kısmen düzeleceği tahmin edilmektedir.

Yapılan Projeksiyonlara göre 2001 yılında sütün toplam arz, kullanım ve stokların düştüğü tahmin edilmektedir. Toplam süt arzı 2000 yılında 11.061 bin ton iken 2001 yılında yaklaşık 949 bin ton civarında bir düşüşle 10.112 bin ton olduğu belirtilmektedir. Toplam kullanım ise 2000 yılında 9.836 bin ton iken 2001 de %8.5 oranında bir düşüşle 8.995 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. 2000 yılında 1.225 bin ton civarında olan stok miktarı ise 2001 yılında %8,8 oranında bir düşüşle 1.117 bin ton seviyelerine düşmesi beklenmektedir.

Yapılan tahminlere göre ekonomik kriz nedeniyle Türk Lirasının Dolar karşısındaki değer kaybından dolayı ithalatı bir azalma ihracatı ise bir artış olması beklenmektedir. 2000 yılında 158 bin ton olan ithalatın 73 bin ton azalarak 2001 yılında 85 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. 2000 yılında 42 bin ton olan ihracatın ise 6 bin tonluk bir artışla 48 bin ton olacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılında ise ithalatı düşmenin ve ihracattaki artışın devam edeceği tahmin edilmektedir.

Hayvan sayısındaki ve süt üretimindeki nispi azalmaya ekonomik krizin de etkisi eklenince süt mamulleri üretiminde bir düşme meydana getireceği tahmin edilmektedir. 2000 yılında 8.146 bin ton olan süt mamulleri üretiminin % 11.2 oranında azalarak 2001 yılında 7.234 bin ton dolayında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 2002 yılında süt ve süt mamulleri üretiminde daha iyimser bir yaklaşımla bir miktar artış olması beklenmektedir.

Süt mamulleri üretimindeki azalmadan dolayı toplam arzın azalacağı tahmin edilmektedir. 2000 yılında 9.101 bin ton olan süt mamulleri toplam arzının 2001 yılında 955 ton azalarak 2001 yılında 8.146 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. Ekonomik krize bağlı olarak satın alma gücünün düşmesi nedeniyle toplam kullanımda da bir azalma olduğu düşünülmektedir. 2000 yılında 8.274 bin ton olan toplam kullanımın yaklaşık %8,5 oranında düşerek 2001 yılında 7.571 bin ton olacağı öngörülmektedir.

Ülkemizde içme sütü ithalat ve ihracatı olmadığı için süt mamulleri ithalat ve ihracatı toplam süt ile aynıdır.

Tablo 3.3.1. Türkiye Süt Arzı ve Kullanımı (Ton)

	1999	2000	2001 a	2002 b
ARZ				
Başlangıç Stokları	1.057	1.109	1.225	1.117
Üretim	10.082	9.794	8.802	9.242
İçme sütü ve diğer	2.264	1.648	1.568	1.676
Süt Mamulleri c	7.818	8.146	7.234	7.566
İthalat d	175	158	85	80
Toplam Arz	11.315	11.061	10.112	10.439
KULLANIM				
Toplam Yurtiçi Kullanım	10.165	9.794	8.947	9.553
İhracat d	41	42	48	53
Toplam Kullanım	10.206	9.836	8.995	9.605
Bitiş Stokları	1.109	1.225	1.117	834
Stok/Kullanım Oranı	10.87	12.45	12.42	8.68

a: Tahmin b: Öngörü c: Büyükbaş, Küçükbaş d: Her çeşit peynir,yoğurt, ayran, tereyağı
Kaynak : TEAE

3.3.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bu gün için Türkiye hayvancılık sektöründe temel problemlerden birincisi mevcut büyükbaş hayvanlarımızda genetik verim kapasitesi yüksek hayvanların oransal olarak azlığıdır.

Mevcut büyükbaş hayvanlardan %41.7 si düşük verimli yerli ırk, % 42.6 sı orta verimli melez ırk ve ancak %15.7 si yüksek verimli hayvanlardan oluşmaktadır. Küçükbaşlarda toplam hayvan sayısının % 97 sini yerli ırklar teşkil etmektedir. Maalesef sun'i tohumlama faaliyetleri yetersiz ve ıslah çalışmaları programsız yürütülmektedir.

Ülkemizde büyükbaş hayvancılık işletmelerinin % 71.9 unda hayvan mevcudu 5 baş ve altındadır. Sanayicimiz kaliteli hammadde temininde zorlanmaktadır.

Gerek besicilikte ve gerekse süt hayvancılığında üretim maliyetleri içerisinde % 70'lere varan payı bulunan kesif yem maliyeti ürün satış fiyatlarına oranla yüksektir. AB Ülkelerinde 1 litre süt bedeli karşılığında 1.7- 1.9 Kg yem alınabilirken ülkemizde bu oran yaklaşık olarak 0.9- 1.1 Kg'dır.

Süt sektöründe % 80'lere, et sektöründe % 50'lere varan oranlarda kayıtdışılık bulunmaktadır. Devlet kayıt içinde olan sanayiciyi sıkı bir denetim altında tutarken, kayıt dışı yapılan üretimler bir taraftan devletin vergi geliri kaybına neden olurken, diğer taraftan kayıtlı sanayici haksız rekabetten olumsuz etkilenmektedir.

Sermaye birikimi çok zayıf olan üretici kredi almakta zorlanmakta, kredi faiz oranları ise çok yüksek bulunmaktadır.

Et ve süt üretiminde kullanılan girdilere ve ürünlere devletçe % 8 oranında KDV uygulanmaktadır, girdilere uygulanan KDV maliyeti arttırırken, ürünlere uygulanan KDV ise satış fiyatlarını arttırmakta, bu durumda zaten ekonomik sıkıntı içinde bulunan tüketici satın almada zorlanmaktadır. Mevcut tesisler kapasitelerinin çok altındaki kapasitelerde çalışma zorunda kalmakta, maliyetler artmaktadır.

Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsünün yapmış olduğu bir araştırmaya göre et ürünlerinde %10'luk, süt ürünlerinin de dahil olduğu diğer gıda maddelerinde %7 lik bir KDV indiriminin yapılması halinde ürün cinslerine göre değişmekle beraber tüketimde % 0.38 ile % 5.91 oranında bir artışın meydana geleceği he-

saplanmıştır. Tüketimlerdeki bu artış devletin KDV gelirlerini de artıracaktır. Ama bu güne kadar yapılan müteaddit girişimlere rağmen KDV oranları bir türlü düşürülememiştir.

Yukarıda ifade edilenler dışında Ülkemiz hayvancılığının gelişmesini engelleyen başka sorunlar da vardır. Bu nedenlerden dolayı zor durumda bulunan et ve süt sektörü son ekonomik krizlerden sonra menfi şekilde etkilenmiştir.

Tüketicinin satın alma gücünü yükseltecek, tüketimi arttıracak tedbir ve teşvikler uygulanmalıdır.

Yararları tartışılmaz olan "Okul Sütü Programları" devlet politikası haline getirilmelidir.

Hayvan ıslahına daha çok önem verilerek üstün genetik verimli hayvan popülasyonu artırılmalı, ekonomik getirisi yüksek ürünler üretimine imkan veren ekonomik boyutlu işletmelerin kurulması sağlanmalı, bu suretle üretim maliyetleri düşürülmelidir.

Üretimlerde kullanılan kredi faizleri ve girdilerdeki KDV düşürülerek maliyetler azaltılmalı, tüketimlerdeki KDV oranları mutlaka düşürülerek tüketim artışı teşvik edilmelidir.

Mevcut kanun ve yönetmenlikler titizlikle uygulanmalı ve kayıt dışı üretim ve pazarlamalar denetim altına alınarak haksız rekabet önlenmelidir.

Üreticiler hayvancılıkta daha etkin ve yoğun bir şekilde eğitilmeli ve örgütlenmeleri sağlanmalıdır. Et ve süt konseyleri kurulmalı, borsalar teşkil edilmelidir.

Süt ürünleri için ihracat teşvikleri verilmeli ve dış pazar arayışları desteklenmelidir.

3.4. Gıda-Makarna

Sektör Temsilcisi: Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği

3.4.1. Genel Değerlendirme

2001 yılı toplam makarna üretimi 14 bin tonluk bir artış göstererek 318 bin ton'a yükselmiştir. Geçtiğimiz yılda Türk makarnası Asya ve Afrika ülkelerinde yeni pa-

zarlara girmeye başlamış ve ihracatımız yaklaşık 6 bin tonluk bir artış göstererek 36 bin ton seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılı makarna ihracatımız istenen seviyelerde olmamasına rağmen Asya ve Afrika pazarlarına girilmesi umut vericidir. İhracatımızın bu pazarlarda gelişmesi ve kalıcı olması sonucu eski ihracat potansiyelimize ulaşacağımız kanısındayız. Makarna ithalatında bir değişiklik olmamış ve 300 ton seviyesinde ithalat yapılmıştır.

Yıllık cirosu takriben 200 milyon dolar olan Türk Makarna Sektörü yaklaşık 4000 kişiye istihdam sağlamaktaydı. Ancak geçtiğimiz dönemde yaşanan iki ekonomik kriz tüm sektörleri etkilediği gibi makarna sektörünü de derinden etkilemiştir. Yeterli kredi sağlayamadığı için ekonomik dar boğaza giren sektördeki birçok firma, çalışanlarının bir kısmını işten çıkarmak zorunda kalmıştır. Sektördeki toplam işten çıkarma oranı %30'a ulaşmıştır.

Sektörde yer alan iki firma yeterli işletme sermayesi bulamadığından üretimine ara vermiş ve kapanma noktasına gelmişlerdir.

Sektörde faaliyet gösteren ve önemli pazar payına sahip bazı firmalar da üretimine zaman zaman ara vermek zorunda kalmışlardır.

Bilindiği üzere makarna sektöründe faaliyet gösteren firmalar hammadde ihtiyaçları olan durum buğdayını genellikle hasat döneminde kısa sürede üreticiden peşin yada en çok 30 gün vade ile satın almaktadırlar. Sektörün ürettiği mamullerde hammadde oranı ise % 65 civarındadır. Bu duruma ilaveten işletmelerde KDV ödemeleri, elektrik – yakıt bedelleri ile işçilerin vergi ve SSK primleri gibi unsurlar ortalama 20 gün içinde ödenmektedir. Yukarıda belirtilen ödemelere ilaveten yurtdışından alınan kredilerde 21 Şubat 2001 develüasyonu sonrası meydana gelen borç miktarında ve faizlerle gelen artışla beraber beklenenin üstünde gerçekleşen enflasyondaki yükselişin ilavesi büyük bir finansal külfeti de beraberinde getirmiştir. Hal böyle iken satış bedelleri tüm çabalara rağmen 60 ila 90 gün zarfında tahsil edilebilmektedir. Belirtilen bu hususlar sektörde önemli miktarda işletme sermayesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Önceki yıllarda bu finansmanı bankalardan alınan ticari krediler ile karşılamaya çalışan firmalar ekonomik kriz sonucu kredi kullanamaz duruma gelmişlerdir.

Ekonomik kriz, kredi kullanan sektörümüz firmalarını olduğu kadar piyasaların daralması ve talebin düşmesi sonucu öz kaynakları ile çalışan firmalarımızı da etki-

lemiştir. Ayrıca, krizin bankacılık sektörünü derinden etkilemiş olması orta ve uzun vadeli kredilerin tümüyle ortadan kalkmasına, sağlıklı firmaların da finans imkanlarından yararlanamamasına neden olmuştur.

3.4.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ekonomik krizin ortadan kaldırılması, hem reel sektörün hem de bankaların ortak sorunlarının çözümlenebilmesi; ancak ve ancak finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların katma değer yaratmaya devam ederek kredilerini ödeyebilmelerine ve yeni uygun krediler kullanabilmelerine bağlıdır. Bunun sağlanabilmesi ise, finansal yeniden yapılandırma programları çerçevesinde bir uzlaşmaya varılması ve kriz nedeniyle büyük ölçüde kaybolmuş olan işletme sermayelerinin bankalarca kredilenmesine bağlıdır.

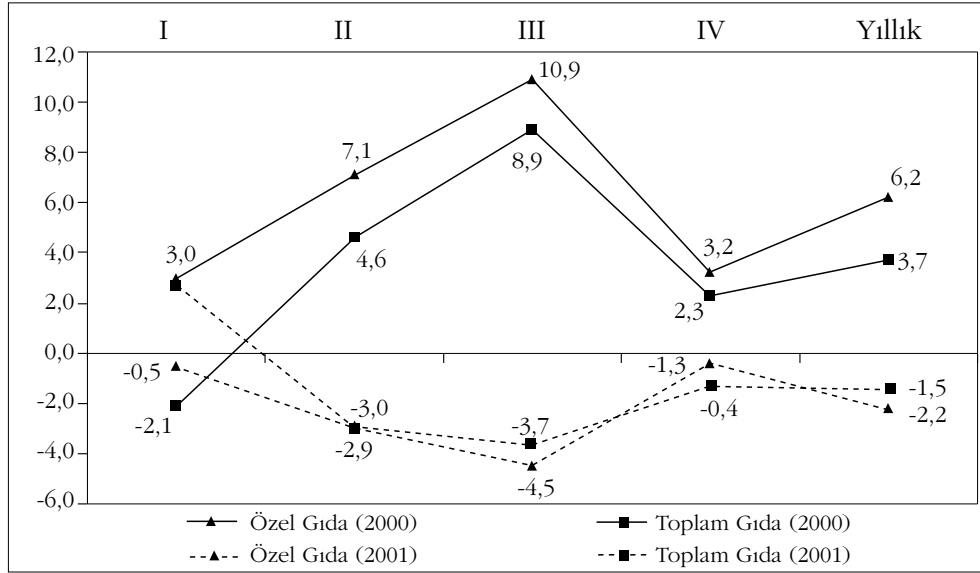
Makarna sektöründe mevcut atıl kapasitenin ihracatta değerlendirilmesi aynı zamanda ülkemizdeki ihtiyaç fazlası buğdayın doğrudan hammadde olarak değil, bu üründe bir katma değer yaratarak, işlenmiş ürün olarak satılmasını sağlayacaktır. Makarnaya yeni dış pazarlar bulunması ve pazarda kalıcılık bu açıdan da gerekmektedir.

Özellikle nüfus büyüklüğü itibarıyla önemli olan ve makarna tüketim alışkanlığının fazla gelişmediği potansiyel pazarların tespit edilmesi ve mevcut pazarlara daha fazla makarna satılmasının imkanları araştırılmalıdır. Yapılacak araştırmalar süreklilik azmetmekte ve ayrıca tanıtım, promosyon ve reklam için maddi kaynaklara da mutlaka ihtiyaç duyulmaktadır.

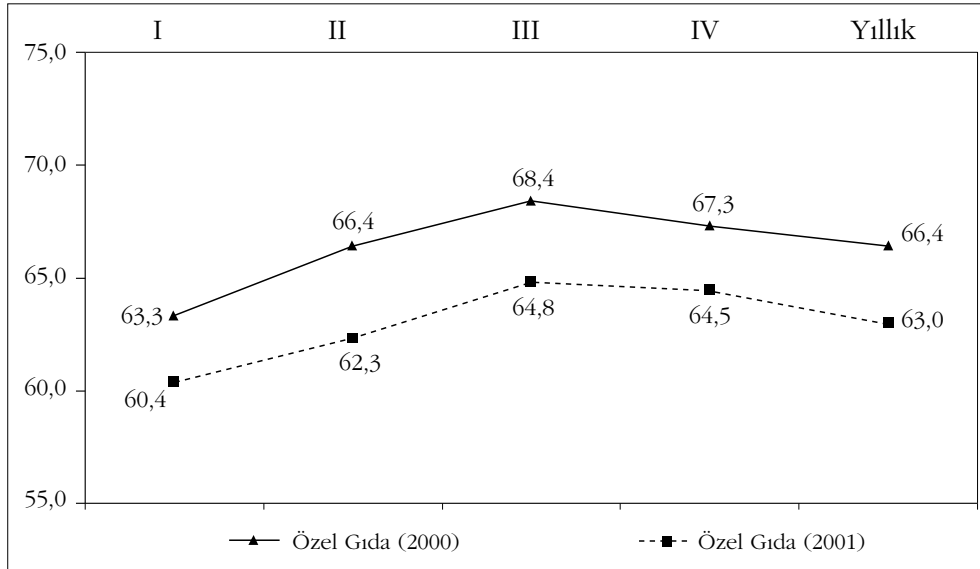
Aşırı rekabet içinde bulunan ve dolayısıyla maddi imkanları sınırlı olan makarna sektöründe,devletin dış temsilciliklerinde görevli deneyimli personel kanalıyla çeşitli ülkelerde makarna ile ilgili araştırmalar yaptırılarak, hangi yörelerde, ne gibi şartlarda makarnanın pazarlanacağına dair raporların hazırlatılarak periyodik olarak sektöre iletilmesi ve buna göre stratejilerin tespit edilmesi hem sektör hem de ülkemiz açısından gerekli görülmektedir.

Grafik 3.4.1. Gıda Sanayi Üretim Değişimleri, %

Grafik 3.4.2. Gıda Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

3.5. Hazır Giyim ve Tekstil

Sektör Temsilcisi: Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği

3.5.1. Genel Değerlendirme

İhracatçı Birliklerinin kayıt rakamlarına göre; Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil ihracatı, 2000 yılına oranla, 2001 yılında Türk Lirası'nın Dolar karşısında devalüe olmasına rağmen, sadece %3.1 'lik bir artış göstermiştir. Bu artışta, yıl içinde %10 oranında artış gösteren Tekstil ihracatının büyük etkisi vardır.

Tablo 3.5.1. İhracat Kayıt Rakamları (milyon \$)

	2000	2001	01/00 (%)
Türkiye Toplam İhracat	27.201.538	31.063.595	14.2
Toplam Tekstil ve Giyim İhracatı	10.041.984	10.356.542	3.1
Türkiye Hazır Giyim İhracatı	7.451.166	7.489.459	0.5
Türkiye Tekstil İhracatı	2.590.818	2.867.083	10.7

Kaynak: İTKİB

Tablo 3.5.2. 2001 Yılında Aylar İtibariyle Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı

Aylar	Hazır Giyim, %	Tekstil, %
Ocak	10,3	21,2
Şubat	1,5	4,9
Mart	-8	5,1
Nisan	-3	10,4
Mayıs	2,3	17,2
Haziran	-2,8	2,1
Temmuz	-3,5	13,4
Ağustos	0,0	10,8
Eylül	-0,7	10,5
Ekim	-0,2	11
Kasım	1,0	11,5
Aralık	0,5	10,7

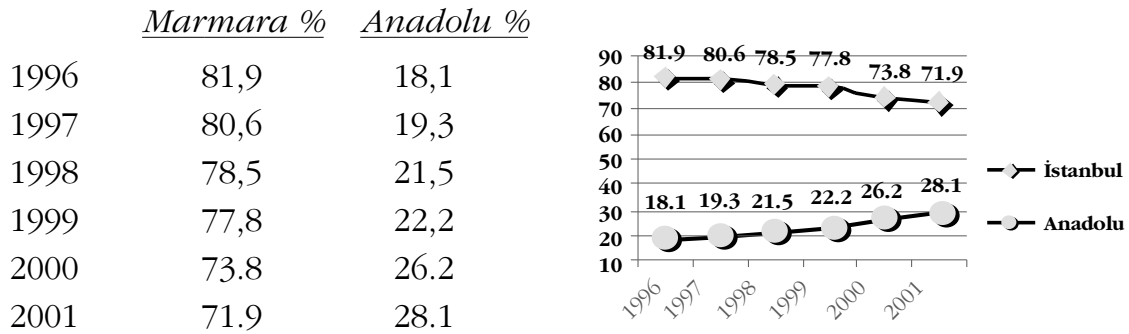
Kaynak: İTKİB

Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörü, Türk Hazır Giyim Sanayi, bir yandan yüksek işçilik maliyetleri, pahalı enerji ve hammadde tedarikindeki zorluklar, öte yandan da ihracatın önündeki bürokratik engeller nedeniyle 2001 yılında, hem ihracat performansını düşürmüş hem de uluslararası piyasalarda rekabet avantajını kaybetme noktasına gelmiştir.

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı gibi Şubat krizinden sonra yıl boyunca hazır giyim ihracatında sürekli düşüş yaşanmıştır. Yılın son iki ayında toparlanan sektör, sanayi ürünleri ihracatı içinde %24.1 paya sahiptir.

İstanbul İhracatçı Birlikleri verilerine göre, 2001 yılında hazır giyim ihracatının %28.1'si Anadolu'daki Birliklerden gerçekleşirken, %71.9'u Marmara bölgesindeki birliklerden gerçekleşmiştir. Yıllar itibari ile giyim ihracatının Marmara-Anadolu payı incelendiğinde 1996'dan bu yana Anadolu'dan gerçekleştirilen ihracatın %55 oranında arttığı görülmektedir.

Tablo 3.5.3. Giyim İhracatında İstanbul-Anadolu Payı Karşılaştırması

Kaynak : İTKİB – Kayıt rakamları

İstanbul İhracatçı Birliklerinin (İTKİB) kayıt rakamlarına göre, hazır giyim ihracatında 2001 yılında en çok, 2.419 milyon dolar ile Almanya'ya, 1.181 milyon dolar ile ABD'ye, ihracat gerçekleştirilmiştir. ABD'ye gerçekleştirilen hazır giyim ihracatı, uygulanan miktar kısıtlaması (kota) nedeni ile potansiyelinin çok altında kalmaktadır. 2002 Ocak ayında Başbakan Bülent Ecevit'in 200'e yakın iş adamı ile birlikte gerçekleştirdiği ABD ziyaretinde, bu konu da ele alınmıştır. Türk ve ABD'li yetkililerden oluşan ortak bir komisyon, Ankara'da 26-27 Şubat 2002'de, iki ülke arasında bir Tercihli Ticaret Anlaşmasının yapılması konusunu görüşmüşlerdir.

Tablo 3.5.4. Türkiye'nin Hazır Giyim İhracatı (2001 Birlik Kayıtlarına Göre, 1000 \$)

Ülke	2000	2001
Almanya	2.580.281	2.419.563
A.B.D.	1.231.288	1.180.769
İngiltere	846.506	996.648
Fransa	461.023	521.188
Hollanda	368.047	369.212
Belçika-Lüksemburg	201.635	197.633
İtalya	159.644	168.938
Danimarka	104.379	135.118
İsveç	102.348	107.563
İspanya	75.866	77.423

Kaynak : İTKİB

İstanbul İhracatçı Birliklerinin (İTKİB) kayıt rakamlarına göre, 2001 yılında, 330 milyon dolar ile birinci sırada yer alan İtalya, onu takiben Almanya, İngiltere, ABD ve Fransa, tekstil ihracatının gerçekleştirildiği ilk beş ülkedir.

Tablo 3.5.5. Türkiye'nin Tekstil İhracatı (2001 Birlik Kayıtlarına Göre; 1000 \$)

Ülke	2000	2001
İtalya	310.304	330.345
Almanya	227.972	240.870
İngiltere	205.689	200.887
A.B.D.	187.243	197.183
Fransa	125.928	117.403
İspanya	75.935	91.779
Romanya	49.330	73.980
Rusya Federasyonu	48.497	72.259
Belçika-Lüksemburg	56.886	62.009
İran	57.469	61.392

Kaynak: DTM

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) verilerine göre 2001 yılının dokuz ayında hazır giyim ve tekstil ithalatında toplam %16.5 oranında düşüş kaydedilmiştir. Aynı dönemde %4.1 oranında azalan hazır giyim ithalatı ise 168 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.5.6. İthalat Rakamları-(Milyon \$)

	2000 Yılı	2001 9 A y	2000 9 A y	Değ 2001-00 %
Türkiye Toplam İthalatı	53.983	30.452	39.308	-29
Toplam Tekstil ve Giyim İthalatı	3.441	2.206	2.571	-16.5
Türkiye Hazır Giyim İthalatı	256	168	175	-4.1
Türkiye Tekstil İthalatı	3.185	2.038	2.397	-17.6

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo 3.5.7. Türkiye'nin Hazır Giyim İthalatı (2001 Yılı 9 Aylık Veriler e Göre; \$)

Ülke	2000 / 9	2001 / 9
İtalya	40.793.054	39.730.600
Çin Halk Cumhuriyeti	20.885.572	21.307.714
İngiltere	23.081.990	17.300.131
İspanya	16.291.183	11.062.539
Almanya	13.570.016	10.937.670
Fransa	12.399.505	9.858.570
Pakistan	178.977	5.085.818
A.B.D.	2.356.850	3.604.018
Hong-Kong	4.704.162	4.302.244
Bulgaristan	1.082.745	3.112.415

Kaynak : DTM

Tablo 3.5.8. Türkiye'nin Tekstil İthalatı (2001 Yılı 9 Aylık Verilere Göre; \$)

Ülke	2000 / 9	2001 / 9
İtalya	252.591.585	248.456.924
A.B.D.	274.552.515	207.063.511
Almanya	245.061.339	203.529.334
Güney Kore Cumhuriyeti	147.889.963	124.015.500
Çin Halk Cumhuriyeti	150.173.039	105.213.052
Hindistan	120.721.670	91.142.971
Yunanistan	113.472.771	74.402.285
Fransa	80.768.606	65.660.595
İngiltere	74.396.967	64.703.828
Hollanda	65.901.536	62.752.931

Kaynak : DTM

DÜNYA HAZIR GİYİM TİCARETİ

Tablo 3.5.9. Dünyanın Önde Gelen Giyim İhracatçıları (milyar \$)

Ülke	Değer	Dünya İhracatı içindeki pay (%)			Değ.(%)
	2000	1980	1990	2000	2000/99
1- Çin	36.07	4.0	9.0	18.1	14
2- Hong Kong, Çin	24.22	-	-	-	5
Domestik İhracat	9.94	11.5	8.6	5.0	1
Re-exports	14.28	-	-	-	9
3- İtalya	13.22	11.3	11.0	6.6	1
4- Meksika	8.70	0.0	0.5	4.4	31
5- ABD	8.65	3.1	2.4	4.3	13
6- Almanya	6.84	7.1	7.3	3.4	-1
7- Türkiye *	6.53	0.3	3.1	3.3	7
8- Fransa	5.43	5.7	4.3	2.7	2
9- Hindistan	5.15	1.5	2.3	2.8	8
10-G. Kore	5.03	7.3	7.3	2.5	-4

Kaynak: WTO

NOT:

- *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verileri baz alınarak hazırlanan bu tablo'da Türkiye 2000 yılı ihracatı 6.53 milyar dolar olarak görülmektedir. Halbuki T.C.Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından açıklanan 2000 yılı Türkiye Hazır Giyim İhracatı 7.45 milyar dolardır. Bu farklılık Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC) ile T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sınıflandırması arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır .*
- T.C.Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verileri baz alındığı takdirde Türkiye "Dünya'nın önde gelen Giyim ihracatçıları sınıflandırması"nda 6.cı sırada yer almaktadır.

Tablo 3.5.10. Dünyanın Önde Gelen Tekstil İhracatçıları (milyar \$)

Ülke	Değer	Dünya İhracatı içindeki pay (%)			Değ.(%)
	2000	1980	1990	2000	2000/99
1- Çin	16.14	4.6	6.9	10.2	8
2- Hong Kong, Çin	13.44	-	-	-	5
iç ihracat	1.18	1.7	2.1	0.7	-6
tekrar ihracat	12.27	-	-	-	7
3- G.Kore	12.78	4.0	5.8	8.1	8
4- İtalya	11.96	7.6	9.1	7.6	2
5- Tayvan – Çin	11.69	3.2	5.9	7.4	7
6- Almanya	11.02	11.4	13.5	7.0	8
7- ABD	10.96	6.8	4.8	7.0	8
8- Japonya	7.02	9.3	5.6	4.5	2
9- Fransa	6.76	6.2	5.8	4.3	1
10- Belçika	6.40	-	-	4.1	-
11-Hindistan	5.09	2.1	2.1	3.4	10
12-Pakistan	4.53	1.6	2.6	2.9	5
13- İngiltere	4.21	5.7	4.2	2.7	0
14- Türkiye	3.67	0.6	1.4	2.3	10
15- Endonezya	3.51	0.1	1.2	2.2	11

Kaynak: WTO

AB-15'İN TEKSTİL VE HAZIR GİYİM TİCARETİ

AB – 15'in 1999 -2000 Yıllarında Başlıca Hazır Giyim Tedarikçileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5.11. AB–15'in Başlıca Hazır Giyim Tedarikçileri (1000 Euro)

Ülke	1999	2000	00/99 (%)
1- Çin	6.556.239	7.759..200	18.3
2- Türkiye	4.567.776	5.273.939	15.5
3- Hong Kong	2.767.053	3.094.016	11.8
4- Tunus	2.377.053	2.547.862	7.2
5- Romanya	2.085.495	2.546.743	22.1
6- Bangladeş	1.760.107	2.526.872	43.6
7- Fas	2.114.433	2.357.163	11.5
8- Hindistan	1.653.106	2.003.425	21.2
9- Endonezya	1.410.688	1.808.567	28.2
10- Polonya	1.784.222	1.807.148	1.3

Kaynak: Euratex

AB-15'in 1999 ve 2000 yıllarındaki Hazır giyim tedarikçileri incelendiğinde Bangladeş 2000 yılında bir önceki yılın aynı dönemine oranla AB-15'e ihracatını %43.6 artırarak 2.527 milyon Euro olarak gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin AB-15'e hazır giyim ihracatı ise %15.5 oranında artarak 5.274 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir.

AB – 15'in 1999 – 2000 Yıllarında Başlıca Tekstil Tedarikçileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5.12. AB-15'in Başlıca Tekstil Tedarikçileri (1000 Euro)

Ülke	1998	1999	99/98 (%)
1- Türkiye	1.770.391	2.035.107	15.0
2- Çin	1.413.453	1.980.326	40.1
3- Hindistan	1.637.059	1.931.201	18.0
4- A.B.D	1.317.490	1.459.621	10.8
5- İsviçre	1.136.469	1.165.385	2.5
6- Pakistan	936.511	1.048.791	12.0
7- G. Kore	735.812	933.497	26.9
8- Çek Cum.	656.718	846.359	28.9
9- Japonya.	692.432	732.628	5.8
10- Tayvan	589.766	614.604	4.2

Kaynak: Euratex

AB-15'in 1999-2000 Yıllarındaki Başlıca Tekstil Tedarikçileri incelendiğinde, %40 oranında tekstil ihracatını arttıran Çin 1.980 milyon Euro ile Türkiye'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye 2000 yılında AB-15'e 2.035 milyon Euro tekstil ihracatı gerçekleştirmiştir.

AB-15'nin 1999-2000 Yıllarında Başlıca Hazır Giyim Müşterileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5.13. Avrupa Birliği Ülkelerinin Başlıca Hazır Giyim Müşterileri (1000 Euro)

Ülke	1999	2000	00/99 (%)
1- A.B.D.	2.158.599	2.656.456	23.1
2- İsviçre	2.054.610	2.104.462	2.4
3- Japonya	1.308.639	1.444.570	10.4
4- Norveç	665.096	660.321	-0.7
5- Rusya	364.822	612.775	68.0
6- Romanya	443.827	552.641	24.5
7- Hong Kong	434.574	536.009	23.3
8- Tunus	374.252	443.589	18.5
9- Macaristan.	357.220	404.618	13.3
10-Polonya	437.700	398.642	-8.9

Kaynak: Euratex

1999-2000 Yıllarında AB-15'in başlıca hazır giyim müşterileri incelendiğinde Rusya'ya yapılan hazır giyim ihracatında %68'lik bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Polonya'ya ise -%8.9 oranında bir azalma söz konusudur.

Tablo 3.5.14. Avrupa Birliği Ülkelerinin Başlıca Tekstil Müşterileri (1000 Euro)

Ülke	1999	2000	00/99 (%)
1- A.B.D.	2.343.424	2.877.778	22.8
2- Polonya	1.803.041	1.965.431	9.0
3- Romanya	1.137.749	1.408.715	23.8
4- Tunus	1.317.836	1.406.991	6.8
5- Fas	1.158.390	1.258.281	8.6
6- İsviçre	1.072.046	1.105.987	3.2
7- Türkiye	820.253	1.024.982	25.0
8- Çek Cumh.	767.411	889.694	15.9
9- Hong Kong	734.506	881.182	20.0
10-Macaristan	784.849	852.444	8.6

Kaynak: Euratex

AB- 15'in 1999-2000 yıllarında başlıca tekstil müşterileri incelendiğinde Türkiye'ye yapılan tekstil ihracatında % 25'lik bir artış olduğu görülmektedir.

3.5.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- İstihdam Sorunu

- Emek yoğun bir sanayi olan hazır giyim sektörü, yüksek işçilik maliyetleri yüzünden rekabet avantajını her geçen gün kaybetmektedir.
- Hali hazırda 270 milyon TL olan asgari ücretle çalışan bir kişinin işverene maliyeti, 1 Nisan 2002 tarihinden itibaren yeniden belirlenecektir. Hesaplamalarımıza göre Nisan 2002 itibari ile bir işçinin işverene maliyeti ortalama 320 milyon TL'ye yükselecektir.

Not: 01.04.2002 tarihinden itibaren uygulanacak olan SSK alt sınır miktarının tahmininde 2001 takvim yılı gerçekleşen TÜFE artış oranı olan % 68.5 uygulanmıştır. Henüz belli olmayan; 2001 yılı GSYİH sabit fiyatlarla gelişme hızı dikkate alınmamıştır.

Zorunlu İstihdam

- 1475 sayılı İş kanunu hükümlerine göre 50 kişiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde % 3 eski hükümlü, % 3 sakat ve % 2 şehit ailelerinden kişilerin çalış-

tırılması zorunluluğu vardır. Örneğin; 100 kişi çalıştıran bir işyerinde kalifiye olmayan 8 kişi istihdam edilmektedir. İşverene maliyeti ocak 2002 itibari ile 270 milyon olan bir asgari ücretliyi baz aldığımızda, İşveren sadece 1 ayda, 2.160 milyon TL verimliliğe olumsuz etki yapan ek maliyete katlanmak zorunda kalmaktadır. Ve bu zorunlu istihdamın cezası da oransal olarak diğer tüm cezalardan daha yüksektir. Halbuki;

- Zorunlu istihdam üretime yük olmaktan kurtarılmalıdır.
- Zorunlu istihdamın sadece ceza bağlamında değerlendirilmesi üretimi olumsuz etkilemektedir.
- Devletin sorumluluğu altında olan bu kişilerin toplum yaşamına kazandırılmasının maliyeti devlet tarafından da paylaşılmalıdır.

2- Yüksek Enerji Maliyetleri

Tekstil :

Yünlü kumaşta metre başına sınayi maliyet ortalama %7

Pamuklu kumaşta metre başına sınayi maliyet ortalama %14

Boya Terbiye :

Ortalama maliyet %10

Hazır giyim sektöründe nihai üründe ise % 5-10 arasında değişen oranlarda bir enerji maliyeti söz konusudur.

Sanayici – ihracatçı, aşırı vergi ve fon yükü nedeniyle, maliyeti 8-10 cent / KW saati bulan enerji kullanmak durumunda kalmaktadır. Bu nedenle de rekabetçi olmaktan uzaklaşmaktadır çünkü rakibimiz Bulgaristan, Romanya, Portekiz, Tunus, Fas, Mısır ve Uzak Doğu Ülkelerinde, (hatta Avrupa Ülkelerinde Enerji Fiyatı 4-5 Cent/KWS civarındadır.

Sanayide kullanılan elektrik enerjisi 8-10 Cent'lerden, 4-5 Cent'lere indirildiği takdirde, sanayici-ihracatçıya ürünün maliyeti %5 oranında azalacaktır. Bu da yoğun uluslararası rekabet ortamında rakiplerimiz karşısında büyük avantaj sağlayacaktır.

3- Finansman Sıkıntısı

Türk Hazır Giyim ve Tekstil Sektörünün 2001 yılında kullandığı kredi miktarı

Tablo 3.5.15. Tekstil Sektörünün 2001’de Aylar İtibariyle Kullandığı Krediler- Milyar TL

Aylar	Brüt Krediler		Nakit Krediler		Tasfiye Olunacak Krediler	
	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %
Ocak	3.225.078,3	11,5	2.599.194,9	10,3	625.883,4	22,5
Şubat	3.602.347,3	11,0	2.911.865,7	9,8	690.481,6	23,2
Mart	3.840.416,0	10,7	3.108.981,8	9,6	731.434,2	21,7
Nisan	4.032.010,0	10,5	3.142.099,0	9,3	889.911,0	19,8
Mayıs	4.295.542,3	11,1	3.355.011,7	9,9	940.530,6	19,6
Haziran	4.678.926,4	11,3	3.693.854,9	10,2	985.071,5	19,0
Temmuz	5.044.960,0	11,5	3.839.225,5	10,0	1.205.734,5	20,9
Ağustos	4.859.004,7	11,1	3.728.896,7	9,7	1.130.108,0	20,7
Eylül	5.261.820,1	10,8	4.138.117,2	9,5	1.123.702,9	20,3
Ekim	5.358.967,6	10,6	4.160.062,0	9,3	1.198.905,6	20,6
Kasım	4.872.679,3	10,3	3.864.305,4	9,2	1.008.373,9	20,0

Kaynak :TCMB

Tablo 3.5.16. H. Giyim Sektörünün 2001’de Aylar İtibariyle Kullandığı Krediler-Milyar TL

Aylar	Brüt Krediler		Nakit Krediler		Tasfiye Olunacak Krediler	
	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %
Ocak	1.076.654,2	3,8	942.644,6	3,7	134.009,6	4,8
Şubat	1.323.052,8	4,0	1.167.443,8	3,9	155.609,0	5,2
Mart	1.333.558,6	3,7	1.149.784,8	3,5	183.773,8	5,5
Nisan	1.445.188,6	3,8	1.220.866,4	3,6	224.322,2	5,0
Mayıs	1.074.180,6	2,8	848.591,4	2,5	225.589,2	4,7
Haziran	1.155.667,9	2,8	926.058,5	2,5	229.609,4	4,4
Temmuz	1.200.235,1	2,7	949.062,1	2,5	251.173,0	4,4
Ağustos	1.167.358,7	2,7	934.326,7	2,4	233.032,0	4,3
Eylül	1.259.306,1	2,6	1.023.106,8	2,4	236.199,3	4,3
Ekim	1.257.963,5	2,5	1.009.880,5	2,3	248.083,0	4,3
Kasım	1.129.330,7	2,4	940.287,6	2,2	189.043,1	3,8

Kaynak: TCMB

Ekonomik kriz, kredi kullanan reel sektör firmalarını olduğu kadar, piyasada talebin düşmesi nedeniyle öz kaynağı ile çalışan firmaları, KOBİ'leri, esnafı, çiftçiyi ve bu arada bankacılık sektörünü de derinden etkilemiş; kredi borçlarının ödene-memesi ve senet protestolarının rekor rakamlara ulaşması neticesinde, sorunlu kre-diler hacminde olağanüstü artışlar olmuş; ayrıca, tasarrufların kısa vadelere yönel-mesi bankaların aktif ve pasifleri arasında vade uyumsuzluğuna yol açarak, esnaf, çiftçi, tüccar ve sanayicinin kredi imkanlarının ortadan kalkmasına, sağlıklı firmala-rın da finans imkanlarından yararlanamamasına neden olmuştur.

Ekonomik krizin ortadan kaldırılması, hem reel sektörün hem de bankaların or-tak sorunlarının çözümlenebilmesi; ancak ve ancak finansal darboğaz yasayan üre-tici firmaların katma değer yaratmaya devam ederek kredilerini ödeyebilmelerine ve yeni krediler kullanabilmelerine bağlıdır. Bunun sağlanabilmesi ise, finansal yeni-den yapılandırma programlarını içeren bir uzlaşmaya varılarak, kriz nedeniyle bü-yük ölçüde kaybolmuş olan işletme sermayelerinin bankalarca kredilendirilmesine bağlıdır.

4- ABD'nin Uyguladığı Miktar Kısıtlaması (Kota)

1996 yılında Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupa Birliği ile olan ticari ilişkilerinin avantajlarından yararlanması gereken statüye gelmiş olsa da, bugüne kadar bu avantajlarından ne yazık ki yararlanamamaktadır.

Türkiye, gerek lokomotif sektör hazır giyim ve tekstilde, gerekse diğer sektör-lerde, ABD'nin büyük pazarından yararlanma konusunda, dünyanın en sonda ge-len ülkelerinden biri olarak görünmektedir. Oysa, hem kişisel tüketim maddeleri, hem ev eşyaları, hem de yan sanayi ürünleri açısından, ABD pazarında Türkiye'nin çok büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Sadece, hazır giyim ürünlerinin ihracatın-da, ABD pazarında Türk hazır giyimi için, ilave 6-8 milyar dolarlık ihracat potansi-yeli bulunmaktadır. Bunun anlamı;

- Türkiye Sanayi Üretiminin %10 oranında artması,
- İstihdamda, ilave 1 milyon işçiye iş sağlanması,
- Merkez Bankası Döviz rezervlerinin, IMF'ye ihtiyaç duyulmadan artması ve dış borçların ödenmesine çok büyük bir katkı yaratacaktır.

Makine, Kimya, Elektronik, Gıda gibi diğer sektörlerin ise; her birinde ek 2-3 milyar dolarlık ihracat imkanı sağlanarak, Türkiye için hedeflenen 50 milyar dolar ihracat hacmine çok kısa sürede ulaşma olanağı bulunacaktır.

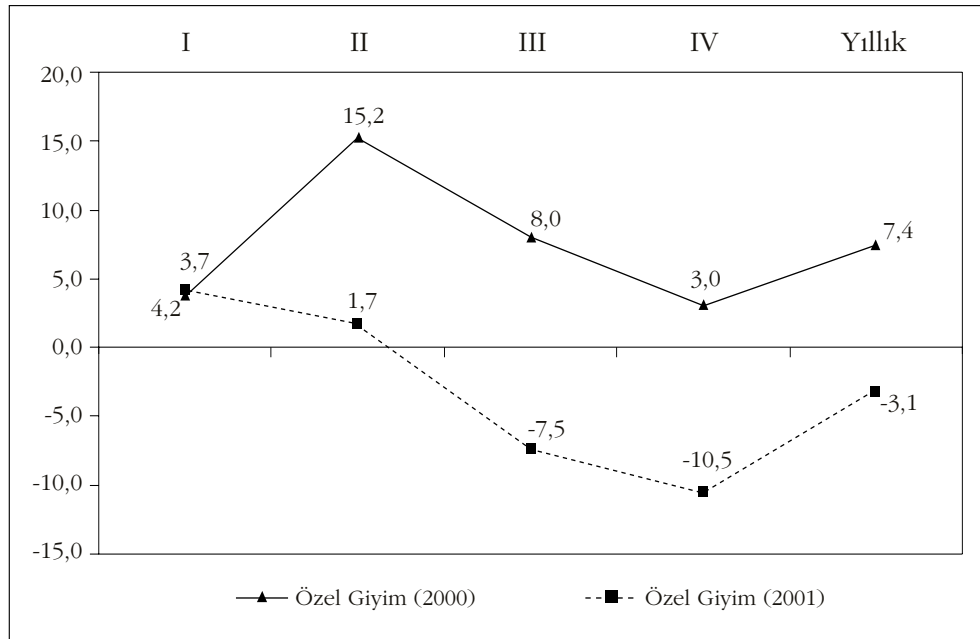
İçinde bulunulan kriz ortamının aşılabilmesi ve Türkiye'ye çok daha fazla istihdam, üretim ve ihracat olanağı yaratılması için, ABD ile "Tercihli Ticaret Anlaşması" imzalanmalıdır.

Başbakan Bülent Ecevit, 14 Ocak 2002 haftasında yaklaşık 200 kişilik bir işadamları heyeti ile ABD'yi ziyaret ederek yetkililerle görüşmüştür. ABD'ye iki temel istek ile gidilmiştir;

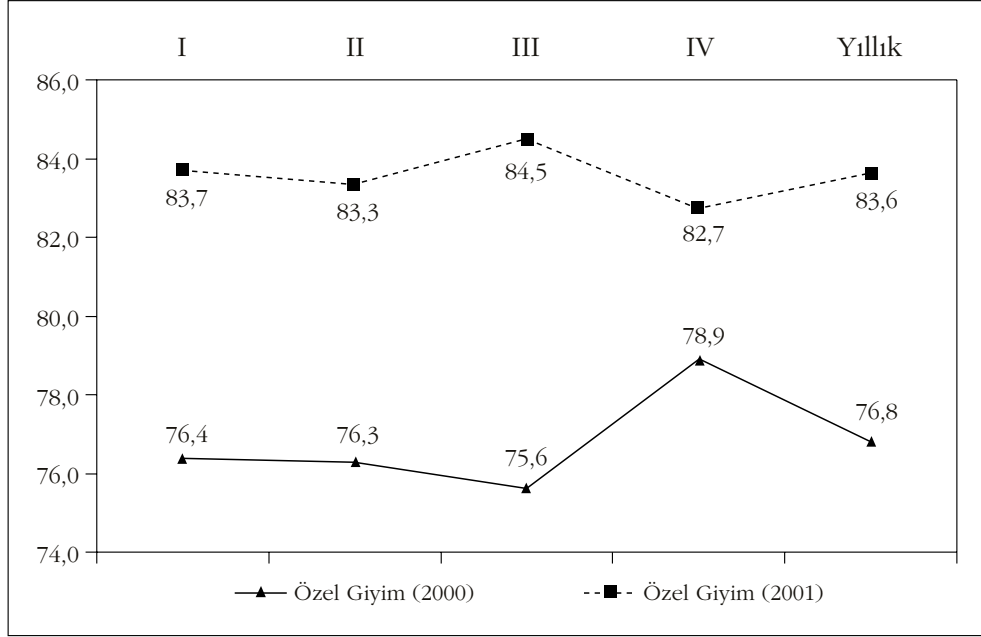
- i) Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nden doğan haklarının kullandırılması
- ii) İki stratejik ortak arasında bir Tercihli Ticaret Anlaşmasının imzalanması

Yoğun temaslarda bulunulan haftanın sonucunda iki ülkenin yetkililerinden oluşan bir Ortak Komisyon oluşturulmuştur. 26-27 Şubat 2002'de Türkiye'de toplanacak olan heyet, Türkiye ile ABD arasında bir "Tercihli Ticaret Anlaşmasının" yapılması konusunu görüşecektir.

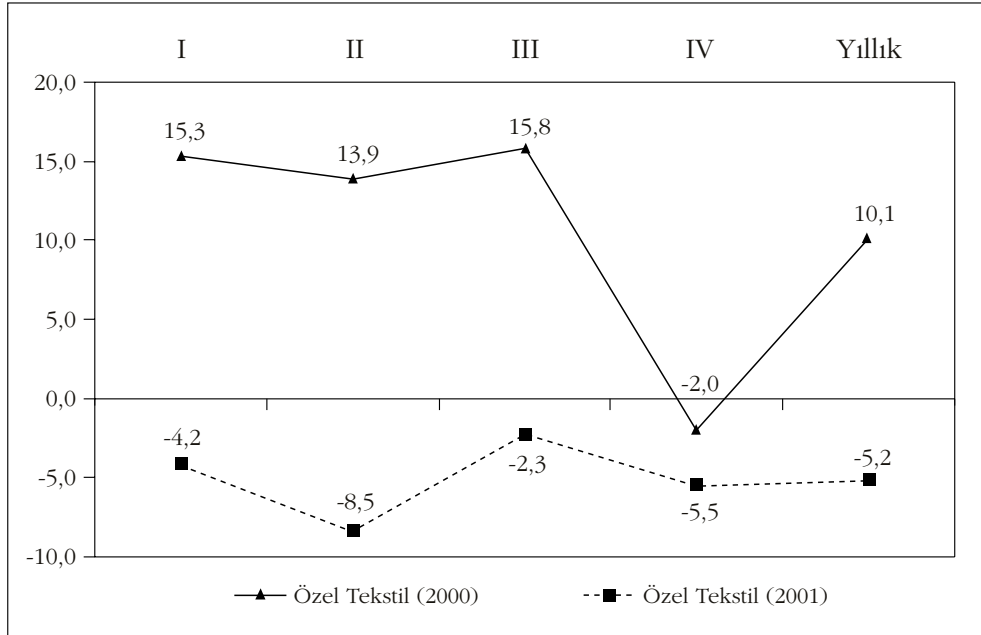
Grafik 3.5.1. Giyim Sanayi Üretim Değişimleri, %

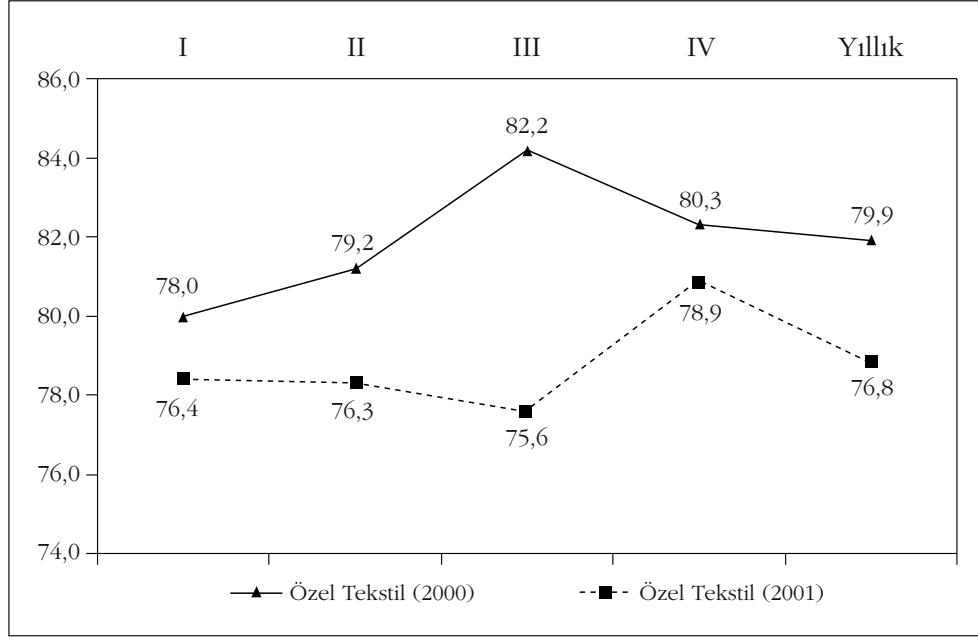
Grafik 3.5.2. Giyim Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

Grafik 3.5.3. Tekstil Sanayi Üretim Değişimleri, %

Grafik 3.5.4. Tekstil Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

3.6. Deri ve Ayakkabı Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Ayakkabı Sanayicileri Derneği

3.6.1. Genel Değerlendirme

Türkiye Ayakkabı sektöründe 300.000 kişinin çalıştığı bunun 20.000 kişilik grubunun modern, kalan 280.000 kişilik grubun ise geleneksel işletmelerde istihdam edildiği belirlenmiştir. Türkiye'nin ayakkabı üretimi son yıllarda krizlerin etkisiyle azalma eğilimine girmiştir.

İçeride; Sektörün özellikle sıkıntı yaratan pazarlama alt yapısının önce reorganizasyonu daha sonra çağdaş anlamda tesisi ve hızlı bir biçimde mağazacılık, perakendecilik organizasyonlarının oluşturulması ve büyük mağazacılığa yönelmesi ihtiyacı vardır.

Dışarıda; Hedef pazarlar yaşanan tecrübelerle göre yeniden belirlenerek bu pazarları içerisinde konumlanacak pazarlama üniteleri oluşturulmalıdır. Yabancı yatırımcıların ülkemize yatırım yapmalarını sağlayacak önlemler alınmalı, ayakkabı tasarımı dünya standartlarında kendi kaynaklarımız geliştirilmelidir.

Dünya Ticaret Örgütüne yükümlülüklerimiz kapsamında 2005 yılında planlanan gümrüklerin sıfırlanması durumunda çağdaş anlamda gelişmesini tamamlayamayan

Türk ayakkabı sektöründe ciddi sıkıntılar yaşanması beklenmektedir. Ancak modernizasyonunu tamamlamış ve Dünya pazarları içinde yer alabilecek ileri teknoloji içeren makine parkı yatırımlarını yapmaları durumunda rekabet şansı oluşacaktır. Küçük ve orta ölçekli işletmeleri esnek davranmamaları halinde ciddi sorunlar beklenmektedir.

2001 yılına bakıldığında 2000 yılına oranla daha iyi bir yıl geçirildiği görülmektedir. Yıllık 200-220 milyon çift üretim kapasitesine sahip ayakkabı sektörü 1998 yılında başlayan ekonomik krizlerle yaklaşık %20-25 oranında üretim kaybına uğramış, 2001 yılında ise bu kayıp %60-70 seviyelerine çıkmıştır. İhracat ise 2001 yılını %10'luk artışla 122 milyon dolarla kapatmıştır.

Sektör, ihracat çalışmalarına her zamankinden fazla zaman ve destek vererek daralan ekonomik sıkıntıların aşılmasına yardımcı olmaktadır. Sektör gerçekleştirdiği üretimin yaklaşık %18'lik bir bölümünü ihracata yönlendirmektedir.

Dış pazardaki rakiplerimiz; İtalya, İspanya, Portekiz, Güney Kore, Endonezya ve Çin'dir.

İhracatımızda potansiyel pazar ülkeler; başta Rusya, Balkan ülkeleri, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arap devletleri komşularımız Suriye, Irak, Ürdün, ve Doğu bloğu ülkeleridir. 2002 yılında bu rakamın 150 milyon dolar seviyelerinde olabileceği tahmin edilmektedir.

Sektörün yıllık üretim kapasitesi 300-320 milyon çift arasında değişmektedir. Türkiye Deri ve Deri Mamulleri toplam ihracatında %20'lik paya sahip Türkiye Ayakkabı sektörü olarak "sektörel durum analizi" yapmak, sorunların doğru tespit edilmesi ve sorunların çözümünde kullanılacak yöntemler noktasında yeniden ele alınması gerekmektedir.

İthalat da 1997'de ilk kez 100 milyon doların üzerine çıktı. 1997'de 135 milyon dolar olan ithalat 1998'de 128 milyon, 1999'da da 80 milyon dolara geriledi. 2000 yılında yüzde 42,6 oranında artarak 114 milyon dolar düzeyine çıkan ithalat 2001'de tekrar geriledi ve 97 milyon dolar civarında beklenmektedir.

3.6.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bu kriz sonucunda pek çok firma tek pazar saplantısından kurtulmuş ve hızla Batı Avrupa ülkelerine yönelerek yeni ihracat imkanları araştırmaya başlamışlardır. Tasarıma gerekli önem verilmiş ve modaya uygun koleksiyonlar hazırlanmaya baş-

lanmıştır. Firmalar birleşerek Sektörel Dış Ticaret Şirketi kurma çalışmalarına hız vermişler ve bu şirket altında güçlerinin birleştirerek rekabet şanslarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Bunun dışında Türkiye Ayakkabı Sanayicileri Derneği Türkiye’de ilk defa sektörel bazda bir "Europartneriat" fuarı düzenlemek için Avrupa Topluluğu’na başvurmuş ve projesi onaylanmıştır. 1999 Ekim ayı içerisinde başta İtalyan ve İspanyol firmaları olmak üzere AB’ye bağlı ülkelerin ayakkabı üretici firmaları İstanbul’a davet edilerek, Türk ayakkabı üreticileri ile bir araya gelecekleri bir fuar düzenlenmiş ve bu fuarda firmaların çeşitli alanlarda ortaklık oluşturma şartları ve kriz değerlendirilmiş bir takım yeni oluşumlarla ilgili prensip kararları alınmıştır.

Uzakdoğu ekonomik krizi ile başlayan, deprem felaketiyle devam eden ve cumhuriyet tarihinin en büyük küçülmesinin yaşandığı, ard arda gelen krizlerin neticesinde zor şartlar altında üretim yapan üreticinin önünde çok büyük bir engel olarak duran (iç pazarda) yabancı marka imajına karşı Türk malı imajının yaygınlaştırılması ve benimsetilmesi yönünde devletten beklenen desteğin alınamayışı bir çok sorunu beraberinde getirmektedir. Sektörün en önemli sorunlarından biri de eğitilmiş personel sorunudur. Hali hazırda okullarda yetişen kalifiye personel yetersizdir. Bu öğrencilerimizin mesleki eğitim yapabilecekleri okulların alt yapısında devlet desteği şarttır. Rakiplerimiz bu konuları çoktan aşmış, çağın gerektirdiği alt yapıyı kurmuşlardır. Bu alanda ki boşluğu gören derneğimiz, TASEV’in öncülüğünde başlattığı eğitim yatırımlarına destek vermektedir. 2002 yılında temelleri atılacak olan 24 derslikli TASEV Anadolu Ayakkabıcılık Meslek Lisesi ile bu yöndeki eksikliği giderme gayretine gidilmiştir.

Mevcut potansiyeli ile bile iyi bir sürecin başlatılması, üzerimize yüklenen istihdam, vergi, elektrik, SSK primleri gibi yüklerimizin hafifletilmesi ile rakiplerimizle rekabet yapılacak ortamın sağlanması halinde orta vade de bölgemizin ihracat merkezi olabilecek konuma sahip ayakkabı sektörünün yarattığı istihdam ve katma değer göz önüne alınarak devlet desteğini ve iyi bir bakış açısını hak eden öncü sektörler arasındadır. Özetle;

- Sektörün içinde bulunduğu önemli sorun pazarlama olarak görünmektedir. Ayrıca pazarlamaya yönelik bilimsel bir temelde bulunmaktadır.
- Özellikle Rusya pazarındaki mevcudiyetten sonra ayakkabı sektörünün yurtdışından imaj ve algılanması çok zedelenmiştir. Bu nedenle ciddi anlamda bir imaj yenilenmesine gereklilik duyulmaktadır.

- Pazarlama faaliyetleri genelde bu güne kadar Türkiye’den yapılmaya çalışılmış olup bunun doğru modeli hedef pazarlar içinde konumlanarak pazarlama yapmaktır. Bu nedenle bu konuda ciddi bir organizasyona ihtiyaç vardır.
- Sektörün sermaye yapısı yetersiz olup büyük sermaye mevcut şartlardan dolayı sektöre ilgi duymamaktadır.
- Yabancı yatırımlar yok denecek kadar az olup ciddi anlamda özendirici şartlara ihtiyaç vardır.
- Üretimde verimlilik düşük olup yüksek teknikteki makine ve teçhizat eksikliği gözlenmektedir.
- Sektöre özgü eleman olmaması yapısal sebepler nedeniyle başka sektörlerden eleman transferinin imkansızlığı ciddi bir sorundur.
- Ayakkabıcılık eğitime kaynak ayrılmamaktadır.
- Dünya standartlarında ve fiyatlarında ana maddeler ve yardımcı malzemeler ülke içinde yaygın bir şekilde üretilmektedir.
- Ayakkabı üreten işletmelerin bir çoğunu yönetenler yeterli işletmecilik bilgisine sahip değildir.
- Veri bulma ve işleme sistemleri son derece zayıf ve yetersizdir.
- Sektör pahalı arazi ve işçiliğin yoğun olduğu yerlerde sanayi bölgeleri dışında konumlanmıştır.
- Ülkemizde ayakkabı sektörü son yıllarda büyük gelişme gösteren, potansiyeli yüksek sektörlerden biridir. Sektörümüzde 1993 yılında yabancı uzmanlarca yapılan yurtiçi arz çalışmalarında da ifade edildiği gibi, ihracat açısından gelişmişlik düzeyi yetersiz olmakla birlikte özellikle İspanya, Portekiz ve İtalya gibi Avrupalı üreticilerle rekabet edebilecek büyük bir arz potansiyeli vardır. Sektörün standartlarının gelişmesi ise özellikle Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın gelişmesine bağlıdır.
- Ülkemizdeki ayakkabıcılık sektörünün en önemli özelliği; çoğunlukla işgücüne dayalı küçük işletmelerden oluşması, üretim kapasitesinin yüksek, ancak kapasite kullanım oranının düşük oluşu ve küçük işletmelerde kullanılan makine ve ekipmanın eski olmasıdır.
- Sektörü temsil eden ünitelerin ufaklığı, bu ünitelerde çağdaş işletmecilik fonksiyonlarının yerleşme ve gelişmesine imkan vermemektedir. Etkin bir or-

ganizasyon sisteminin yerleşmesi ise belli bir büyüklük gerektirmektedir. Mevcut üreticilerin orta büyüklükteki kuruluşlar haline gelmesi üretimin rasyonelleşmesine, kalitenin standartlaşarak yükselmesine, pazarlama ve finansman faaliyetlerinin daha kolay organize olmasına yararlı olacağı gibi yan sanayinin gelişmesine ve ayakkabıcılığın cazip bir işkolu haline gelmesine de neden olacaktır.

Kısa Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler:

- Türk ayakkabı sektör imajının yeniden yaratılarak Dünya piyasalarında pazarlanması ve tanıtılması gerekmektedir.
- Hızlı bir şekilde işletmelerin yurt dışı ağlarını kurması gerekmektedir.
- Ürün bazında koruma tedbirlerinin alınması zorunludur.
- Kesim, saya ve montaj faaliyetlerinde uzmanlaşmış üretim işletmeleri tesis edilmeli ve özendirilmelidir.
- Orta, lise ve üniversite seviyesinde özel ve kamu ayakkabıcılık eğitimi tesis edilmelidir.
- Sektör içi tasarımcı yetiştirilmeli ve bu süreç içinde yabancı tasarımcılarla ortak çalışma zemini kurulmalıdır.

Uzun Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler:

- Sektör üretim merkezlerinden maliyet açısından dezavantaj taşıyanları İstanbul dışına çıkarılarak, yan sanayi gruplarını da bir araya toplayacak ve bunlara ortak avantajlar sağlayacak yörelere konuşlandırmak.
- Yabancı yatırımları kalıcı bir şekilde Türkiye'ye çekebilmek için sektöre özel yatırım teşviklerinin çıkarılması gerekmektedir. (Bedelsiz arazi, vergi indirimi vb.)

İzlenmesi Gereken Politikalar:

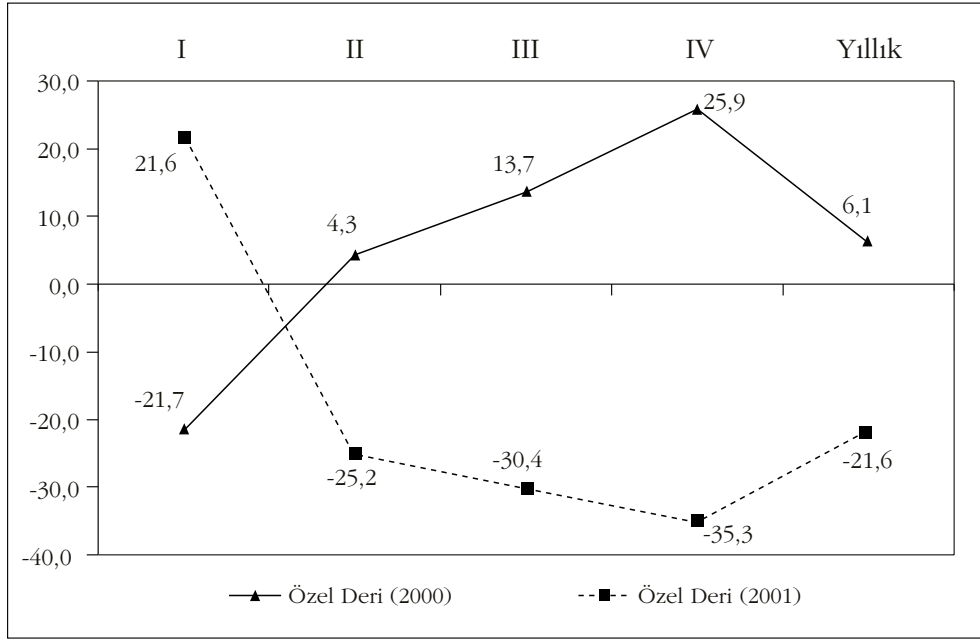
- Gerek yurtiçi ve gerekse ihracat açısından büyük bir potansiyele sahip olan ayakkabı sektörü emek yoğun karakteri nedeni ile istihdam politikası açısından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir işkoludur.
- Türkiye'de yaşanan sorunlardan biride kalite sorunudur. Ürünlerin ithalatı aşamasında bürokrasiye neden olmayacak bir kalite kontrol sisteminin kurulması gerekmektedir.

- Eğitim alanında kaliteli ve uzman kişilerin yetiştirilmesi için özel sektör-devlet işbirliği şarttır. Bu anlamda çalışma ve kalite kontrol testlerinin yapılabilmesi laboratuvar donanımının sağlanmasında da işbirliği ve organizasyona ihtiyaç duyulmaktadır.
- Sektörün bir başka ihtiyacı araştırma ve geliştirme kuruluşlarıdır. Yetersiz durumda olan mevcut merkez ve birimlerin iyileştirilmesi ve sayılarının artırılması gerekmektedir.
- Sanayileşmenin hızla gerçekleşmesi karşımıza yerleşim problemini çıkarmaktadır. Yerleşim problemlerinin giderilmesi ve Anadolu'daki illerimizin sanayileşme sürecine de destek verilmesi gerekmektedir.
- Ayakkabı sektörünün diğer bir sorunu da ayakkabı tasarımcılarının yetersizliğidir.
- Sektördeki bir çok firma yurtdışından gelen modellerle çalışmayı sürdürmektedir. Sektörümüzün acil ihtiyacı olan eğitilmiş ve profesyonel en kısa sürede yetiştirilmesi için, Türkiye Umum Ayakkabıcılar Federasyonu, Ayakkabı Yan Sanayiciler Derneği ve Türkiye Ayakkabı Sanayicileri Dernekleri birleşerek Türkiye Ayakkabı Sanayii Araştırma, Geliştirme ve Eğitim Vakfı kurulmuştur. Vakfımızın amacı hayata geçirilecek kolejimiz sayesinde; sektör olarak başarıyı devamlı kılabilmek için, taklitçilikten kurtulmak ve Türk ayakkabı sektörünün imajını ve ürün kimliğini oluşturmaktır. Bu da ancak TASARIM EĞİTİMİ'nin sektörel bazda gerçekleştirilmesi ile olacaktır.
- Halihazırda, ayakkabı ürünleri Türkiye'nin DTÖ'ne taahhüt ettiği Taviz listesinde (XXXVII Sayılı liste) yer almadığından liste kapsamında bir genişleme olmadığı takdirde Türk Ayakkabı Sektörü açısından bir değişiklik meydana gelmeyecektir.
- Taviz listesinin tüm sanayi ürünlerini kapsayacak biçimde genişletilmesi ve iki yıl üst üste uygulanan tarifelerin taahhüt listelerinde de aynı şekilde yer alması söz konusu olduğunda Türk Ayakkabı Sektörü'nün en önemli ihraç kalemi olan deriden mamul ayakkabılar (GTİP'ları 6403 ile başlayan tüm ürünler dahil) ile plastik ve kauçuktan mamul ayakkabılar (GTİP'ları 6402 ile başlayan tüm ürünler dahil) başta olmak üzere tüm mamul durumundaki ayakkabılar (GTİP'ları 6401; 6402; 6403; 6404 ve 6405 ile başlayan tüm ürünler dahil) da ortaya çıkabilecek tarife taviz müzakerelerinde mümkün oldu-

ğu kadar mevcut statükonun muhafaza edilmesinde, taviz verme durumunda ise çok dikkatli ve duyarlı davranılmasında fayda bulunmaktadır. Halen mevcut gümrük birliği sonrası indirimlerle bile büyük ithalat baskısı altında bulunan Türk Ayakkabı Sektörü'nün ikinci bir taviz şokuyla varlığı tehlikeye girebilecektir.

- Bunlara karşılık, ayakkabı üretiminin ana ham maddesi durumundaki ayakkabı aksamı (GTİP'ları 6406 ile başlayan tüm ürünler dahil) ile deri ürünleri (GTİP'ları fasıl 41 kapsamındaki tüm ürünler) ithalatının tarife yönünden kolaylaştırılması ihracatımızı olumlu etkileyeceğinden, çok taraflı ticaret müzakerelerinde bu ürün gruplarına uygulanabilecek tarife tavizlerinde esnek olunmasını Sektörümüz desteklemektedir.

Grafik 3.6.1. Deri Sanayi Üretim Değişimleri, %

3.7. Kağıt Sektörü

Sektör Temsilcisi: Selüloz ve Kağıt Sanayii Vakfı

3.7.1. Genel Değerlendirme

Enerji fiyatlarının artması ve döviz kurlarının düşmesi neticesinde ithalat artmıştır. Bu nedenlerle, Sektörümüzde 6 fabrika üretimini durdurmuş bulunmaktadır.

3.7.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye Kağıt-Karton Sektörünün 2001 yılı kapasitesi 2.155.000 ton'dur. 2001 yılı verilerine göre de tüketim 2.024.431 ton'dur.

Sektörümüz, enerji yoğun bir Sektördür. Ülkemizde 21 Şubat'la birlikte tüm sanayi kollarında olduğu gibi Kağıt Sektöründe de çok önemli bir süreç yaşanmaya başlanmıştır. Doların dalgalanmaya bırakılması sebebiyle Şubat ayında 680 bin seviyesinden 900 bin seviyelerine çıkan dolar kuru Ekim ayı itibariyle 1.670.000.-TL'sini görmüş ve bu süreçte Kağıt Sanayiinin hammaddeden sonraki en büyük gideri olan enerji (elektrik ve akaryakıt) fiyatları da otomatik olarak döviz kurlarına bağlı olarak artmıştır. Bugün dolar kurunun 1.300.000.-TL seviyelerine kadar inmesine rağmen akaryakıt ve elektrik fiyatları her ay otomatik olarak artmakta ve dolar bazında enerji giderlerimizde inanılmaz yükseliş görülmektedir.

Türkiye'nin bugünkü ekonomik sıkıntıdan çıkabilmesi için reel sektörün çalışıp istihdam yaratması ve ihracat yapabilmesinin önemi herkes tarafından bilinmektedir. 2001 yılının Eylül ayından bugüne elektriğe gelen zam oranı dolar bazında %35'i, fuel-oil'de ise %25'i bulmaktadır; oysa aynı dönemde Dünya ham petrol fiyatlarında %30 düzeyinde düşüş olmuştur. Kağıt Sektörü gibi enerji giderleri yüksek sektörler şu anda var olan küresel ekonomik durgunluklar sebebiyle dış pazarlarda rekabet edemediği gibi, Dolar'ın 1.300.000.-TL'ye indiği bugünlerde dışarıdan çok düşük fiyatlarla gelen ithal kağıtlarla da rekabet etmekte bir hayli zorlanmaktadır. Doların dalgalanmaya bırakılması belki reel sektörün dışında kalan dengelelerin oturması açısından önemli olabilir ama Türk Sanayii bilerek yada bilmeyerek bazı gerçeklere kurban edilerek geri dönülmez bir sürece sokuluyor.

Ticarette tüm kapıların sonuna kadar açıldığı 21. yüzyılda Türk Sanayii varolabilmek için tüm Dünya ile eşit şartlarda rekabet edebilmelidir. Tüketilen kağıdın %70'ini üretim yoluyla karşılayan Türkiye, Kağıt Sanayiini yaşatabilmek ve Dünya'daki dev kağıt üreticileriyle rekabet edebilmek için enerji maliyetlerini Dünya şartlarına getirmek zorundadır.

Temel bir ihtiyaç maddesi konumunda olan kağıt-kartonun üretilmediği takdirde ithalatı zorunlu olmaktadır. Bu açıdan yerli üretimle karşılanan miktar ihracat kadar önemlidir. Yerli üretim, yerli hammaddeleri ve işgücünü değerlendirerek döviz tasarrufu sağlamaktadır.

3.8. Ana Kimya Sanayii

Sektör Temsilcisi: Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği

3.8.1. Genel Değerlendirme

Yaşanan genel ekonomik dalgalanmaların sektörler üzerine yapmış olduğu etkiler her kesim tarafından bilinmektedir. Bu dalgalanmalar – ki onları kriz ve dövizdeki sıçrama ve düşmeler olarak değerlendirebiliriz - kimya sanayi üzerinde de etkisini göstermiş 2001 yılında % 12 küçülme gerçekleşmiştir.

2002 yılında ise kimya sektörünün beklentileri 2001'e nazaran daha iyimserdir. Yıl sonuna doğru yaşanan hareketlilik ve dövizdeki göreceli durulma bu iyimserliği güçlendirmektedir. Ancak iyimserlik 2002 yılında işlerin hızla düzelmesi yönünde olmayıp, sektörde ortalama olarak ilk altı ayda eksilerden 0 büyüme hızına ulaşılması ve 2002 sonunda ise 2000 yılının rakamlarının yakalanması gibi temkinli bir yaklaşımdır.

Kimya sanayimizin özellikle AB ülkelerinin kimya sanayileri ile karşılaştırıldığı takdirde geri olduğu bilinmektedir. Dünyada artık kimyasal madde kullanılmayan bir sektör hemen hemen kalmamıştır. Dolayısıyla kullanılan kimyasalların, kar/zarar değerlendirilmesi sonucunda ülkemizde de üretilerek diğer sektörlerin kimyasal madde talebinin büyük bir bölümünün yerli üretimle karşılanması zaruridir.

AB ülkeleri ile olan farklılıklara örnek olarak V. Ulusal Kimya Sanayi Kongresi'nin bazı değerlendirmelerini alabiliriz:

- 1- Türkiye'deki kimya sanayi ciro açısından AB'deki ülkelere İsveç, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Portekiz ve Yunanistan dışındaki diğer ülkelere kıyasla küçüktür.
- 2- AB ve Türkiye'de kişi başına düşen ciroya bakarsak tüm AB ülkelerinden geridedir. Türkiye'de kişi başına düşen ciro 150 \$ civarındadır.
- 3- İhracatta Portekiz ve Yunanistan'dan biraz ileride olup diğer AB ülkelerinden çok geridedir.
- 4- İthalatı Portekiz, Yunanistan, İsveç, Avusturya'dan çok olup diğer ülkelerin gerisindedir.

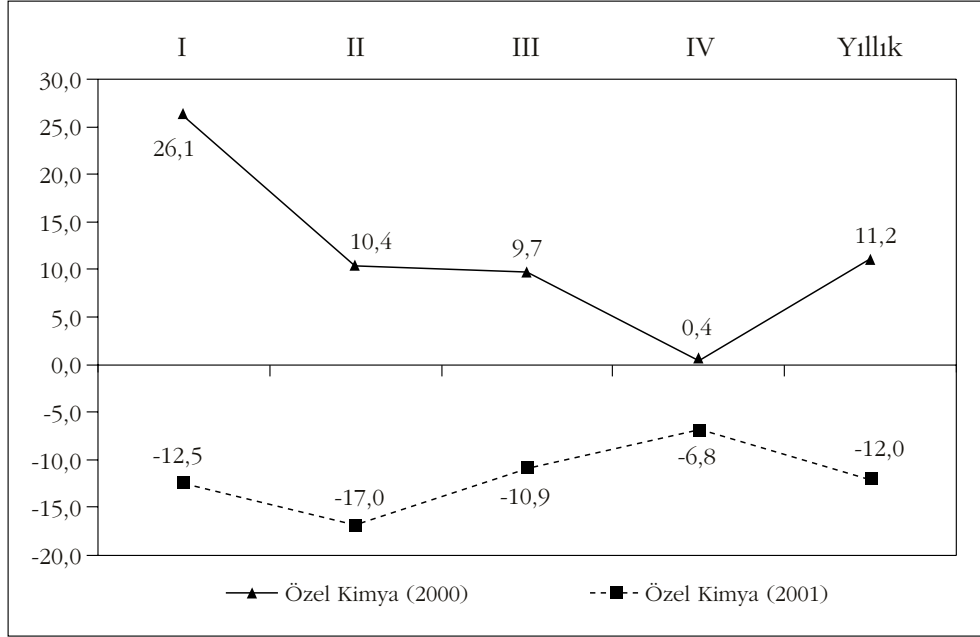
- 5- İhracatın ithalatı karşılama oranı sadece Yunanistan ve Portekiz ile yaklaşık aynı değerde (% 23 civarında) olup diğer ülkelerden çok geridedir. Kişi başına ihracat ve ithalat ise AB'den çok geridedir.

3.8.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

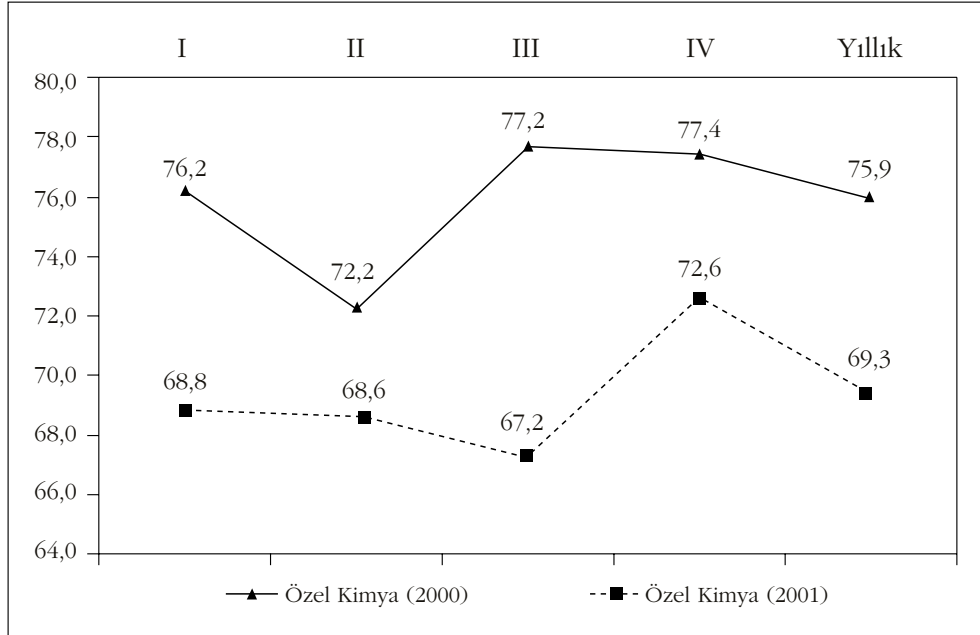
Sektörün büyümesi için yatırım gerekmektedir. Yatırımın finans, kalite ve diğer elemanlarının yanı sıra yer seçimi hususu çok önemlidir. V. Ulusal Kimya Sanayi Kongresinde de bu konu geniş bir biçimde tartışılmıştır. Ülkemizde sanayiye uygun yerlerin bir genel plan çerçevesinde tespit edilerek saptanması ve buraların sanayiye açılması lazımdır. Bunu yaparken sanayinin doğasına uygun olan yerlerin seçilmesi çok önemlidir. Sanayinin ulaşımına en yakın ve en ucuz yerlerde, özellikle sahil şeritlerinde olmaması hali uluslararası rekabet alanında zorluk yaratacaktır. Yakın zamanda yayınlanan Endüstriyel Bölgeler Kanunu'nun uygulanabilirliği sağlarsa geleceğe yönelik bir adım atılmış olacaktır. Şu andaki, karar verecek merciinin çok farklı otoritelerden oluşması itibarıyla bu zor görünmektedir. Bu açmazı kaldırmak için Kanuna dayanarak çıkarılacak yatırım ortamını iyileştirecek reform tasarısı gibi yönetmelikler çözümü kolaylaştıracaktır.

Sektör Derneklerine Endüstri Bölgeleri Koordinasyon Kurulu'nda yer verilmiş, sadece 13 devlet kuruluşuna ilaveten TOBB'den bir temsilci ile yetinilmiştir. Kanunla yetkilendirilmiş TOBB'de her ne kadar Sanayi Odaları temsil ediliyorsa da sivil inisiyatif mevcut değildir. Bu inisiyatif, bilgi ve deneyim ile kendi sektöründe uzmanlaşmış, AB'de çatı örgütü ile devamlı bilgi iletişimi içinde olan ve yabancı sermaye gelişimin nabzını tutan Sektörel Dernekleri ile oluşabilir. Gönüllülüğün olmadığı yerde ya siyasi otorite ya da çıkar çatışmaları engellenemez. Bu nedenle 'Endüstri Bölgeleri Kanunu'nda işleyiş revize edilmeli ve danışma organı olarak sektörel dernekler bulunmalıdır. Aksi takdirde müspet hedeflere yaklaşım için çıkarılmış bu kanun uygulamada sonuç açısından (Yatırım ve İstihdam temini) yeterli olmayacaktır.

Grafik 3.8.1. Kimya Sanayi Üretim Değişimleri, %

Grafik 3.8.2. Kimya Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

3.9. Kimya-Sabun, Deterjan, Kozmetik, Tuvalet Müstahzarları Sanayii

Sektör Temsilcisi: Kozmetik ve Tuvalet Müstahzarları Üreticileri Derneği

3.9.1. Genel Değerlendirme

Yukarıdaki piyasa verileri doğrultusunda Türkiye’de ekonomik kriz ile birlikte ekonomik sıkıntıya bağlı olarak tüketici talebinde bir daralma olduğu, bu daralma paralelinde tüketicinin daha ucuz ürünlere yöneldiği görülmektedir. Pazar daralması ve fiyat makasına giren üretici firmalarda istihdam daralması yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Fiyat kırmak zorunda kalan üreticiler maliyet düşürmek amacıyla ilk iş olarak personel sayılarını gözden geçirmiş ve hayati önem taşımayan nispeten gereksiz işlerin de tasfiyesiyle eleman azaltma yoluna gitmişlerdir. Gerçekte elimizde istihdam daralmasının ne boyutta olduğunu gösterecek istatistik veriler olmamasına rağmen küçümsenmeyecek oranlarda olduğu hissedilmektedir. Özellikle kriz öncesinde de ihracat yapmakta olan sabun sektöründe kriz sonucu döviz bazında maliyetlerin düşerek fiyatları olumlu etkilemesi teşvik etkisi yapmış ve bu yıl ihracat rakamlarında yükselme görülmüş olmasına karşılık bu artış arzu edilenin oldukça altındadır. Diğer taraftan, tüketicinin ekonomik nedenlerle daha düşük fiyatlı ürünlere yönelmesi ithal ürünlerin sayısında ve genel olarak ithalatta daraltıcı etki yaratmıştır.

2001 yılındaki kriz veya krizler bu sektörü olumsuz yönde etkilemiş olup, bunu değer ve hacim olarak mukayese ettiğimizde;

- a) Sabunun genelde 2000 yılına nazaran değer olarak %16 civarında bir azalma olduğu, bunun da kendi içinde dağılımına bakıldığında sıvı sabunda %12 civarında bir artışa karşılık kalıp sabundaki yaklaşık %18 civarında kaybın bu kazancı fazlasıyla kapattığı ve net olarak %14 civarında bir daralmanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.
- b) Deterjan ve temizlik maddelerinde ise durum biraz daha farklı görülmektedir. Deterjanda hacim olarak %20,4'lük daralmaya karşılık değer olarak %22,1'lik daha büyük bir daralma olması tüketicinin tüketimi kısıttığı ve birim başına daha düşük fiyatlı ürünlere yöneldiğine işaret etmektedir. Temizlik malzemelerinde ise hacim olarak %21,3'lük önemli bir artış olmasına rağmen değer olarak %11,2 küçülme olduğu görülmektedir. Bunların kendi arasın-

daki duruma bakılırsa, krizin tesiriyle tüketicinin ucuz deterjan ve temizlik maddelerine kaydığı, bunları üretilen satan firmaların da farklı bir biçimde piyasaya hisselerinin arttığı görülmektedir.

- c) 2001 yılındaki kriz veya krizler Kozmetik sektörünü olumsuz yönde etkilemiş olup, bunu değer ve hacim olarak mukayese ettiğimizde önemli bir daralma yaşandığı görülmektedir. Bu sektörün toplamında hacim olarak %3.9 oranında daralma varken, değer olarak daralma %7.6'yı bulmaktadır. Deterjanda olduğu gibi burada da krizin tesiriyle tüketicinin nispeten ucuz ürünlere kaydığı, bunları üretilen satan firmaların da farklı bir biçimde Pazar paylarının arttığı görülmektedir. Kozmetik sektöründe küçük çaplı işletmelerin esnekliklerinin daha fazla ve yaşamalarının daha kolay olduğu düşünülürse, yoğun bir rekabet ve hayatta kalma mücadelesi verilmekte olduğu aşıkardır.
- d) 2000 yılı için gerçekleşen üretim miktarı 120 bin ton civarı, satış tutarı ise 800 milyon dolar civarı olup bu rakam toplam "Hızlı Tüketim Ürünleri" pazarının yaklaşık % 10 unu oluşturmaktadır. Sekizinci 5 yıllık Kalkınma planında öngörülen yıllık artış miktarları gerçekleşirse 2004 yılında 150 bin ton civarında bir üretim ve 1.5 milyar dolarlık bir pazar büyüklüğüne ulaşılacağı tahmin edilmiştir. 2001 Yılında yaşanan kriz bu artışların gerçekleştirilmesini engelleyeceği, veya en azından zorlaştıracığı düşünülmektedir.
- e) Kozmetik ürünleri iç pazarda kişi başına tüketim (12 \$) Avrupa (Fransa 140 \$, Almanya 112 \$, Portekiz 70 \$) ve Amerika'ya oranla (120 \$) çok düşük olduğundan bunun arttırılması için kalite ve fiyat politikalarına eğilmek gerekmektedir.
- f) Deterjan ve sabunda fiyat rekabeti nedeniyle yatırımlar modern teknolojiye kaymakta ve emek yoğun mamul üretimi azalmaktadır. Böylece hem istihdam düşmekte hem de kalifiye eleman kullanımı artmaktadır.

3.9.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ürünler için izin alma zorunluluğu ve izin alma sürecinin çok uzaması ve yeni ürün çıkartmakta aşırı gecikmelere yol açmaktadır. Müracaatlar sırasında istenen çok sayıda ve bazen de gereksiz belge ve doküman istenmesi genel olarak ticareti engelleyici faktör olarak değerlendirilmekte, maliyetleri arttırmakta ve yatırımları engellemektedir.

Çözüm: AB paralelinde ön izin alma zorunluluğundan Pazar içi denetim sisteme geçilmesi gerekmektedir.

Piyasaya çıkartılması planlanan ürünler için izin alma zorunluluğu ve bu sürecin çok uzaması yeni ürün çıkartmakta aşırı gecikmelere yol açtığı gibi, yeterli bir piyasa denetiminin olmaması nedeniyle haksız rekabete de yol açmaktadır. Bazı firmalar "merdiven altı" tabir ettiğimiz metotlarla ürettikleri ne olduğu bellisiz malları hiçbir izin ve denetime gerek duymadan piyasaya vermekte, yeterli bir pazar içi denetimi olmadığı için bu ürünler hiçbir engellemeyle karşılaşmadan yasal yollardan satışa sunulmuş ürünlerle rekabet edebilmektedir.

Çözüm: Pazar içi denetim için gerekli mekanizmanın kurulması, altyapının oluşturulması ve insan kaynakları istihdam ve eğitiminin sağlanması bir an önce gerçekleştirilmelidir.

Belgelendirme şartlarının bazı durumlarda farklı kurumların onay yetkisine girmesi nedeniyle çelişki yaratılmakta ve işlemler gereğinden çok daha fazla güçleşmektedir. Buna örnek olarak TSE tarafından yayımlanan zorunlu standart TS54 (Sabun Standardı) Kozmetik Yönetmeliğine tabi olan kozmetik ve deodorant sabunlar için de geçerli olup çelişkilere sebep olmaktadır.

Çözüm: Belgelendirme, izin ve denetim yetkisinin tek bir yetkili kurumda toplanması gerekmektedir.

İlgili kurumlarca yapılması istenen bazı testlerin çok uzun sürmesi özellikle izin alınma sürecinde aşırı gecikmelere sebep olmakta ve ticareti engelleyici faktör olarak değerlendirilmektedir.

Çözüm: AB paralelinde ön izin alma mecburiyetinden pazar içi denetim sisteme geçilmesi gerekmektedir.

Mevcut sistemde izin müracaatlarında çoğu zaman başvuru onay veya reddinin hangi somut kriterlere dayanarak verildiği bilinmemekte, reddedilen ürün başvurusunun sebebi olarak gösterilen beyan, özellik veya kriterin piyasada satılmakta olan bir başka üründe aynen var olduğu gözlenebilmektedir.

Çözüm: Objektif kriterlere dayanmayan karar verme mekanizmaları ortadan kaldırılarak yerlerine şeffaf mekanizmalar kurulması gerekmektedir.

Enerji sarfiyatının düşürülmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Çözüm önerileri özet olarak aşağıda tekrar verilmiştir:

- a) AB paralelinde ön izin alma zorunluluğundan Pazar içi denetim sistemine geçilmesi gerekmektedir.
- b) Pazar içi denetim için gerekli mekanizmanın kurulması, altyapının oluşturulması ve insan kaynakları istihdam ve eğitiminin sağlanması bir an önce gerçekleştirilmelidir.
- c) Belgelendirme, izin ve denetim yetkisinin tek bir yetkili kurumda toplanması gerekmektedir.
- d) Objektif kriterlere dayanmayan karar verme mekanizmaları ortadan kaldırılarak yerlerine şeffaf mekanizmalar kurulması gerekmektedir.
- e) İthalatın daha da zorlaştırılması yerine yerli üreticinin desteklenmesi ve yerli üretimi teşvik edici mali politikalara ağırlık verilmesi gereklidir.
- f) Sabun ve deterjanda gerek yerli ve gerekse ihracat piyasalarında rekabet çok arttığından Fiyat ve Kalite'nin birleştiği Ürün Değeri ön plana çıkmıştır. Yerli üretimde Kalite'den katiyetle taviz verilmemesi gerekmektedir.
- g) Tüketicinin korunması ve haksız rekabetin önlenmesi için kaliteli mamul üreten firmaların teşvik edilmesi ve piyasa denetiminin aksatmadan yapılması uygun olacaktır.
- h) Üreticilerin AR-GE 'ye daha fazla pay ayırmaları, böylece rekabete karşı daha güçlü olabilme imkanının yaratılması faydalı olacaktır.

3.10. Kimya- Gübre Sanayii

Sektör Temsilcisi: Gübre Üreticileri Derneği

3.10.1. Genel Değerlendirme

Sektör durgun ve ekonomik krizlerle geçen 2001 yılının ilk on ayını üretim ve tüketimde bir önceki yılın aynı dönemine nazaran düşüşlerle kapatmıştır.

2001 yılının ilk on ayında gübre üretimi fiziki olarak 2.074.645 ton olmuştur. 2000 yılının aynı döneminde 2.591.184 ton olan fiziki üretime göre 2001 yılı üretimi %19,94 daha azdır. Kapasite kullanım oranı fiziki olarak 2000 yılı ilk altı ayında %52,0 iken, 2001 yılı ilk altı ayı sonunda %41,3'e inmiştir.

Üretimin gerilemesinde doğal gaz kesintileri ve fiyatının yüksekliği etkili olmuştur.

2001 yılı Ekim sonu itibariyle, gübre üreticisi kuruluşlar toplam 3.416.422 ton gübre satışı gerçekleştirmişlerdir. Bunun 1.003.303 tonu ihaleler suretiyle çeşitli gübre dağıtıcısı kurumlara (örneğin T. Tarım Kredi Kooperatifleri, Şeker Şirketi ve Tariş gibi.), 2.253.502 tonu da üretici kuruluşların kendi bayileri kanalıyla çiftçiye intikal ettirilmiş, 143.850 tonu da ihraç edilmiştir. Gübre üreten kuruluşlar ve diğer gübre dağıtıcılığı izni almış kuruluşlar da dahil olmak üzere 2001 yılı ilk dokuz ayı sonunda, çiftçiye fiziki olarak 3.913.195 ton gübre satılmıştır. 2000 yılının aynı döneminde bu miktar 4.346.131 ton olarak gerçekleşmişti. 2001 yılı ilk dokuz aylık fiziki tüketim miktarı 2000 yılından %15.02 daha azdır.

2001 yılı Eylül ayı sonunda gübre ithalatımız 1.507.852 ton olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı aynı döneminde ithalat fiziki olarak 1.838.099 ton olmuştu ki 2001'de 2000'e göre %17.97 oranında fiziki düşüş yaşanmıştır.

2001 yılı Eylül ayı sonunda 143.828 ton gübre ihracatı yapılmıştır. Geçen senenin aynı döneminde bu rakam 8.144 ton'dur.

Özel sektöre ait istihdamda önemli bir değişiklik olmazken, kamu kurumlarında 200 civarında personel emekliye ayrılmıştır.

Bayilerle ve çiftçilerle yapılan görüşmelerden, yaşanan ekonomik krizin çiftçinin alım gücünü düşürdüğü görülmektedir. Üretim talebe bağlı olarak azalmıştır.

Maliyetin %70-80'ini oluşturan hammadde, ithal edildiğinden, döviz kurlarındaki artış nedeniyle hammadde fiyatlarının yükselmesi, üretim maliyetlerini ve 2001 yılı üretim programını olumsuz etkilemiştir.

2001 yılı ekim ayı sonunda 2.074.645 ton gübre üretilmiştir. Bu rakam geçen yılın aynı dönemine göre %19,94 oranında azalmıştır. Yıl sonunda yaklaşık %17 civarında bir düşüşle 2.600.000 ton civarında olması beklenmektedir.

Mali sektörde meydana gelen kriz sonucunda mali piyasalardaki nakit sıkışıklığı nedeniyle TL ve döviz faizlerinin yükselmesi ayrıca TL'nin döviz karşısındaki %100'lük değer kaybı nedeniyle finansman giderleri bir önceki yıla göre büyük oranda artmış, bu durum maliyetlere yansımıştır. Mali kriz çiftçinin alım gücünü düşürdüğü için satışlar düşmüştür.

2001 yılı ilk on ayında 3.913.195 ton gübre tüketilmiştir. Bu rakam geçen yılın aynı dönemine göre 18,66 oranında azalmıştır. Yıl sonunda %20 oranında bir azalmayla 4.400.000 ton civarında olması beklenmektedir. Çünkü;

- Devalüasyon sonucu maliyetin %70-80'ini oluşturan hammaddelerin tamamının ithal edilmesi nedeniyle gübre fiyatları artmıştır.
- Gübre çiftçi tarafından çoğunlukla bayi ve kooperatiflere borçlanarak alınmaktadır. Mali kriz sonrası piyasalarda vadeli gübre satışlarının yok denecek seviyelere düşmesi ve T.C. Ziraat Bankası ve kooperatiflerin kredi imkanlarının ortadan kalkması önemli bir etki yaratmıştır.
- Hasat edilecek ürün fiyatlarına yönelik beklenti olumsuzdur.
- Çiftçi verim kaybını göze alarak birim alana kullandığı gübreyi azaltmakta veya hiç kullanmamaktadır. Verim kaybının ekonomiye etkisi daha fazla olacaktır.
- Mali kriz sebebiyle hammadde ve gübre ithalatı güçleşmiş ve bu da gübre fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Fiyat artışı da satışları olumsuz etkilemiştir.
- Bayi satışlarında peşin ve vadeli satışlar vardır ve bugünkü ekonomik koşullar uzun vadeli fiyat tahminlerinin yapılmasına olanak vermediğinden bayiler kısa dönemli peşin alımları tercih etmektedirler. Krizler nedeniyle peşin para bulmakta güçlük çeken bayiler, daha az gübre talebinde bulunmaktadır.

Yerli ve yabancı bankaların akreditif açmamaları ya da açmada çok yüksek masraflar istemeler nedeniyle ithalatta çok ciddi sıkıntılar vardır. Aynı durum hammadde ve mamul gübre temininde de geçerlidir.

2001 yılı ilk dokuz ayında 1.507.852 ton ithalat gerçekleştirilmiştir. Bu rakam geçen yıla göre %17,97 daha azdır.

Ekonomik krizden menfi olarak etkilenen sektörde üretim, pazarlama, dağıtım işlemleri en iyi şekilde yürütülmüş ve fakat söz konusu uygulamalarda en az giderle en iyi neticede alınmaya çalışılmıştır.

Özel sektörde önemli bir istihdam değişikliği yaşanmazken, özelleştirme kapsamında bulunan kamu kuruluşlarında 200 civarında personel emeklilik gibi sebeplerle işten ayrılmıştır. Ayrıca, 2002'nin ilk aylarında talep artışı olmaması halinde işgücü azaltılmasına gidilmesi olasıdır.

İç pazarda talebin azalmasıyla birlikte azalan üretim nedeniyle, elde mevcut stokların eritilmesi yoluna gidilmiştir. Bazı özel sektör kuruluşları ihracata yönelmişlerdir.

3.10.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Sermaye yoğun yatırımlara sahip olan gübre sektöründe son on beş yıldır lüzumlu rehabilitasyon çalışmaları dışında yeni yatırımlar yapılamamıştır. Yeni yatırımlar yapılamayışının başlıca nedeni, hükümetlerin kimyevi gübre sektörüne hem üretim hem de pazar yönünde müdahale edebilmeleri ve bunun sonucunda da iç piyasada meydana gelen belirsizliklerdir. Bunun yerine fiyatlar borsada arz ve talep ilişkisine göre teşekkül etmelidir. Ayrıca teşviklerin olmayışı da gübre sanayi için bir eksikliktir.

Bütün bu sorunların giderilebilmesi için, öncelikle hükümetlerin gübre fiyatlarına müdahaleleri ortadan kalkmalı, yukarıda bahsedildiği gibi fiyatlar borsada arz-talep ilişkisine göre belirlenmelidir. Ayrıca sektöre yönelik teşviklerin artması hem yeni yatırımlar için hem de ihracat için gereklidir.

Sektör fosfat, kükürt, potas, amonyak gibi tüm hammaddelerde dışa bağımlıdır. Bunun yanında yerli olarak üretilen amonyak için kullanılan doğal gaz, Botaş'tan yeterli miktarda ve rekabet edebilir fiyatla tedarik edilememektedir.

Ayrıca, üretici kuruluşlar maliyetlerin yüksek olması sebebiyle finansman sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır.

3.11. Çimento Sektörü

Sektör Temsilcisi: Çimento Müstahsilleri Derneği

3.11.1. Genel Değerlendirme

Ülkemiz sanayileşmesinin en başarılı örneklerinden birisi olan Türk çimento sektörü, 1911 yılında 20.000 ton/yıl kapasteli bir fırınla üretime başlamış ve geçen 90 yıl içinde Avrupa'da ve Dünya'da önemli büyük üretici konumuna gelmiştir. Bugün tamamı özel sektör tarafından işletilmekte olan ve 32 adedi Birlik üyesi bulunan 39 entegre fabrika ve 18 öğütme-paketleme tesisi tarafından modern teknolojilerle tüm yurttaki Türk Standartlarına ve uluslararası standartlara uygun üretim yapılmaktadır.

Tablo 3.11.1. Coğrafi Dağılım (2001 yılı sonu itibariyle)

Bölge	Fabrika	Tesis
Marmara	8	4
Ege	4	2
Karadeniz	6	5
Akdeniz	3	3
İç Anadolu	8	5
Güneydoğu Anadolu	6	-
Doğu Anadolu	4	-
Toplam	39	18

Mülkiyet yapısı açısından Türk çimento sektörünün gelmiş olduğu nokta; özelleştirme çalışmalarının tamamlanması ile tamamen özel sektör statüsü kazanmış olmasıdır. Özelleştirilen fabrikaların bir kısmı yabancı sermaye, ağırlık olarak Fransız şirketler tarafından satın alınmıştır. Halen Fransız, İtalyan ve Belçika sermayesi Türk çimento sektöründe önemli bir yer teşkil etmektedir.

Tablo 3.11.2. Dünya’da ilk 15’de yer alan ülkelerin son 3 yıl içindeki çimento tüketimleri

Dünya Sıralaması	1998 (Mt)	1999 (Mt)	2000 (Mt)
Çin	528.3	567.1	
ABD	103.251	109.4	111.8
Hindistan	83.45	95.9	99.6
Japonya	71.6	70.8	72.3
G. Kore	44.6	44.7	48.0
Brezilya	40.1	40.2	39.4
İtalya	34.7	36.1	38.0
Almanya	37.1	38.2	35.8
İspanya	30.9	34.6	38.5
Türkiye	34.1	31.5	30.9
Meksika	26.9	28.5	
Rusya	25.6		
Tayvan	20.7	18.9	18.6
Tayland	27.4	18.5	17.8
İran	19.8	21.8	

Kaynak : Cembureau 2 Mart 2001 (2000 yılı tahminidir)

2000 yılını, 39 entegre çimento fabrikası, 18 öğütme tesisi, hazır beton kuruluşları ve yaklaşık 25.000 çalışanı ile Dünya çimento üretiminde 9., Avrupa'da 3. olarak tamamlayan sektörümüz, 2001 yılına ekonomik krizin etkisi altında belirsizlikler içerisinde başladı ve yılın ilk yarısında üretimde % 0.4'lük bir düşüş yaşadı. 9 aylık verilere göre ise geçen yılın aynı dönemine göre % 9.7 lik bir kayıp yaşayan sektörün 2001 yılı üretimini, yaklaşık 31 milyon tonla tamamlaması beklenmektedir. Bu rakam 2000 yılında 36 milyon ton olarak gerçekleşmişti.

Son iki yılın yurtiçi tüketim rakamlarını da kayıp vererek tamamlayan sektör, 1999'da % 8.3, 2000'deki % 0.5 lik düşüşten sonra 2001 yılını da % 10'luk bir öngörüye karşın %20 lik bir daralma ile kapatmaktadır. Mayıs ayı itibarı ile krizin etkilerini yoğun olarak hissetmeye başlayan sektör, ramazan ayı ve kötü hava koşullarının da etkisiyle Kasım ve Aralık ayında bu etkiyi derinden yaşamıştır.

Sektörün 2001 yılı 10 aylık verilerine göre yurtiçi satışları 22.558.036 ton olarak gerçekleşti. Oysaki pek verimli olarak görülmeyen 2000 yılının aynı döneminde bu rakam, 26.329.667 tona ulaşmıştı. 2001 yılı yurtiçi talebi Mayıs ayı itibarı ile düşüş yaşandığı Ekim ayı verilerinden anlaşılmaktadır. 2000 yılı Ekim ayı sonu kümülatif üretim rakamları 30.452.060 tonu gösterirken bu yılın aynı ayında yaklaşık 3.450.000 ton gerileyerek 27.014.829 tona ulaşabilmiştir.

Tablo 3.11.3. 2000 ve 2001 Yılları 10 Aylık Üretim, Satış, Stok Durumu

	Üretim	Yurtiçi Satış	Dış Satış	İthalat
2000 ÇİM.(Ekim)	30.452.060	26.329.667	3.946.429	-
2000 ÇİM.(Yılsonu)	35.952.515	31.515.076	4.484.967	-
2001 ÇİM. (Ekim)	27.014.829	22.558.036	4.374.848	-

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere sektör olarak çimento ithali yapılmamaktadır. Ekim 2001 sonu itibarı ile üretimde % 11.3, İç satışta % 14.4. oranlarında bir azalma görülmüş, İhracatta geçen yıl aynı döneme göre % 10'luk bir artış gözlemlenmiştir.

Sektörün ihracat yapan fabrikaları bu daralmayı ihracat yaparak aşmaya çalışsalar da ihracatın taşıma maliyetleri nedeniyle sınırlı fabrikalar tarafından yapılabilir olması, bu olumlu etkiden diğer fabrikaların istifade edememesine sebep olmuş, bu da genel üretim rakamlarında kayıplara yol açmıştır.

İhracat olanağına sahip bulunan kuruluşlar daralmanın etkisinden kısmen de olsa kurtulabilmek için ihracat olanaklarını artırmışlardır. 2000 yılında 4.5 milyon tonluk ihracatı ile dünyada 7. büyük ihracatçısı olan sektör, Yunanistan'la birlikte Avrupa da en büyük çimento ihracatçısı konumuna gelmiştir.

Ekim 2001 ayı itibarı ile çimento ihracatında ulaşılan rakam 4.374.848 ton, klinkerde ise 2.763.100 tondur. Bu rakamlar geçen yıl Ekim ayında Çimentoda 3.946.429 ton, klinkerde ise 2.209.200 ton olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı sonunda çimento ve klinker ihracatı toplamının 7.500.000 ton civarında olması beklenmektedir.

Herşeye rağmen ihracattaki bu artış, sektör tarafından krizin aşılmasında bir araç olarak görülmemektedir. Dünyada yaşanan çeşitli ekonomik, siyasal ve sosyal olaylar çimento satışlarını da etkilemektedir. Nitekim 11 Eylül'de ikiz kulelere yapılan saldırı neticesinde yurtdışı talepte azalma hissedilmiştir. En önemli pazarımız olan Avrupa ülkelerinde başlayan ekonomik duraksamanın 2002 yılında daha da derinleşeceği tahmin edilmektedir.

Türk çimento üreticilerine göre enerji maliyetleri ve devlet sübvansiyonu açısından daha avantajlı konumda olan ülkelerin fiyat kırmaları da sektörümüzün 2002 yılı ihracatını olumsuz etkileyecek unsurlar arasında görülmektedir.

17 Şubat 2001 tarihinden bu yana ülkemizi etkisine alan ekonomik krizden yoğun olarak etkilenen sektörlerden birisi de inşaat ve özellikle de çimento sektörü olmuştur.

Sanayi ve ticaret binalarıyla konuta yönelik yatırımlarda kaydedilen gerileme ve yine aynı nedene bağlı olarak yıllardır azalma gösteren kamu yatırımlarının 2001'de durma noktasına gelmiş olması sektörün kan kaybetmesine neden olmuştur.

Ekonomik krizin ilk yarısında Çalışma Bakanlığı'nın verilerine göre tahmini 1.5 milyon kişinin işsiz kaldığı ve binlerce işyerinin kapandığı bir ortamda çimento sektörü ihracata yönelerek istihdamın daraltmasını engellemeye çalışmıştır.

Hayati olmayan planlı ve plansız yatırımlarını tamamen durdurmuştur.

Girdi maliyetlerinin % 40'lık bölümü (özellikle enerji) doğrudan dövize endeksli olan ve devalüasyondan en çok etkilenen sektör, fiyatlarını bu artışa paralel olarak yükseltememiş ve karlılıktan ciddi ödünler vermiştir.

Çimento sektörü bu dönemde maliyetleri doğrudan etkileyen ve rekabeti olumsuz etkileyen sorunlarla daha sıkı mücadele etmiştir. Bunların başında Şubat 2000 ayında, AB dışındaki ülkelerden yapılan kömür ve petrokok ithalatına getirilen 10'luk Fon'un kaldırılmasına yönelik çalışmalar gelmektedir.

Demir çelik üreticilerini kapsamayan bu karar yıllık 4 milyon ton yakıt kullanan ve bunun 2.5 milyon tonunu ithal eden sektörümüz için büyük bir darbe niteliğindedir. Fonun kaldırılması yönünde, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığının olumlu görüş belirtmişlerdir. Bu konuda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına ile temalar sürdürülmektedir.

Ayrıca, Taşocağı Nizamnamesine göre ruhsatlandırılma sürecinden ve dolayısıyla il özel idarelerinin keyfi ruhsatlandırma ve her üç yılda bir tesislerin çalıştığı arazilerin ihaleye çıkarılması, kira ve ecrimisil uygulamalarından kurtulmak maksadıyla çimentonun ana hammaddesi olan kalkır, marn, tras ve kil'in Maden Kanunu kapsamına alınması yönünde çalışmalar hızlandırılmış ve çalışmalarımız kanun tasarısı olarak 3213 sayılı Maden Kanunu ve Diğer Kanunların Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi içerisinde yer almıştır.

Kanun teklifi halen bakanlıkların görüşüne sunulmuş olup en kısa süre içerisinde Bakanlar Kurulu'nda görüşülecektir.

3.11.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- 1) İnşaat Sektörü : İnşaat sektörü yıllara sari bir yapıya sahip olup, istihdamı artırıcı etkisi bulunmaktadır. Büyümeye müspet katkı sağlarken enflasyon artışına sebep olmamaktadır. Bu sebeple, sektörün özendirilmesi milli menfaatler açısından önem arz etmektedir. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde yaşanan deprem felaketlerinin yanı sıra ekonomik önlem paketi çerçevesinde kamu harcamalarının kısılması inşaat sektörünü menfi yönde etkilemiştir. Alınacak acil tedbirlerle inşaat sektörü canlandırılmalıdır. Uluslararası pazardaki kıyasıya rekabete rağmen sektörümüz ihracatta oldukça başarılı bir grafik çizmektedir. Gümrük idarelerinin otomasyona geçmesiyle, ihracat işlemlerinde gümrüklerde yaşanan bürokrasi kısmen azaltılmış olsa da halen devam etmektedir. Ülkemiz için hayati önem taşıyan ihracatın artırılabilmesi için, gümrüklerde karşılaşılan bürokratik engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Eximbank kredilerinin hızlandırılarak daha uzun vadeye yayılması sağlanmalı, ayrıca bürokratik engeller kaldırılmalıdır (Örneğin, kredi

müracaatında bağımsız denetçi tarafından hazırlanması istenen Hesap Durum Belgesi şirketlere mali yük getirmektedir. Bunun yerine cari bilanço, kâr-zarar cetvellerinin bağlı bulunan vergi dairelerinden onanması kabul edilmeli ve S.P.K. ile İ.M.K.B.'ye tabi şirketlerin yıl sonu itibari ile düzenlenen bağımsız denetim raporları geçerli olmalıdır). İhracatçının son üç ayda yaptığı ihracatın yarısı kadar kredi verilerek ihracat desteklenmelidir. Ayrıca, ihracatçının talep ettiği Eximbank kredileri dilimlere ayrılmaksızın defaten ödenmelidir. Deprem felaketi ve ardından yaşanan ekonomik kriz, kooperatif yolu ile gayrimenkul edinme faaliyetlerini durma noktasına getirmiştir. Sektöre canlılık getirebilmek için yapı kooperatiflerine uzun vadeli kredi verilmelidir.

- 2) Çimento Sektörü: Ülke ekonomimizde bugün 25.000 üzerinde kişinin istihdamını sağlayan, yıllık 1,5 Milyar USD'lik katma değer, 200 Milyon USD'lik ihracat potansiyeli, ve 400 Milyon USD'lik vergi katkısıyla, Ülkemizin en köklü ve temel sanayi gruplarından biri olan Çimento ve Hazır Beton Sanayinin içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kısa sürede çıkarılması için öncelikle;
  - a) Son üç yıldır büyük bir daralma içinde bulunan İnşaat Sektörü yeniden canlandırılarak yarım kalan alt yapı projeleri ile bilim adamlarının tüm uyarılarına rağmen hala başlatılamamış Depreme Dayanıklı yeni konut üretim projelerinin yurt içi ve yurt dışı finansman kaynakları ile desteklenerek bir an önce hayatiyete geçirilmesi,
  - b) İthal kömürden alınan % 10 fon uygulamasının durdurulması ve petrokok ithalatına uygulanan sınırlamaların tümüyle kaldırılması,
  - c) Elektrik enerji fiyatlarında bilhassa ihraç ürünleri için özendirici tarifelerin uygulanması,
  - d) Sanayide kullanılan ve parça kömür atığı olan toz kömürlere uygulanan fahiş zam oranlarının durdurulması,
  - e) Maden Kanununda sektörün geleceğini tehdit eden uygulamalara son verilerek hammadde ocaklarının işletilmesinde Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Özel İdareler arasında yaşanan ruhsat kaosu-nun ivedilikle sonuçlandırılması, çimentonun hammaddesi olan kalker, marn, tras ve kil'in maden kanunu kapsamına alınması,

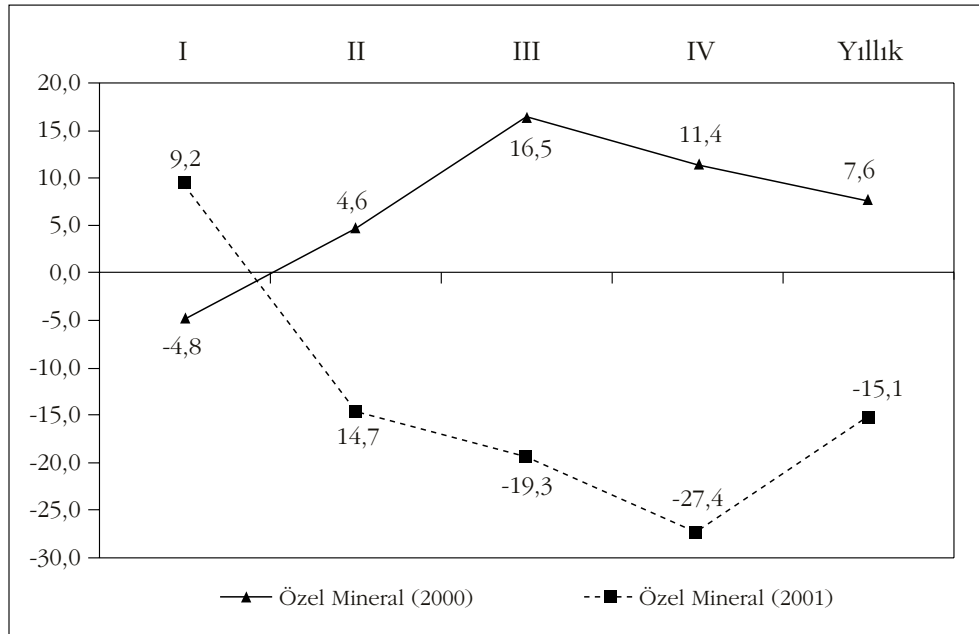
f) Sektörün Avrupa ve Dünya çapındaki başarılı performansını sürdürebilmesi için çevre ve diğer idari mevzuatlarda cezalandırıcı ve yasaklayıcı uygulamalar yerine yön verici ve özendirici teşviklerle sektörün önünün açılması gerekmektedir.

3) Dış Satım: Büyük oranda yerli girdiler kullanan çimento sektörünün yarattığı katma değer çok yüksektir. Çimento dış satımını özendirici tedbirlerin üretilmesi gereklidir. Bu amaçla;

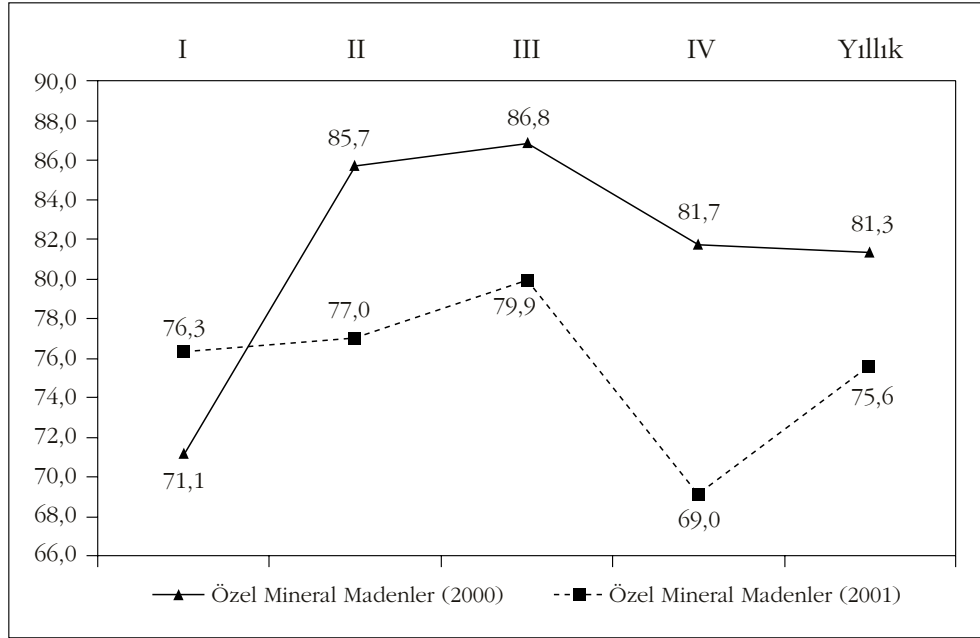
- a) Eximbank kredilerinin kullanımının sağlanması (hazırlık ve ihraç kredisi olarak),
- b) Ürünün naklinde kullanılan ambalaj malzemesi indirimi getirilmesi,
- c) Devlet Demir Yolları'nın bu konuda özel nakliye politikaları üretilmesi, (vagon tahsisi) özendirici olacaktır.

Avrupa'nın en büyük, dünyanın 7. büyük üreticisi olarak, yüksek rekabet gücüyle Ülkemizin önde gelen sanayi sektörlerinden biri olan Çimento ve Hazır Beton Sanayiinin mevcut konumunu idamesi giderek zorlaşmaktadır. Üretimin devamı için zorunlu yatırımların finansmanı önem arz etmektedir. Önlem alınmaması durumunda istihdam kaybına neden olacak üretim durdurma ve ticari faaliyetlere son verme gibi risklerle karşı karşıya kalınacağı bilinmektedir.

Grafik 3.11.1. Mineral Madenler Sanayi Üretim Değişimleri, %

Grafik 3.11.2. Mineral Madenler Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

3.12. Seramik Sektörü

Sektör Temsilcisi: Seramik Üreticileri Birliği

3.12.1. Genel Değerlendirme

Seramik Kaplama Malzemeleri ve Seramik Sağlık Gereçleri alt sektörleri incelendiğinde SERKAP Anketlerine katılan 21 firmanın verilerine göre 2001 yılında üretim bir önceki yıla göre yüzde 14 azalmış, yurtiçi satışlardaki azalış aynı dönemde yüzde 17 olmuş, istihdam yüzde 4 oranında azalmış, kapasite kullanım oranı ise 13 puanlık azalışla yüzde 64 olmuştur. Sektörde ihracat artışı yıllık bazda yüzde 12 oranında gerçekleşmiş, bu durum ve programlı üretim azaltılması neticesinde stoklarda da 2001 yılında 2000 yılına göre yüzde 6 azalış görülmüştür. Bu alt sektördeki istihdam azalışı yüzde 4 ile sınırlanabilmektedir.

SERSA anketine 8 büyük firma tarafından verilen yanıtlara göre 2001 yılında üretim adet bazında yüzde 7 azalmış, yurtiçi satışlardaki azalış yüzde 18 olmuş, ihracattaki artış yüzde 16 oranında gerçekleşmiş, stoklar ise yüzde 4 artmıştır. Bu alt sektörde 2001 istihdam azalışı yüzde 13'dür.

Tablo 3.12.1. Seramik Kaplama Malzemeleri Sektör Profili, 2001
(Birim : m2)

	2000	2001	Değişim, %
İstihdam	9.250	8.900	-4
Kapasite	226.150.000	234.700.000	4
Üretim	175.000.000	150.500.000	-14
Yurtiçi Satış	112.000.000	93.000.000	-17
İhracat	52.500.000	59.000.000	12
Stok	23.500.000	22.000.000	-6
KKO, %	77	64	-17

Kaynak: SERKAP Anketleri (Ankete katılan 21 firmanın verileri kullanılmıştır.)

Tablo 3.12.2. Seramik Sağlık Gereçleri Sektör Profili, 2001

		2000	2001	Değişim, %
İstihdam	Kişi	3.511	3.066	-13
Kapasite	Adet	8.395.000	8.910.000	6
	Ton	119.350	126.100	6
Üretim	Adet	6.785.000	6.285.300	-7
	Ton	96.630	88.800	-8
KKO	%	81	71	-13
Yurtiçi Satış	Adet	3.120.000	2.550.000	-18
	Ton	45.270	33.150	-27
İhracat	Adet	3.163.500	3.670.000	16
	Ton	47.930	52.750	10
Stok	Adet	1.962.800	2.035.700	4
	Ton	28.100	29.580	5

Kaynak: SERSA Anketleri

Ankete katılan firmalar (Eczacıbaşı, Serel, Toprak, Çanakçılar, Ege, Kale, Kılınç, Prima). SERKAP ve SERSA Anketlerine verilen yanıtlardan sektörün yurtiçi satışlar açısından önemli kayıplara uğradığı, planlı duruşlar yapmak zorunda kaldığı, enerji maliyetlerinden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Sektörde önemli üretim ve istihdam kayıpları olmuştur. Sektöre yeni kapasiteler ilave olmuş ancak kapasite kullanım oranları düşük kalmıştır.

Sektörde krizin etkileri ihracatla aşılımaya çalışılmış ancak kur avantajı finansal sistemdeki zorluklar nedeniyle istenen düzeyde kullanılmamıştır. Özellikle seramik sağlık gereçleri alt sektöründe stok düzeyi adet ve ton bazında artmıştır.

3.12.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Sektör ekonomi genelindeki sorunlardan etkilenmektedir. Kriz nedeniyle akamete uğrayan finans kanalları sektörü derinden etkilemiş, önemli varlık değeri kaybına neden olmuş, işletme sermayeleri erimiş, artan stok maliyetleri sorunları ağırlaştırmıştır. Sektörde planlı duruşlar ve ciddi istihdam kısıntılarına gidilmiştir.

Sektörün sorunlarını aşılması için iç talepteki yeniden canlanmanın yanında fon akışlarının da başlaması zaruri görünmektedir. Dış pazarlarda kur dolayısıyla kazanılan rekabet avantajının kullanılabilmesi ve sürdürülebilmesi için sektörün finansal desteğe ihtiyacı vardır. Rasyonel işleyen bir finansal kesimin yanında; şirketlerde iyi yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik, adillik ve sorumluluk önem arz etmektedir. İyi yönetim ilkelerinin yerleşmesi ve reel anlamda uluslararası düzeyde rekabet edebilirlik firmalarımızın sürdürülebilir avantajlarını kalıcı kılacaktır.

Bu genel ilkelere paralel olarak sektörün enerji gereksinimlerini uluslararası fiyatlardan temini, kredi ve benzeri fonları uluslararası maliyetlerde kullanması, daha iyi bir kamu kesimi kurumsal yapısı çalışması sorunların çözümünde gerekli olacaktır.

3.13. Demir Çelik Sektörü

Sektör Temsilcisi: Demir Çelik Üreticileri Derneği

3.13.1. Genel Değerlendirme

Türk demir-çelik sektörü, 2001 yılında, 14.980 bin ton üretimi ile Dünya çelik üretiminde 15. sırada yer almıştır. (Tablo 3.13.1)

Üretim yöntemi itibarıyla toplam üretimin % 35'i entegre tesisler ve % 65'i ise ark ocaklı tesisler tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin 1980 yılında % 0.6 olan Dünya çelik üretimi içindeki payı, 2001 yılında % 1.8'e ulaşmıştır.

2001 yılında, demir-çelik ürün ihracatı, 2000 yılına göre miktar yönünden % 36,5 oranında artarak, 9,5 milyon ton, değer yönünden ise, % 28,2 oranında artarak 2 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde demir-çelik ürün ithalatı,

miktar yönünden % 32 oranında azalarak 4,2 milyon ton, değer yönünden ise % 38 oranında azalarak 1.2 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiş ve bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 166 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. (Tablo 3.13.2)

Kriz döneminde demir-çelik sektörü, İSDEMİR'deki kendi iradesi ile ayrılan personel dışında, istihdam azaltma yoluna başvurmadan ayakta kalma mücadelesi veren sektörlerden biri olmuştur. 2001 yılında, Demir-Çelik sektöründeki doğrudan istihdam seviyesi 23.400 civarında gerçekleşmiştir.

2001 yılında döviz kurunda gözlenen olağanüstü dalgalanmalar ve Bankalar sisteminde yaşanan finansal kriz, yatırımların ve üretimin durmasına yol açmış, yarım kalan yatırımlar ve kapanan işlerleri yüzünden, aralarında Bankalar sisteminde çalışırken işsiz kalan 30.000 civarında yüksek eğitilmiş personelin de yer aldığı 750 bin civarında çalışan işsiz kalmıştır. Ekonomik krizin yarattığı tahribat, tüm sektörleri olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomideki menfi gelişmelerin etkisini asgariye indirmek için, ihracata yönelen ve ürün çeşidi itibarıyla ihracatını attırma imkânı bulan bazı sektörler, bu sayede mevcut üretim ve istihdam seviyesinin sürdürme imkânına sahip olmuştur.

2002 yılında ihracatçı sektörlerin bu konumlarını muhafaza edebilmeleri için, başta elektrik enerjisi olmak üzere, temel girdilerini rekabetçi fiyatlar ile temin edebilmeleri, ekonomik istikrarın sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır.

Türk demir-çelik sektörü, 2001 yılında yaşanan ağır ekonomik kriz şartları sonucu, yatırımların durmasına ve demir-çelik tüketiminin % 10 civarında düşmesine rağmen, 2001 yılında üretimini % 4,6 oranında arttırarak büyüeyebilen, istisnai birkaç sektörden biri olmuştur.

Krizin etkisi ile yurt içi piyasadaki olağanüstü daralma sebebiyle, 2001 yılı ihracatında gerçekleştirilen % 36,5 oranındaki artış sayesinde, söz konusu büyüme sağlanabilmiştir. 2000 yılında, sektör üretiminin % 48'i ihraç edilirken, 2001 yılında, toplam üretimin % 64'ü ihraç edilir duruma gelmiştir. Ancak, 11 Eylül terörist saldırısı sonrasında, gerek Dünya ekonomisinde gözlenen daralma ve gerekse ABD'de başlayarak diğer ülkelere de yayılma eğilimi gösteren korumacı yaklaşımlar sebebiyle, uluslararası çelik talebinde ortaya çıkan gerilemenin de etkisiyle, fiyatlarda meydana gelen düşüşler, 2001 yılının son aylarında, üretimin gerilemesine yol açmıştır.

Sektörün ihracat ağırlıklı yapısı ve Türk ekonomisinin döviz ihtiyacına olan katkısı, sektörümüzün, gerek yurtiçinde, gerekse yurtdışında karşı karşıya kaldığı sorunların çözümüne, hayati önem kazandırmaktadır. Rakamlardaki genel pozitif görüntüye rağmen, pek çok üretici kuruluş ciddi ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir. Bazı kuruluşlar geçici olarak üretimini durdurmuş veya azaltmış bulunmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, tüm diğer sektörler gibi demir-çelik sektörümüz de, ekonomik krizden menfi yönde etkilenmiş durumdadır. Ancak ihracatta sağladığı yüksek performans sayesinde, krizden çıkış çabalarına, aktif bir şekilde destek vermiş ve krizi daha hafif bir şekil atlatma imkanını yakalamıştır.

3.13.2 Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Demir-çelik sektöründe yaşanan yassı ürün-uzun ürün, üretim dengesizliğini gidermeyi mümkün kılacak, yeniden yapılanmaya yönelik yatırımların bir an önce gerçekleştirilmesi, demir-çelik sektörü açısından önem arz etmektedir. Bu cümleden olarak, 2001 yılında sektörü ilgilendiren en önemli gelişmelerden biri sayılan, İSDE-MİR'in yassı ürüne geçecek şekilde özelleştirilmesi işleminin, 27 Aralık günü imzalanan bir protokol ile hayata geçirilmesi ve 31 Ocak 2002 tarihinde, devir işlemlerinin tamamlanarak yatırımlara ilişkin takvimin çalışmaya başlaması ile, sektörel dengelerin kurulması istikametinde, ciddi bir adım atılmış bulunmaktadır.

Sektörün en temel girdilerinden olan, elektrik enerjisi, cevher ve kömür üzerindeki fon ve kesintiler ile, serbest piyasa mekanizmasıyla bağdaşmayan mükellefiyetlerin kaldırılması, mevcut durum itibarıyla AB ülkelerindeki demir çelik üreticilerine kıyasla iki misli fiyatla kullanılan enerji girdi fiyatlarının makul seviyelere çekilmesi, yassı ürün ithalatında 1.100.000 ton ürün için uygulanmakta olan sıfır gümrüklü tarife kontenjanı uygulamasına son verilmesi, sektörün uluslararası piyasadaki rekabet gücünün arttırılması açısından hayati önem taşımaktadır.

Özellikle elektrik enerjisi ile ilgili maliyetten kaynaklanan ve daha fazla kaldırılamaz duruma gelen yüklerin azaltılmaması halinde, 2001 yılında ABD Hükümeti tarafından açılan Section 201 soruşturması kapsamında yaygınlaşmaya başlayan korumacı yaklaşımlarla birlikte, Türk demir-çelik sektörünün, uluslararası piyasadaki rekabet gücünün ve dolayısıyla, ihracatının, olumsuz yönde etkilenmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir.

Bu yüzden, bir taraftan sektörün rekabet gücünü arttırmasını mümkün kılacak tedbirler alınırken, diğer taraftan da, Dünya çapında yaygınlaşma eğilimi içerisine girmiş bulunan korumacı yaklaşımlarla aktif bir şekilde mücadele edilmesi ve karşı tedbirler alınması önem taşımaktadır.

Tablo 3.13.1. 2000 ve 2001 Yılları Ham Çelik Üretim Rakamları

	2000	2001	01/00 (%)
	Ocak-Aralık	Ocak-Aralık	01 / 00
Asil Çelik	200,148	188,271	-5.9
Çebitaş	417,160	429,555	3.0
Çemtaş	133,587	103,490	-22.5
Çolakoglu	1,570,053	1,591,664	1.4
Çukurova	439,167	421,613	-4.0
Diler	262,794	955,385	263.5
Ege Çelik*	0	19,867	-
Ege Metal	559,387	615,082	10.0
Ekinciler	404,227	0	-100.0
Habaş	1,324,024	1,272,847	-3.9
İçdaş	1,384,678	1,556,153	12.4
İzmir D.Ç.	742,548	755,526	1.7
Kroman	626,023	729,936	16.6
Yazıcı D.Ç.	824,271	837,796	1.6
Yeşilyurt	202,367	217,012	7.2
MKEK	5,763	9,045	56.9
EAO'LARI TOP.	9,096,197	9,703,242	6.7
Kardemir	875,429	740,080	-15.5
İsdemir	1,965,100	1,575,000	-19.9
Erdemir	2,388,011	2,962,255	24.0
ENTEGRE T.	5,228,540	5,277,335	0.9
TOPLAM	14,324,737	14,980,577	4.6

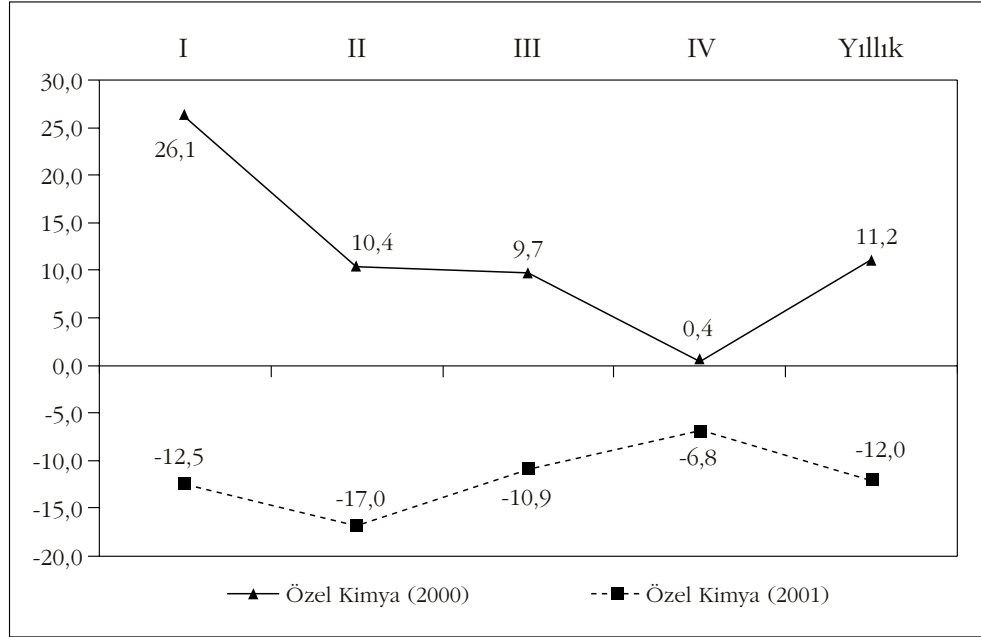
(*) Kasım 2001 itibariyle, Çukurova A.Ş. Ege Çelik olarak faaliyet göstermektedir.

Tablo 3.13.2. 2000-2001 Yılları Ocak-Eylül Dönemi Ürün Bazında İhracat ve İthalat (Geçici)

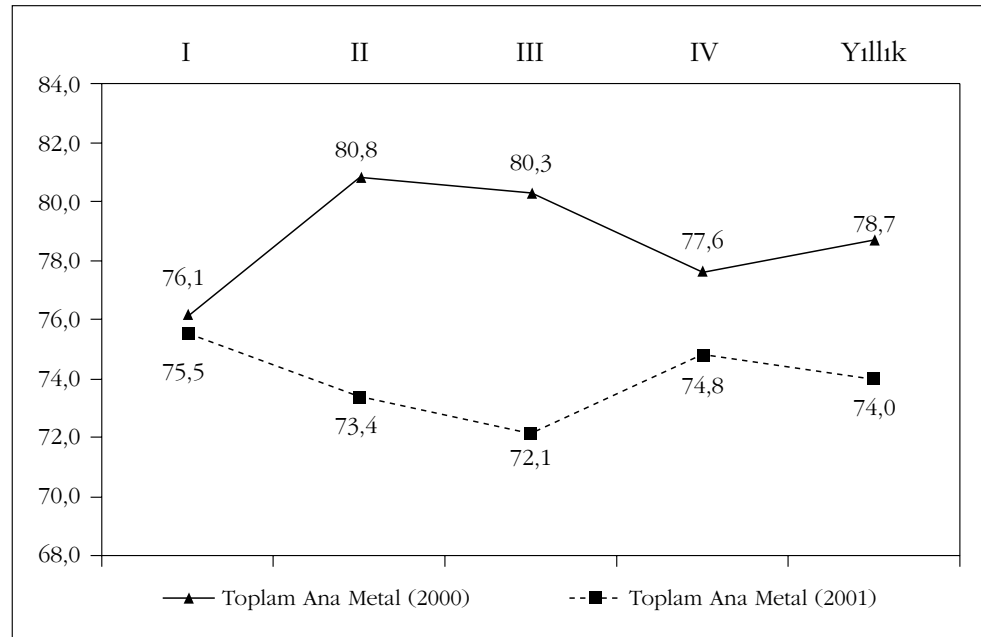
Miktar: Ton Değer: 1000 \$	İHRACAT						İTHALAT						İhracatın İthalatı Karşılıama Oranı (%)	
	2000		2001		% değişim		2000	2001*			% değişim (01/00)		2000	2001
	Miktar Quantity	Değer Value Değer	Miktar Quantity	Değer Value	Mik. Qua.	Değer Value	Miktar Quantity	Değer Value	Miktar Quantity	Değer Value	Miktar Qua.	Değer Value	Miktar Qua.	Değer Value
YARI ÜRÜNLER (kütük, blum, levha blk.,sac plt.)	1,226,141	216,860	2,166,019	380,199	76.7	75.3	1,919,376	368,468	1,037,190	180,204	-46	-51	59	211
YASSI ÜRÜNLER (levha, sac taslağı, sac,sac şerit)	755,043	270,882	1,350,208	361,731	78.8	33.5	3,686,642	1,114,976	2,719,404	692,165	-26	-38	24	52
UZUN ÜRÜNLER (çubuk, filmaşın, profil,tel)	4,880,229	1,028,464	5,878,895	1,205,828	20.5	17.2	306,358	116,579	228,164	90,374	-26	-22	882	1334
VASFILI ÇELİK (alaşımli, paslanmaz)	113,762	43,201	126,424	51,937	11.1	20.2	310,995	331,520	239,556	239,956	-23	-28	13	22
TOPLAM	6,975,175	1,559,407	9,521,546	1,999,695	36.5	28.2	6,223,371	1,931,543	4,224,314	1,202,699	-32	-38	81	166

(*) Henüz kesinlik kazanmamış geçici rakamlardır.

Grafik 3.13.1. Ana Metal Sanayi Üretim Değişimleri, %

Grafik 3.13.2. Ana Metal Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, %

3.14. Döküm Sanayii

Sektör Temsilcisi: Türkiye Döküm Sanayicileri Derneği

3.14.1. Genel Değerlendirme

Döküm sektöründe 2000 yılında toplam 1 Milyon ton mamul üretilmiş olup bunun yaklaşık tutarı 1.000.000.000 \$'dır. Üretimde kullanılan ham ve yardımcı maddelerin önemli kısmı yerlidir ancak nitelik ve nicelik yönlerinden yeterli olmayanları ithal edilmektedir.

Türk Döküm Sektörünün dünya döküm sektöründeki yeri önemlidir. Üretim miktarı olarak dünya sıralamasında 15'inci sırada bulunan sektörümüz, Avrupa sıralamasında Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'den sonra gelmektedir. Bu gün için Avrupa'da 5'inci sırada olan Türk Döküm Sanayii gerekli desteği gördüğü takdirde daha üst sıralarda yer alacaktır.

Ülkemizde döküm sektörünün son 20 yılda gelişmiş olması ve mevcut kapasitesinin yarısının da son 10 yılda devreye girmesi dünya genelinde, tüm rakiplerine karşı güncel teknolojiyi içermesi açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. Otomotiv sektörüyle birlikte gelişmesini ve yatırımlarını tamamlayan döküm sektörü, en büyük alıcılarından olan otomotiv sektörünün üretiminin düşük seviyede kalması nedeniyle yurtdışına açılmış ve kapasitesini dolu tutabilmek için son yıllar içerisinde Avrupa ve ABD'ye önemli ihracat bağlantıları gerçekleştirmiştir.

Döküm sektörünün, emek yoğun olması ve çevre koşulları nedeniyle Avrupa ülkeleri tarafından terk edilip gelişmekte olan ülkelere kaymakta olduğu düşünülse de Avrupa içerisindeki döküm tesis kapasitelerine bakıldığında durumun böyle olmadığı görülmektedir. Avrupa'da genelde verimsiz, eski dökümhaneler kapatılmaktadır. Ancak, açılan her yeni dökümhane kapatılan her 10 dökümhanenin tonajını yapmakta ve iş gücü tecrübe ve eğitimin de çok iyi olması nedeniyle, maliyetleri, navlun farkı da eklendiğinde, döküm fiyatları Türk döküm sektörünün ihracatını artırma şansını zorlamaktadır.

Emek yoğun nitelikli bir üretim olan Döküm sektörü, yaklaşık 20.000 kişiye direkt istihdam imkanı sağlamaktadır. Son yıllarda yaşanan krizler neticesinde küçük boyutlu döküm tesislerinin kapanmakta olduğu, teknolojisi yüksek, yeni fabrika boyutundaki dökümhanelerin de, son yıllarda mevcut tesislerinde sınırlı ölçüde yatırı-

rım yaptıkları, kalite, verimlilik çalışmaları sonucunda birim zamanda satılabilir ürün üretim kapasitelerinin arttığı gözlenmektedir.

2000 yılı son çeyreğinde kendini göstermeye başlayan ekonomik kriz, 2001 yılı Şubat ayında meydana gelen yüksek devalüasyon ve buna bağlı olarak banka finans kaynaklarının durması ile doruğa çıkmış ve buna hazırlıksız yakalanan döküm sektörünün çok zor bir yıl yaşamasına sebep olmuştur.

2000 yılı ve öncesinde ihracata önem veren sektörümüz, uygulanan kur politikasının enflasyon ile paralel gitmemesi neticesinde, satış fiyat artışlarının çok üzerinde artan üretim maliyetleri ve ani gelişen kriz nedeniyle ihracat payını arttıramadığı gibi, ithal ürünler ile rekabet edip işletmelerinin devamlılığını sağlama mücadelesi vermiştir. Bundan başarılı olamayan bazı işletmelerimiz kapanmak zorunda kalmıştır.

Devalüasyon ile birlikte gelen finansman zorluklarından dolayı sektörümüzde faaliyet gösteren firmalar mevcut işletme ve yatırım kredilerinin kur farkları altında ezilmiştir. Buna ilave olarak uygun şartlarla yeni kredi temin edemedikleri gibi, devalüasyon öncesi vadeli aldıkları malzemelere de kur farkı ödemek zorunda kalmıştır.

Dalgalı kur politikası ile devalüasyon sonrası ihracat şanslarının arttığını düşünen firmalar yeni hedefler benimsemiştir. Ancak, yurt dışı müşteriler Türkiye'deki ekonomik krizi beyan ederek firmalarımızı fiyat indirmeleri için baskı altına almış ve kurdaki düzensiz dalgalanmalar sektöre devalüasyondan kaynaklanan ihracat avantajları sağlayamamıştır. Bir başka ifadeyle, dövizin uzun süre düzensiz ve dalgalı gitmesi işin alındığı tarih ile iş bedelinin tahsil edildiği tarih arasında, kur farkları bazen menfi olarak neticelenmiştir.

2001 yılı sonlarına doğru kur'un, devalüasyon öncesi beklenen değerlere gelmesi, bu tahmini yapamayan sektörümüzün yurt dışı firmalara vermiş olduğu (ihracatını arttırmak için) indirimler sonrası ihracattan beklediği getiriye alamamasına neden olmuştur.

Yurt dışı müşterilere, mevcut ürünlerde sipariş miktarını arttırmak için fiyat ve vade tavizi vermek zorunda kalınmıştır.

Önümüzü tam olarak göremediğimiz ve ana maliyet girdileri, enerji, işçilik, pik ve hurda olan ve girdi fiyatlarındaki artışlar kurdaki artıştan daha yüksek gerçekleşen bu sektörde hayatta kalabilmek, iş yapabilmek ve büyümek çok zor olmuştur.

Yaşanan krizlerden sonra, küçülen işletme sermayelerinin uygun kredilerle desteklenmesi, Türkiye için Turizm ve Tekstil Sektöründen sonra önemli döviz girdisi sağlayacak olan Döküm Sektörünü zora sokmuştur.

Bilindiği gibi Döküm sektörü, desteklenerek sahip çıkıldığında ve gerekli büyüme fırsat verildiğinde Türkiye'ye 2 Milyar Dolarlık (\$) döviz girdisi sağlayacak güçtedir.

3.14.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- 1- Emek yoğun bir sanayi dalı olarak işçilik maliyetlerinde işçinin net olarak eline geçen paranın dışında kalan SSK, vergi çeşitli kesintiler gibi bedeller sürekli artmakta ve işçilik maliyetlerini sürekli arttırmaktadır. Bu konuya çözüm getirilmesi asgari ücretten vergi alınmaması gerekir.
- 2- Döküm sektörünün maliyetlerinde önemli yer tutan elektrik enerjisi birim fiyatı çok yüksektir.
- 3- Sanayicilerin kullandığı önemli miktarda LPG enerji kaynağı, taksicilere benzin fiyatına yakınlaştırılması için uygulanmakta olan ek vergiler nedeniyle pahalıya mal olmaktadır. Bulunduğu bölgede doğal gaz olmayan sanayi kuruluşları LPG gazı kullanmakta, ancak doğal gaz ile LPG arasındaki maliyet farkı haksız rekabet yaratmaktadır. Bu sıkıntı seramiklerle sanayi sektörü için uygulanmaya konulan destek benzeri sistemlerle tüm sanayi dalları için yaygınlaştırılmalıdır.
- 4- Finans maliyetleri yüksektir. Faizlerin düşmesi sanayi kredi faizlerine yansımamıştır. Eximbank kredileri arttırılmalı, vadeleri uzatılmalı ve faizi düşürülmelidir.
- 5- Kurumlar vergisi düşürülmelidir.
- 6- Dahili işletme izin belgesi çerçevesinde iç piyasa alımlarında üreticiden temin şartı aranmamalıdır.
- 7- Kamu yönetiminde olan hammadde üreticisi kuruluşlar serbest piyasa koşullarında çalışmalı ve dünya fiyatlardan iç piyasa ürün arz etmelidir.
- 8- Teknolojik gelişimi olan sfero döküm ve alüminyum döküm vergi ve yatırım teşvikleri yönü ile desteklenmelidir.
- 9- Çevre koruma ve geliştirme yatırımları vergi matrahından düşürülebilmelidir.

- 10- İşlenmiş ve ham döküm ithalatı için ihtisas gümrüğü kurulmalıdır.
- 11- Döküm sanayi için Çevre Kanunu'nda açıklık getirecek şekilde ayrı bir bölüm açılarak, tüm kredilerin sektör ile ortak çalışma sonucu tespiti yapılmalı ve yayınlanmalıdır.
- 12- Nakliye pahalıdır. Demiryolu ve denizyollarının verimsizliği ve liman hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle nakliye maliyetleri yüksektir. Liman tarifeleri pahalıdır. Sektörü ihracat için navlun desteği sağlanmalıdır.

3.15. Beyaz Eşya Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği

3.15.1. Genel Değerlendirme

Dernek üyesi yedi firmadan alınan bilgiler çerçevesinde son iki yılın gerçekleştirmeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Bütün diğer sektörlerde olduğu gibi Beyaz Eşya sektöründe de çok olumsuz gelişmelere tanık olunmuştur. Özellikle iç satışlarda yaşanan küçülmeler ve gerilemeler Beyaz Eşya üreticisi olan üyelerimizi bir hayli etkilemiştir. Son iki yılın rakamlarını karşılaştıran tablolar incelendiğinde bu durum açık bir biçimde görülmektedir.

Tablo 3.15.1. 2001 -2000 Yılları Ocak-Aralık Değerlerinin Karşılaştırılması (Adet)

Ürün Cinsi	2001 Ocak-Aralık				2000 Ocak-Aralık			
	Üretim	İthalat	İç satış	İhracat	Üretim	İthalat	İç satış	İhracat
Buzdolabı	2,483,421	90,512	1,017,595	1,530,292	2,445,852	223,207	1,467,539	1,088,525
Oto.Çam.Mak.	1,029,743	169,351	795,324	444,604	1,342,710	294,652	1,416,528	272,770
Bulaşık Mak.	223,110	101,376	264,795	65,949	351,217	224,329	502,534	83,218
Fırın	1,107,849	28,208	346,153	788,565	1,048,099	57,285	535,794	557,240

3.15.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Şubat 2001 krizinin etkileri Kasım 2000 finansal krizine göre daha yıkıcı olmuş, Beyaz Eşya Sektöründeki daralma ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Sektör sorunları ana başlıklar olarak aşağıda sıralanmıştır:

- Satın alma gücünün reel olarak gerilemesi; gelir dağılımının giderek bozulması

- KDV oranının lüks tüketim seviyesinde olması
- Enflasyon muhasebesi uygulanmaması sebebi ile sermaye birikimi sağlanamaması; vergi, sigorta primi ve enerji fiyatlarının çok yüksek olması
- İhracat desteklerinin son derece yetersiz kalması
- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık; belirsizlik ve güvensizlik ortamı
- İthalatın gereksiz şekilde özendirilmesi

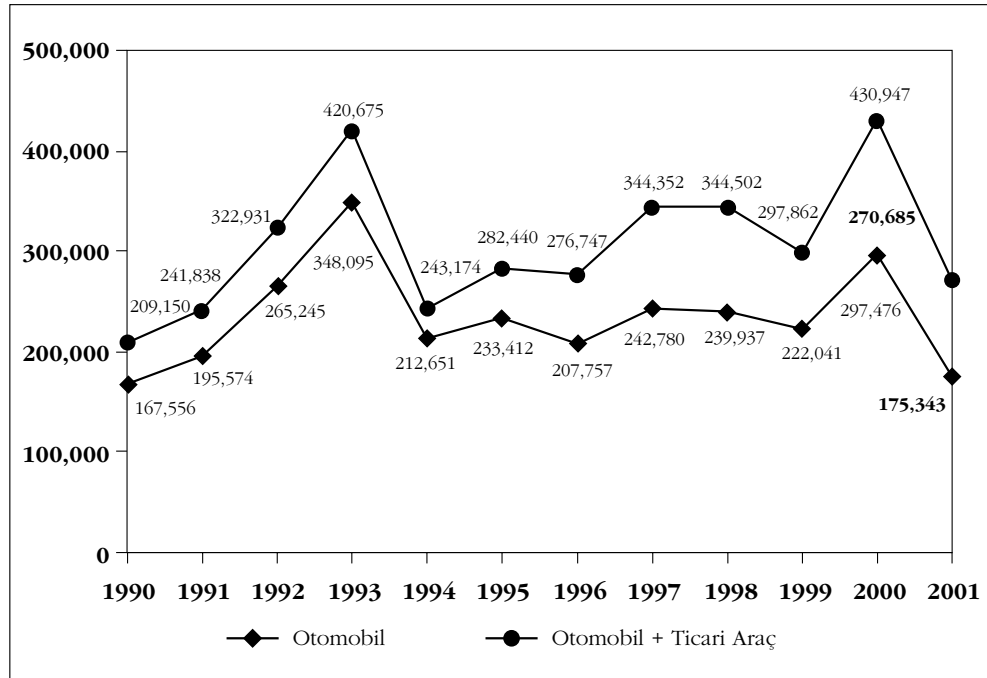
3.16. Otomotiv Sanayii

Sektör Temsilcisi: Otomotiv Sanayii Derneği

3.16.1. Genel Değerlendirme

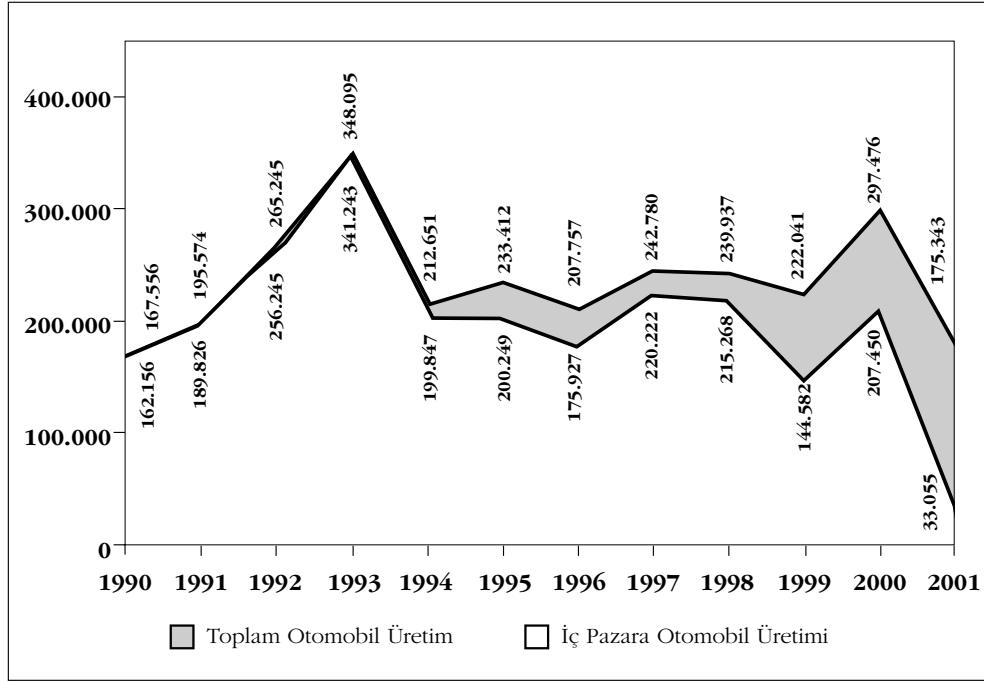
2001 yılında toplam 270,685 adet motorlu taşıt aracı üretilmiş ve üretim değeri 2000 yılına göre % 37 oranında azalmıştır. İç pazarda süregiden aşırı talep daralmasına karşı, üretimin kısıtlı olarak devam etmesi, 2001 yılında yapılan 198 bin dolayındaki araç ihracatından kaynaklanmaktadır. Yalnız iç pazara yönelik toplam üretim ise 2000 yılına göre % 78 azalmıştır.

Otomobil ve Toplam Üretimin Değişimi

2001 yılı otomobil üretimi, 2000 yılına göre % 41 azalarak 175,343 adet olarak gerçekleşmiştir. İç pazardaki aşırı talep daralmasına karşılık, bu yıl gerçekleştirilen 142 bin dolayındaki otomobil ihracatı, üretimin kısmen de olsa devamını sağlamıştır.

Otomobil Üretim ve İhracatı

2001 yılında toplam üretim içinde ihracatın payı % 73, otomobilde ise % 81 olmuştur. İç pazar için 33,055 adet otomobil üretilmiş olup bu, kapasitenin % 5'ini oluşturmaktadır. İhracat dahil otomobil üretiminde Kapasite Kullanım Oranı % 25 olmuştur.

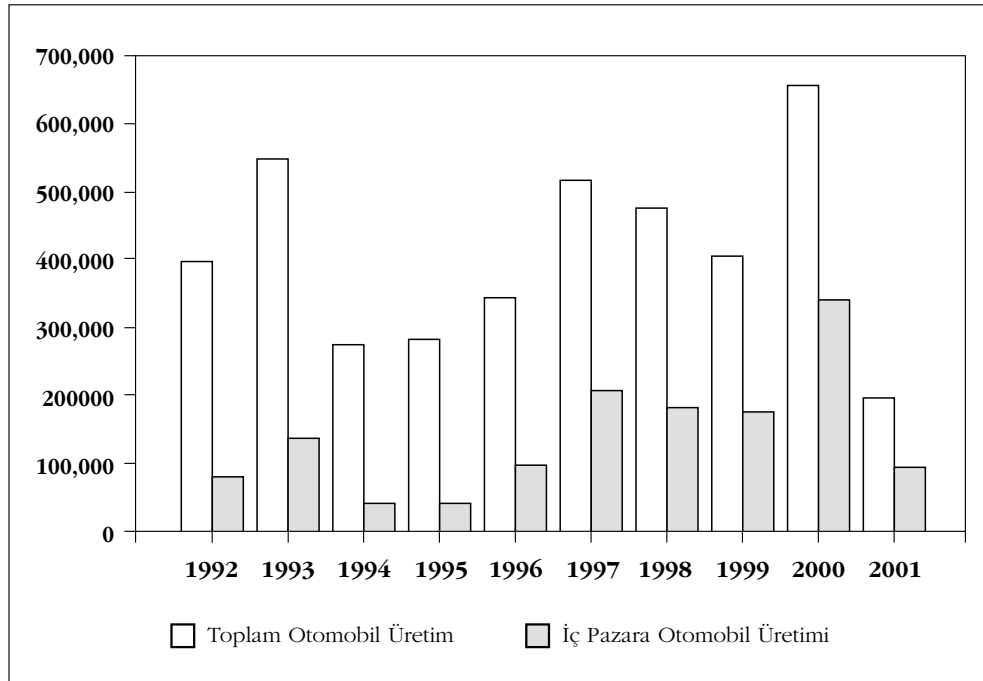
Günlük otomobil üretim kapasitesi 2,300 adet olan sanayide 12 aylık iç pazar talebi 14 işgünü üretim karşılığını oluşturmaktadır. Ticari araçlarda Kapasite Kullanım Oranı, hafif ticari araçlara olan talep nedeni ile % 43 gibi daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Ocak-Ekim 2001 Dönemi Üretim / İhracat / Kapasite Kullanımı			
Konu	Otomobil	Ticari Araçlar	Toplam
Üretim	175.343	95.342	270.685
* İhracat İçin	142.288	55.945	198.233
* İç Pazar İçin	33.055	39.397	72.452
İhracat/Üretim	81	59	73
Kapasite	692.004	222.405	914.409
Üretim/Kapasite	25	43	30
İç Pazar/Kapasite	5	18	8

1998 yılının ikinci yarısında ve 1999 yılında oluşan koşullarda daralan ekonomi ve ertelenen talep nedeni ile büyük oranda gerileyen talep, 2000 yılındaki uygun koşullar nedeni ile yeniden canlanmıştır. 2000 yılında toplam pazar 659 bin adede ulaşarak 1993 yılındaki rekoru kırmıştır. Ancak pazardaki bu gelişme ile birlikte 1993 yılında % 25 dolayında olan ithalatın pazar payı iki katına çıkarak % 52 ye ulaşmıştır. Bu ithalatın çok büyük bir bölümü AT menşeli ürünlerden oluşmaktadır.

Toplam pazar içinde ithalatın payı 1993 yılında % 25 iken, krize bağlı olarak 1994 ve 1995 yıllarında % 15'e düşmüştür. Gümrük Birliği ile birlikte ithalatın pazar payı sürekli bir artış eğilimine girmiştir. Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği tarihte % 30'lar seviyelerinde bulunan ithalatın pazar payı 2000 yılında % 52, 2001 yılında ise % 48 olmuştur.

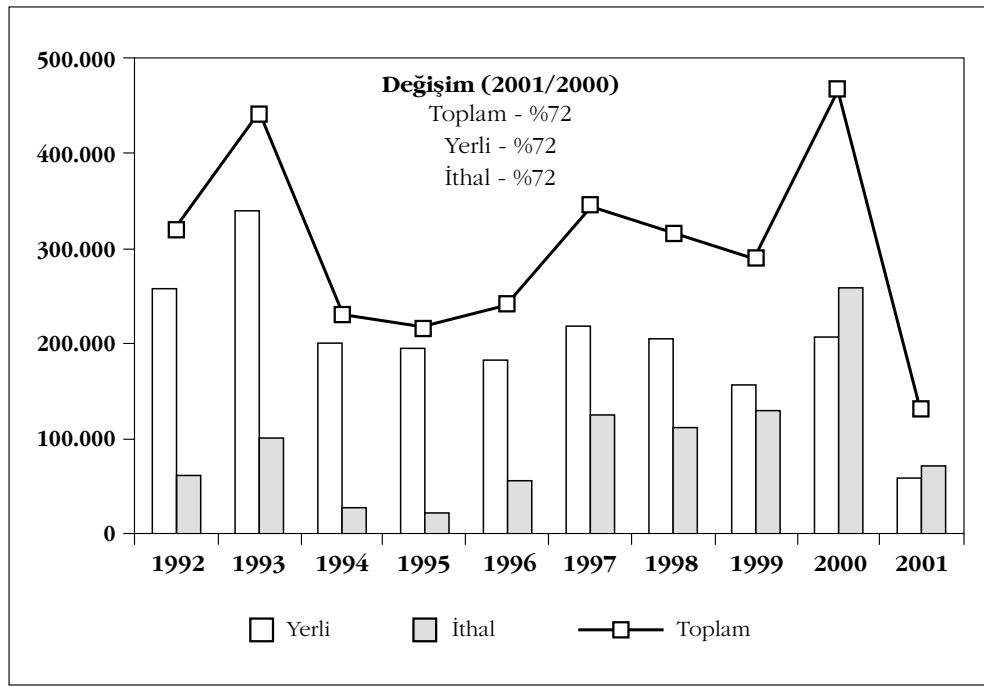
Toplam Pazar ve İthalat

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam	393.887	548.404	270.944	279.434	343.103	517.402	477.922	403.075	658.895	195.715
İthalat	78.739	136.450	41.256	41.310	96.570	203.849	179.724	176.543	339.882	94.656
İthalat (%)	20	25	15	15	28	39	38	44	52	48

Toplam pazar içinde ithal otomobillerin payı 1993 yılında % 23 iken, 1994 yılında krize bağlı olarak % 12'e düşmüştür. Gümrük Birliğinden sonra sürekli artış eğiliminde olan ithal otomobillerin pazar payı, 2000 yılında % 55 seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krize rağmen, uzun bir dönem Euro ve bağlı para birimlerindeki artışın ithal otomobil fiyatlarına yansıtılmaması ve stoktaki araçların satılmasına yönelik olarak düzenlenen kampanyalar sayesinde ithal otomobillerin pazar payı % 55 seviyesini korumuştur. 2000 yılına göre yerli ve ithal otomobil satışları % 72 oranında azalmıştır.

Otomobil Pazar

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Yerli	258.526	340.063	200.947	194.960	182.239	219.810	204.054	157.452	207.739	59.179
İthal	60.134	101.070	28.216	21.651	57.479	125.025	111.536	131.215	258.987	72.259
Toplam	318.660	441.133	229.163	216.611	239.718	344.835	315.590	288.667	466.726	131.438
İthalat (%)	19	23	12	10	24	36	35	45	55	55

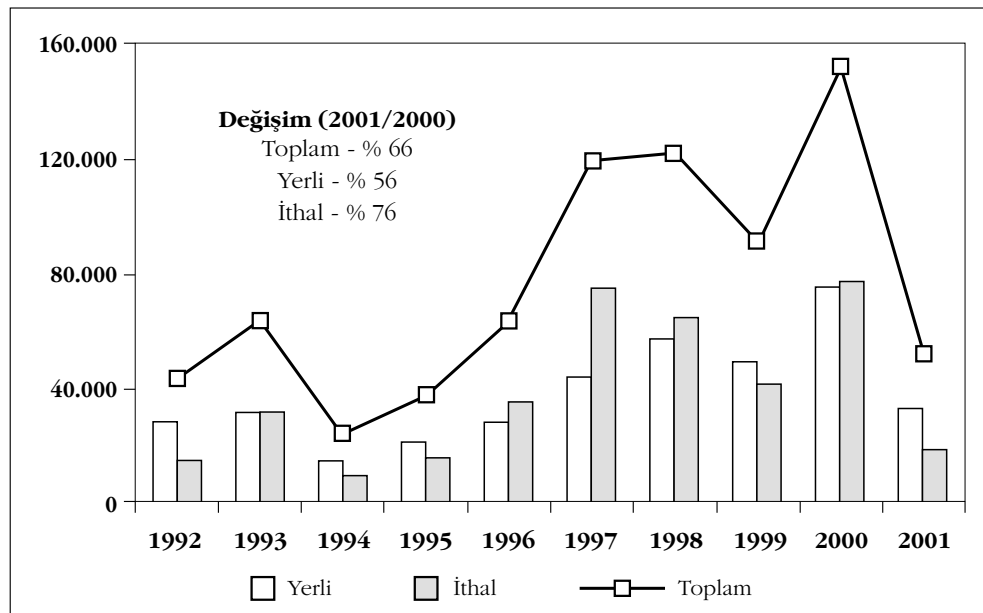
1993 yılına otomobil ithalatında AB Ülkelerinin payı % 23, D. Avrupa Ülkelerinin payı % 47 ve U. Doğu Ülkelerinin payı ise % 30 iken, Gümrük Birliği'nden sonra AB Ülkelerinden ithalatın hızlı bir şekilde artmasına bağlı olarak, 2001 yılında otomobil ithalatında AB'nin payı % 91'e yükselmiştir. Ancak, U. Doğu Ülkelerinin payı % 5, D. Avrupa Ülkelerinin payı ise % 4 seviyesine düşmüştür.

Gümrük Birliğinden sonra hızlı bir şekilde artan otomobil ithalatında 2001 yılında da AB Ülkelerinin payı hızla artmaya devam etmiş ve Gümrük birliği öncesinde 1995 yılında % 50 olan pay, % 91 gibi yüksek bir orana yükselmiştir. İthalatta en yüksek pay, % 46 ile Almanya'ya aittir ve ikinci sırayı ise % 31 ile Fransa almaktadır. Otomobil ithalatında U.Doğu'nun payı % 5 iken, D.Avrupa'nın payı ise % 4 dir.

Toplam pazar içinde ithal hafif ticari araçların pazar payı 1992 yılında % 34, 1993 yılında % 50, 1994'de % 40, 1999 yılında % 46 iken 2000 yılında % 51, 2001 yılında ise % 36 olmuştur. 1999 yılı satışlarına göre 2001 yılında toplam hafif ticari araç satışları % 66, yerli satışlar % 56 ve ithal satışlar % 76 oranında azalmıştır.

Bölge / Ülke	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Toplam AB	33.062	33	13.212	47	10.011	50	41.886	73	96.820	77	96.773	87	109.689	84	226.734	88	65.921	91
* Almanya	12.984	13	5.235	19	6.079	30	28.871	50	57.649	46	60.338	54	67.340	51	135.324	52	33.402	46
* Fransa	2.954	3	1.892	7	1.800	9	4.526	8	15.269	12	15.972	14	21.540	16	52.652	20	22.306	31
* İtalya	6.185	6	2.371	8	448	2	788	1	3.002	2	2.990	3	2.950	2	11.152	4	1.514	2
* Diğer AB	10.939	11	3.714	13	1.684	8	7.701	13	20.900	17	17.473	16	17.859	14	27.606	11	8.699	12
Toplam U. Doğu	20.375	20	6.619	23	5.645	28	12.331	21	25.691	21	12.618	11	11.438	9	11.222	4	3.215	5
* G. KORE	10.038	10	3.746	13	3.631	18	8.454	15	18.664	15	3.260	3	4.413	3	4.880	2	1.066	1
* JAPONYA	10.337	10	2.873	10	2.014	10	3.877	7	7.027	6	6.558	6	4.231	3	6.313	2	2.146	3
* Diğer U. Doğu	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**	***	**	2.794	2	29	0	3	0
Toplam D. Avrupa	47.633	47	8.385	30	4.311	22	3.262	6	2.514	2	2.145	2	10.088	8	21.031	8	3.123	4
* Çek Cumhuriyeti	19.824	20	4.173	15	2.180	11	2.064	4	2.359	2	2.121	2	3.169	2	8.121	3	1.712	2
* Rusya	26.830	27	4.121	15	2.131	11	1.198	2	155	0	24	0	6.919	5	12.910	5	1.411	2
* Diğer D. Avrupa	979	1	91	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam İthalat	101.070	100	28.216	100	19.967	100	57.479	100	125.025	100	111.536	100	131.215	100	258.987	100	72.259	100

Hafif Ticari Araçlar Pazarı

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Yerli	28.606	31.869	14.365	21.754	28.212	44.337	57.256	49.185	75.309	33.517
İthal	15.005	31.840	9.540	16.059	35.491	75.224	64.588	41.728	77.295	18.797
Toplam	43.611	63.709	23.905	37.813	63.703	119.561	121.844	90.913	152.604	52.314
İthalat (%)	34	50	40	42	56	63	53	46	51	36

1993/2000 yıllarında hafif ticari araç ithalatının bölgesel dağılımında, Gümrük Birliği sonrasında ithalat önemli oranda AB ülkelerine kaymıştır. 1993 yılında hafif ticari araç ithalatında AB'nin payı % 1.0 iken, 2001 yılında bu oran % 59 olmuştur. 1993 yılında U.Doğu ve D.Avrupa Ülkelerinden ithal edilen hafif ticari araçların pazar payı % 85 ve % 14 iken, bu oran 2001 yılında sırasıyla % 40 ve % 1'e düşmüştür.

Hafif ticari araç ithalatında da en büyük pay % 59 ile AB ülkelerine aittir. Otomobil ithalatında olduğu gibi, hafif ticari araç ithalatında da AB Ülkeleri içinde Fransa'nın önemli bir payı bulunmakta, ikinci sırada ise Almanya yer almaktadır. 1995 yılında başlayarak sürekli artan bu oran 2000 yılı itibariyle % 33'e yükselmiştir. 1993-1997 yıllarında U.Doğu'dan yapılan hafif ticari araç ithalatının payı ortalama % 80 civarında iken, 1997 yılında U.Doğu'da yaşanan krize bağlı olarak düşme eğilimine girmiş, 2001 yılı itibariyle pazardaki daralmaya da bağlı olarak % 40 seviyesine kadar gerilemiştir. D. Avrupa'dan yapılan hafif ticari araç ithalatı da 1993 yılından itibaren düşerek, 2001 yılında % 1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2001 yılı uzun yıllardır çalışmaları devam eden ihracat projelerinin önemli sonuçlarının alınmaya başlandığı bir yıl olmuştur. 2001 yılı sektör ihracatı 2000 yılına göre % 43 artmış ve 3,4 milyar ABD Doları olmuştur. Otomobil ihracatı 2000 yılına göre % 58 artışla 980 milyon ABD Dolarına ulaşmış, 2000 yılına göre 2001 yılında toplam ana sanayi ihracatı % 65, yan sanayi ihracatı ise toplamda % 26 artmıştır.

Sektör	1999	2000	2001	Değişim (%)
Toplam Ana Sanayi	1.052.723.542	1.043.190.081	1.721.489.282	65
* Otomobil	712.104.913	621.429.388	979.618.273	58
* Otobüs	213.975.413	233.395.396	266.918.987	14
* Diğerleri	126.643.216	188.365.297	474.952.022	152
Toplam Yan Sanayi	1.185.396.591	1.339.623.134	1.682.028.993	26
* Aksam ve Parça	922.303.433	1.043.579.754	1.308.367.583	25
* İç ve Dış Lastik	244.080.418	265.792.585	338.900.653	28
* Akümülatör	11.644.087	16.732.077	23.326.019	39
* Emniyet Camı	7.368.653	13.518.718	11.434.738	-15
Toplam	2.238.120.133	2.382.813.215	3.403.518.275	43

OSD'nde temsil edilen firmaların toplam ihracatı 1,824 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır.

FİRMA	Değer (\$)		
	Taşıt Aracı	Aksam-Parça	Toplam
TOFAŞ	627.258.095	56.713.597	683.971.692
OYAK RENAULT	594.009.522	63.634.093	657.643.615
M. BENZ TÜRK	175.910.521	8.880.713	184.791.234
M.A.N.	78.727.065	2.011.417	80.738.482
FORD OTOSAN	63.549.923	1.450.184	65.000.107
UZEL	29.434.442	1.155.063	30.589.505
OTOYOL	19.275.033	5.496.451	24.771.484
KARSAN	20.478.219	668.900	21.147.119
HYUNDAI ASSAN	18.229.249	87.903	18.317.152
TEMSA	15.718.631	282.346	16.000.977
OTOKAR	9.110.314	1.412.160	10.522.474
TÜRK TRAKTÖR	316.169	8.553.709	8.869.878
A.I.O.S.	7.068.390	1.317.888	8.386.278
B.M.C.	6.098.688	1.193.923	7.292.611
A. HONDA	2.603.167	76.904	2.680.071
TOYOTA	1.907.470	14.504	1.921.974
ASKAM*)	1.761.870	64.628	1.826.498
GENEL TOPLAM	1.671.456.768	153.014.383	1.824.471.151

1999 yılında toplam 92,051 taşıt aracı ihraç edilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen ihracat, 1998 yılına göre % 143 oranında artmıştır. 2000 yılında toplam 104,226 adet taşıt aracı ihraç edilmiştir. 2000 yılında gerçekleşen ihracat 1999 yılına göre % 13 oranında artmıştır. 2001 yılında ise 142,288 adedi otomobil olmak üzere toplam 201,843 adet taşıt aracı ihraç edilmiştir. 2001 yılında gerçekleşen ihracat 2000 yılına göre % 94 oranında artmıştır.

SEKTÖR	1999	2000	2001	Değişim (%)
OTOMOBİL	77.459	81.874	142.288	74
TİCARİ ARAÇLAR	8.357	14.615	55.945	**
* <i>Kamyonet</i>	266	8.549	49.480	**
* <i>Minibüs</i>	114	265	862	225
* <i>Kamyon</i>	1.184	739	1.506	104
* <i>Midibüs</i>	5.453	3.328	1.979	-41
* <i>Otobüs</i>	1.340	1.734	2.118	22
TAŞIT ARAÇLARI TOPLAM	85.816	96.489	198.233	105
TRAKTÖR	6.235	7.737	3.610	-53
TOPLAM	92.051	104.226	201.843	94

1999 yılında 77,459 adet otomobil olmak üzere toplam 77,839 hafif araç ihraç edilmiştir. 1998 yılına göre 1999 hafif araç ihracatı % 205 artmış,. 2000 yılında 81,874 adet otomobil olmak üzere toplam 90,688 hafif araç ihraç edilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen ihracat, 1999 yılına göre % 17 artmıştır. 2001 yılında toplam hafif araç ihracatı 192,630 adet olmuş, 2001 yılında Tofaş 54,152 adet otomobil ile toplam 98,175 adet hafif ticari araç, O.Renault ise 87,725 adet otomobil ihraç etmiştir. 2000 yılına göre 2001 yılı hafif araç ihracatı % 112 artmıştır.

Firma	Otomobil				Hafif Ticari Araç (Kamyonet + Minibüs)				Hafif Araçlar			
	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001
Tofaş	14.886	14.527	20.882	54.152	0	0	8.152	44.023	14.886	14.527	29.034	98.175
O. Renault	9.511	62.497	60.758	87.725	0	0	0	0	9.511	62.497	60.758	87.725
Diğerleri	272	435	234	411	862	380	662	6.319	1.134	815	896	6.730
Toplam	24.669	77.459	81.874	142.288	862	380	8.814	50.342	25.531	77.839	90.688	192.630

1998 yılının 2 inci yarısında başlayan ve 1999 yılını da kapsayan olumsuz siyasal ve ekonomik koşulların ortadan kalkması, otomotiv sektöründe 2000 yılını olağan dışı bir yıl haline getirmiş ve toplam pazar 659 bin adede ulaşarak 1993 yılındaki satış rekorunu da kırmıştır. Ancak bu gelişme ile birlikte 1993 yılında % 25 dolayında olan ithalat pazar payının iki katına çıkarak % 52 ye ulaşması da dikkat çekicidir.

2000 yılında otomobil pazarının 1999 yılına göre % 62 oranında büyümesine karşılık, yerli ürün satışları ancak % 32 oranında artmış, ithal ürün satışları ise % 97 artış göstermiş ve ithalatın pazar payı % 55 e kadar çıkmıştır.

2000 yılında aşırı talep ile birlikte ithalatın pazar payının da büyük bir hızla arttığı, diğer bir deyişle talep artışının ithalat ile desteklendiğini belirtmek gerekiyor. Bunda uygulanan ekonomik modelin beklenmeyen sonuçlarının büyük etkisi bulunmaktadır. Uygulanan model döviz kurlarını üç yıl boyunca çok sıkı bir denetim altında tutmayı hedeflemiş, enflasyon ise öngörülen hedefleri aşmış ve bazı para birimleri Türk Lirası karşısında göreceli olarak ucuzlamıştır. Bunun sonucu olarak özellikle EURO bölgesinden yapılan ithalat büyük bir avantaja kavuşmuş, 2000 yılında EURO ulusal paramıza karşı % 14.1 artarken, TÜFE % 39.1 artış göstermiş ve buna göre EURO ve bağlı para birimleri reel % 18 dolayında değer kaybetmiş, bu paralar ile yapılan ithalat bu oranda ucuzlamıştır.

2000 yılının Kasım ayındaki finansal kriz ve onu izleyen Şubat 2001 krizi, 2001 yılında toplam pazarın % 70 gibi büyük bir oranda gerileyerek 196 bin dolayına inmesine neden olmuştur. 2000 yılında güçlü bir talep ile genişleyen Pazar, 2001 yılında oluşan bu aşırı çöküş neticesinde 100 bin dolayında yerli ve ithal aracın stoklarda birikmesine ve ciddi sorunlar çıkmasına neden olmuştur.

2001 yılında üretim % 37 azalarak 271 bin adet olmuş, otomobil ve kamyonet türü araçlarda toplam 192 bin adet ihracat, üretimin daha da aşağıya düşmesini engellemiştir. Kamyon ve benzeri araçlarda ise üretim % 77 gibi yüksek bir oranda daralmıştır.

Kasım 2000 tarihine kadar IMF ile imzalanan Stand-By Programının kur çıpası ve konsolide bütçe açığı ile ilgili hedefleri başarıyla tutturulmuş ve faiz hadleri de kur artışına intibak ederek düşmüştür. Faizlerin gerilemesi taşıt araçları, dayanıklı tüketim malları ve özel yatırım malları talebini arttırmış, kurların reel olarak değer kazanması ise ithalat talebini artırarak cari işlemler açığını hızla büyüttmüş ve 2000 yılı sonunda 9,7 milyar ABD Doları düzeyine yükselmiştir. Bunun sonucu Kasım 2000 ve onu izleyen Şubat 2001 tarihlerinde ekonomi uzun sürecek ve derinliği daha önceki krizlerden çok farklı olan bir kriz içine girmiştir.

Bu olumsuz koşullara rağmen sanayide ihracat projeleri hızla devam etmektedir. Özellikle otomobil ve hafif ticari araçlardaki gelişmeler dikkat çekicidir. Bu alanda Tofaş ve O.Renault tarafından başlatılan ihracat atılımına 2002 yılında Ford-Otosan, Toyota ve son olarak Hyundai-Assan katılacaktır. Bu suretle 2002 yılında toplam 300 bin araç ve 4.5 milyar ABD Doları ihracat hedeflenmektedir. Sanayi bu suretle sektörler arasındaki sıralamada 2inci sırayı alacaktır. 2005 yılındaki hedef ise "500 bin araç ve 7 milyar ABD Doları" olarak belirlenmiştir. Mercedes Benz Türk ve MAN firmalarının otobüs ihracatı yanında Uzel, BMC, Karsan ve Otoyol tarafından yapılan ihracatın da bu yıl gelişmesi beklenmektedir. Türkiye'deki otomotiv sanayii küreselleşme sürecindeki gelişmesine büyük bir gayretle devam etmektedir. Ancak yaşanan krizin işgücü ve özellikle yan sanayimiz üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kalkması hem zaman alacak hem de aşırı maliyete neden olacaktır.

İyi yetişmiş, üstün yetenekli insan gücü ile üretimde ulaşılan kalite süreci ve yüksek verimlilikle sağlanan maliyet üstünlüğü, Türkiye'yi küresel pazarlar için yeni bir üretim merkezi haline getirmiş bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda sürdürülen teknoloji yenileme yatırımları yanında, ortalama kişi başına yılda 50 saate varan sistematik eğitim ile yönetim ve teknik yetenekleri çağdaş ölçülerde geliştirilen insan gücü ile sanayi bu düzeye ulaşmıştır. Bu kapsamda otomotiv sanayiinin Gümrük Birliği sürecinin yarattığı koşulları diğer sektörlerle göre kendisinden beklenenin çok daha iyi analiz ederek değerlendirdiğini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Özellikle uluslararası teknik mevzuata uyum çalışmalarındaki başarı bir çok sektöre örnek olacak nitelik taşımaktadır. İhracatta ortaya konan başarı bunun en iyi kanıtını oluşturuyor.

Otomotiv sanayii ulaştığı düzeyle, sadece bir üretim değil aynı zamanda sahip bulunduğu insan gücü ile bir Ar-Ge merkezi olma yolunda önemli adımlar atmaktadır. Ar-Ge uygulamasının varlığı yıllardan bu yana çok tartışılan bir konu iken bugün, birçok otomotiv sanayii kuruluşunda yoğun Ar-Ge desteği ile uluslararası pazarlar için araç ve komponentleri projelenecek, uygulanmakta ve geliştirilen teknolojilerle ürün ve üretimde yeni başarılar sağlanmaktadır. Otomotiv sanayii, Üniversite-Sanayi işbirliğinde yeni ve verimli gelişmelere de önderlik etmektedir.

Türkiye'deki otomotiv sanayiinde aşırı ithalatın yarattığı olumsuz koşullar yanında, yüksek ve dengesiz satış vergileri ile baskı altındaki talep, aşırı kapasite ve firma sayısından doğan yapısal sorunlar devam etmektedir. Sanayiinin Hükümetlerimize sunduğu ayrıntılı raporlarda yer alan çözüm yollarının uygulamaya geçmesinin, otomotiv sanayiinin gelişme sürecini çok daha hızlandıracığı kesindir. Olum-

suz koşullara rağmen elde edilen gelişme hızı ve rekabet gücü ile küresel pazarlardaki başarılar bunun en önemli kanıtını oluşturmaktadır. Ancak sorunların çözümünde uzun yıllara varan gecikmeler, gelişme sürecini yavaşlatmakta ve maliyetini yükseltmektedir.

Teknolojinin ve sermayenin ülkeler ötesi şirketlerle yönetildiği bir dünyada, artık ulusal düzeyde üzerinde durulması ve özenle korunması gereken, üretimdeki "Katma Değer" in ülkede daha fazla oluşmasının sağlanmasıdır. Kısaca "Yerli Üretim" olarak tanımlanan "Katma Değer" in yurt içinde gelişmesi, daha çok üretim ve istihdam ile toplumsal refahın da temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle otomotiv sanayii yaratacağı "Katma Değer" ile her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de stratejik bir önem taşımaktadır. Türkiye’deki otomotiv sanayiinin sahip olduğu stratejik önem ve yüksek üretim potansiyelinin bu açıdan dikkatle ele alınması ve özenle geliştirilerek sürdürülmesi gerekmektedir.

3.17. Taşıt Araçları Parça Sanayii

Sektör Temsilcisi: Taşıt Araçları Parça Sanayicileri Derneği

3.17.1. Genel Değerlendirme

Otomotiv yan sanayii ile ilgili temel göstergeler 1997-2001 yılları için milyon \$ bazında aşağıdaki tabloda verilmektedir ;

Otomotiv Yan Sanayii Temel Göstergeleri (Milyon ABD \$)

	1997	1998	1999	2000	2001 (T)
Yerli yan sanayi firmalarının, otomotiv ana sanayii'ne yönelik satışları	2.240	1.678	1.073	1.156	730
Yerli yan sanayi firmalarının, yenileme pazarına ve diğer sektörlere yönelik satışları	560	420	270	290	185
Ana sanayi firmalarınca araç üretimi için yapılan parça ithalatı ¹	2.300	2.750	2.140	3.100	2.600
<u>Yan sanayi fir malarınca yapılan ihracat</u> ²	915	1.080	1.185	1.340	1.700
<u>Yan sanayi fir malarınca gerçekleştirilen üretim</u>	3.715	3.178	2.528	2.786	2.615
Kapasite Kullanımı (%)	41	35	28	31	29

(1) Kaynak : DTM İstatistikleri

(2) Kaynak : UIB İstatistikleri

Otomotiv yan sanayii, mamul üretim kapasitesi, mamul çeşitliliği ve ulaştığı standartlar itibariyle, ülkemizde imal edilen taşıt araçları için gerekli olan parça ve komponentlerin en az % 80'ini karşılayabilecek düzeye erişmiş olmasına rağmen, mevcut ekonomik koşullar ve yeni projeler dolayısı ile potansiyelinin çok altında faaliyet göstermektedir. 1997 yılında % 41 olan kapasite kullanımı, 2000 yılında taşıt araç üretiminin artmasına rağmen yerli parça kullanımının azalması nedeniyle % 31 olarak gerçekleşmiştir. Kapasite kullanımının ihracatta sağlanan artış sayesinde 2001 yılında % 29 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 1993 yılında 507 milyon dolar olarak gerçekleşen toplam otomotiv sektör ihracatı, 2000 yılında 2,4 milyar dolara çıkmıştır. 2001 yılında toplam otomotiv sektör ihracatımız 3,4 milyar dolara erişmiştir.

Otomotiv Sektör İhracatı (Milyon ABD \$)³

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam Ana Sanayi	566	389	414	1.053	1.044	1.721
Toplam Yan Sanayi	809	916	1.080	1.185	1.340	1.682
Toplam	1.375	1.305	1.494	2.238	2.384	3.403
Yan Sanayi Payı	61	59	72	53	56	49

Otomotiv yan sanayii ihracatının 1993 – 2001 yılları arasında ortalama yıllık artış oranı % 22 olarak gerçekleşmiştir. Otomotiv yan sanayii mamul ihracatı yapılan ülke sayısı 1999 yılında 160, 2000 yılında 165 ve 2001 yılının 9 aylık döneminde 152 olarak gerçekleşmiştir.⁴

1998 – 2000 dönemini kapsayan son 3 yıl içinde, toplam 7 milyar 968 milyon \$'lık yan sanayii mamul ithalatı yapılmıştır. Otomotiv yan sanayii mamullerinde ithalat artış hızının, ihracat artış hızından büyük olması nedeniyle dış ticaret dengesi ithalat lehine artış göstermiştir. 1997 yılında, 1,385 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2000 yılında, 1,76 milyar dolara çıkmıştır. Otomotiv yan sanayii'nde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2000 yılında % 43 iken 2001 yılında taşıt üretiminin azalmasına paralel olarak bu araçların üretiminde kullanılan parça ithalatının gerilemesi ve parça ihracatının artması ile % 65'e çıkmıştır.

(3) Kaynak : ÜİB İstatistikleri

(4) Kaynak : ÜİB

Otomotiv Yan Sanayii Dış Ticaret Açığı (Milyon ABD \$)

	1997	1998	1999	2000	2001 (T)
Net Açık	1.385	1.670	955	1.760	900

3.17.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Otomotiv sektörünün geleceği için belirli bir stratejik plan yoktur. Bu nedenle, otomotiv yan sanayinin yıllardır süren ve aşağıda toplanan sorunları 2001 yılında artarak devam etmiştir.

Taşıt Araçları İmalat Sanayii'nin Yapısından Kaynaklanan Sorunlar:

- i) Yerli üretici şemsiyesi altında ve sektörün arz/talep dengesi dikkate alınmadan yeni araç üreticileri teşvik edilmiş ve teşvikler denetlenmemiştir.
- ii) Dünyada globalleşmenin sonucu üretici firma sayısı azalıp, firma ve model başına üretim ölçekleri büyürken, Türkiye'de sektörün arz ve talep dengeleri dikkate alınmadan verilen teşvikler sonucu, araç üretici ve satıcı sayısı arttırılmıştır. Bu nedenle, hem taşıt araçları imalat hem de bu sektöre mamul imal eden yan sanayide talebin üzerinde kapasite fazlası oluşturulmuş ve bunun doğal sonucu olarak firma ve model başına üretim ve satış adetleri küçülmüştür.
- iii) Taşıt araçları imalat sektöründe potansiyel talep efektif talebe dönüşemediğinden, hem ana hem de yan sanayide ekonomik ölçeklerin çok altında üretim yapılmakta ve sektörün bu özelliği, ekonomik konjoktürdeki değişimlere karşı çok hassas bir yapı göstermektedir.
- iv) Küçük ölçekli modellere yönelik ekonomik ölçeklerin altında parça üretme çabalarını sürdüren otomotiv yan sanayii'nde 2001 yılında kapasitesi atıl durumda kalmıştır.

Taşıt Araçları İmalat Sektörünün Küçük Ölçekli Üretim Yapısı

	Firma Sayısı	2001 yılında Firma Başına Ortalama Üretim	Firma Başına Aylık Ortalama Üretim
Otomobil	6	29.223	2.435
K.Kamyon	5	515	43
B.Kamyon	5	822	69
Kamyonet	10	7667	639
Otobüs	4	625	52
Minibüs	5	1.297	108
Midibüs	6	500	42
Traktör	4	3.763	314

- v) Otomotiv yan sanayii'nde 2001 yılında ortalama kapasite kullanımı % 29 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak, Şubat 2001 krizinden bu yana ihracat yapamayan veya ihraç amaçlı araç üretimlerine yönelik parça üretemeyen birçok firmada kapasite kullanımı % 5 – 10'lara düşmüştür. Yeni model araç üretimlerinde başlangıçta sık model değişikliği yapma gereği ve parça yerleştirme yatırımlarının uzun sürelerle yayılması zorunluluğu yan sanayinin mevcut potansiyelinin yeterince kullanılmamasına neden olmaktadır.
- vi) Ekonomik ölçeklerin altında üretim, birim maliyetleri arttırmaktadır. Bu durum, sektörde rekabetçi üretim olanaklarının azalmasına, firma karlılıklarının ortadan kalkmasına, istihdamın gerilemesine ve ekonomik olma özelliğini yitirmesi nedeniyle, global rekabetin gerektirdiği yatırımların yapılmasına neden olmaktadır.

Otomotiv Pazarından Kaynaklanan Sorunlar:

- i) Türkiye'nin fert başı milli gelirinin 2.000-3.000 \$'lar mertebesinde seyretmesi, uygulanan istikrar programları gereği satın alma gücündeki gerileme ve taşıt araç vergilerinin çok yüksek olması nedeniyle otomotiv pazarı yeterince büyümemekte ve istikrarsız gelişmektedir.
- ii) Çok sayıda firma, çok sayıda marka ve modelde araç ithal etmekte, iç pazarda ithal araçların payı giderek artmakta ve yerli üretilen araçların payı gerilemektedir.

- iii) İthal araçlar ile rekabet etmeye çalışan ana sanayii firmaları daha geniş bir model yelpazesi ile tüketiciye hizmet etmek amacıyla ithalata yönelmekte ve ithal pazarından önemli ölçüde pay almaktadır. Yerli araç üretiminin azalmasına etki eden bu olumsuz gelişmeden en çok otomotiv yan sanayii zarar görmektedir.
- iv) İthalatın kontrolsüz biçimde artması neticesi hem taşıt araçlarında hem de bu araçların üretiminde kullanılan aksam ve parçalarda dış ticaret dengesi ithalat lehine artmakta ve otomotiv sektörü ithalatı (araç üretimi ve yenileme için yapılan parça ithalatı) ülke dış ticaret açığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.;

Makro Ekonomiden Kaynaklanan Sorunlar:

- i) Şubat 2001 krizi öncesi, enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası (önceden açıklanan kur sistemi) gereği döviz kur sepetinin bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde günlük olarak açıklanması sonucu, kur – enflasyon makası açılmış ve TL'si aşırı değer kazanmıştır. Sonuçta, ithalatın cazibesi artarken ihracatçı firmaların rekabetçi üretim olanağı azalmıştır.
- ii) Kasım 2000 ayında ortaya çıkan finansal kriz ile reel faizler yükselmiş, tüketici, yatırım ve işletme kredileri kullanılamaz hale gelmiş ve bu aydan itibaren de araç satış ve üretimi gerilemeye başlamıştır.
- iii) Şubat 2001 ekonomik krizinden sonra reel faizlerin ve döviz fiyatlarının çok büyük boyutlara çıkması, üretim ve satışları durma noktasına getirmiştir.
- iv) Programın sürdürülme olasılığının ortadan kalkması ve kurların dalgalanmaya bırakılması sonucu, enflasyonla mücadele birinci öncelik olmaktan çıkmış ve mali ve dolayısıyla reel piyasalarda önemli dalgalanmalar, istikrarsızlık ve belirsizlik ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, otomotiv yan sanayide üretici ve yatırımcı için orta vadeli perspektif ortadan kalkmıştır.
- v) Üretimde kullanılan ham ve yardımcı maddeler ile enerji fiyatları, enflasyonun çok üzerinde artış göstermiştir.
- vi) 2001 ekonomik krizi en çok yan sanayini enflasyonu üzerinde maliyetle üretip, enflasyonun altında fiyatlarla ana sanayiye mal satmak zorunda bırakmıştır. Bu durum öz sermayelerin erimesine ve teknolojik yatırımların yapılamamasına ve rekabetçi üretim olanaklarının giderek azalmasına neden olmuştur.

Bu sorunların etkisiyle, Kasım 2000 ayından bu yana otomotiv yan sanayii firmaları;

- ✓ Sadece ihracat amaçlı üretim yapan ana firmalara sevkiyat yapmakta,
- ✓ Artan girdi maliyetlerini iç ve dış fiyatlarına yansıtamamakta,
- ✓ İşi durdurmanın ve işi sürdürmenin maliyetini karşılaştırmakta,
- ✓ Geçmiş yıllarda ithal tehdidi altında iken şimdi ekonomik ölçekleri yakalayamamakta,
- ✓ İşletme sermayelerini ve karlılıklarını kaybetmekte,
- ✓ Geçici olarak kapanmakta,
- ✓ Personel maaşlarını bile ödemekte güçlük çektiğinden kadrolarını küçültmekte,
- ✓ AR-GE & yatırım harcamalarını ertelemekte,
- ✓ Yeni projelere teklif veremediklerinden gelecek için önemli işleri kaybetmekte, yabancı sermaye işbirlikleri, ortaklık ve lisans imkanları, çöküntü içinde bulunan firmaların satıp kurtulma psikolojisi nedeniyle değerlendirilememekte, Sektörde Türk sermayesinin etkinliği kaybolmaktadır.

Birçok projede ana sanayi, ürün tasarımı yapabilecek ve ürün geliştirebilecek yan sanayilere ihtiyaç duymakta, bu ise lisans ve yabancı ortaklık tesisi dolayısıyla uzun zaman almaktadır. Bu kayıplar yerli yan sanayiden faydalanmayı kısıtlamaktadır.

Önümüzdeki yıllarda globalleşme artarak devam edecektir. Firmalar arası işbirliği ve satın alma arayışları sürecektir, firmalar bünyelerini global ve coğrafi olarak organize edeceklerdir. Tedarikçi sayısı azalacaktır. Ana sanayi ve tedarikçi firmalar, aralarında kuracakları ileri derecede bilgisayar ağı ile her konuda beraber organize olacaklardır.

Rekabetçi üretim olanaklarını yitiren sektörümüzde, rekabetin en önemli şartlarından biri olan yatırımlar durma noktasına gelmiş ve istihdam azaltma zorunlulukları ortaya çıkmıştır. Ülkemizde üretimi ve ihracatı planlanan dünya araçlarına yönelik parça üretmek üzere büyük yatırımlara başlayan firmalarımız, ileriye dönük güvenin azalması sonucu, yatırımlarını erteleme noktasına gelmiştir. Yatırımların ertelenmesi, önümüzdeki birkaç yıl içinde erişilmesi amaçlanan 3 milyar dolarlık ihracat potansiyelimizin Romanya, Polonya, Çek Cumhuriyetleri ve Rusya gibi düşük maliyetli ülkelere kayması anlamına gelmektedir.

Uzun süredir çözölemeyen ve son krizle daha da büyüyen yapısal sorunlarımız, sektörümüzde yerli sermayenin dış ölkelere transferine neden olacaktır. Yabancı sermaye girişı için çabalayan ölkemiz yakın gelecekte yatırımcı ve sermaye ihracı ile karşı karşıya kalabilecektir.

Globalleşme, global rekabete uyum sağlayamayan ve rekabetin gerektirdiğı şartları yerine getiremeyen firmalar için tehlikeler, global rekabete uyum sağlayan ve rekabetin gerektirdiğı şartları yerine getiren firmalar için de fırsatlar yaratmaktadır. Sektörümüz, dünya otomotiv sektöründeki globalleşmenin etkisi altında ancak globalleşmenin tersine gelişmektedir. Globalleşen pazarda, globalleşmenin tersine uygulanan politikalarla otomotiv yan sanayii firmalarının rekabet etme olanağı azalmaktadır. Global rekabetin olumsuz etkilerine hazır olabilmek için her şeyden önce sektörümüzün rekabet gücünü (verimliliğini) arttırmamız gerekmektedir. Sektörün bir bütün olarak rekabetçi üretim seviyesini arttırmak, dev bir ekonomik değer arz eden otomotiv sektörü, sınai ve ticari faaliyetlerinin yurtiçinde gerçekleştirilmesini sağlamak, katma değer ve istihdamın yabancılara kaptırılmamasını temin etmek başlıca amaçları oluşturmaktadır.

Otomotiv yan sanayimiz ile ilgili dikkate alınması gereken önemli konular aşağıda özetlenmektedir;

- Ölkemizin vazgeçilemez bir gücü haline gelen otomotiv ana ve yan sanayii üretim kapasiteleri, teknoloji ve insan gücü birikimi, devletin teşvikleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; dengeli, istikrarlı, belirli ve sürdürülebilir bir makroekonomik ortamın kurulması ve korunması üretici ve yatırımcı firmalarımıza ihtiyaç duydukları güvenli ortamın sağlaması büyük önem arz etmektedir.
- Sanayileşmenin her şeyden önce üretici toplum olmakla özdeşleştiğı dikkate alınarak, ithalat ağırlıklı gelişen otomotiv sektörümüzün 2000'li yıllardaki stratejilerinin belirlenmesinde, yerli üretimi destekleyici teşviklerin uygulanması önem kazanmaktadır.
- Otomotiv yan sanayimizin en önemli sorunu, ihraç amaçlı üretilen güncel araçlarda yerli muhteva oranının korunmasıdır. Bu oranın daha da düşmesi halinde, yerli araç üretimindeki artışların otomotiv yan sanayimize bir katkısı olmayacaktır. Global rekabet şartlarını da dikkate alarak, sektörün rekabetçi üretim yapısını korumak ve geliştirmek firmalara uzun vadede güven ver-

mek için üretilen ve üretilecek araçlarda, yerli parça kullanılması için ana ve yan sanayinin ortak çalışmalara ağırlık vermesi lazımdır.

Türkiye'nin dünyanın bu bölgesinde önemli bir araç ve yan sanayii mamul tedarik merkezi olması sanayileşme hedefimiz açısından önem arz etmektedir. Ülkemizde imal edilen ve imalatı planlanan ihraç amaçlı araç üretim projeleri nedeniyle otomotiv yan sanayimizin yakalamış olduğu fırsatın değerlendirilmesi, yerli yan sanayi potansiyelinden azami şekilde yararlanılmasına bağlı olacaktır.

Ülkemizde farklı müesseseler tarafından farklı şekilde yapılan KOBİ tanımı, tek bir tanım haline getirilmeli ve KOBİ tanımındaki kriterler arttırılmalıdır. KOBİ tanımına yeknesaklık ve açıklık getirilmesi ve teşvik uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla, AB ülkelerindeki KOBİ tanımı kullanılmalıdır.

Firmalar, global rekabetin getirdiği yapısal değişime uyum sağlamak ve finansal yapılarını güçlendirmek amacıyla birleşmeli, sektör kendi modül ve sistem markalarını yaratmalı ve diğer firmalar da yerli ve yabancı modül ve sistem üreticilerine ikinci-üçüncü tedarikçiler olma arayışlarını sürdürmelidir.

OSD ve TAYSAD, sektörün bir bütün olarak rekabet gücünü kuvvetlendirmek, taşıt aracı üreticileri ve tedarikçi firma ilişkilerinin uyumlu, sağlam ve kalıcı bir işbirliğine dönüştürülmesini ve kalite ve maliyetlerin birlikte iyileştirilmesini sağlamaya yönelik ticari disiplini ve gerekli koordinasyonu sağlamalıdır. Önümüzdeki yıllarda ihraç amaçlı üretilen araçların imalatında kullanılacak yan sanayi mamulleri ana ve yan sanayii firmaları arasında tasarımdan başlayarak birlikte geliştirilecektir. Ancak bunun sağlanabilmesi için önce ana ve yan sanayi arasında güvene dayalı bir işbirliğinin sağlanması gerekmektedir. Yan sanayicinin uzun vadeli yatırım kararı alması, oluşturulacak bu güvene bağlıdır.

Orta ve Uzun vadede Türk otomotiv sektörü, ucuz işgücü avantajını yitirebilir. Bu durumda, Ar-Ge, ihracat üssü olma, co-design gibi özellikler sektörümüze rekabet üstünlüğü kazandıracaktır. Bu nedenle, ana sanayi firmalarımızın, en azından mamul ve teknoloji geliştirme yönüyle kendini kanıtlamış yan sanayi firmalarımıza yeni araç üretimlerinde tedarikçi olma fırsatı tanımaları, diğer firmalarımıza da co-designer olmalarını sağlayacak yönde destek vermeleri, sektörümüzün ana ve yan sanayisi ile birlikte büyümesi açısından büyük önem taşımaktadır. Rekabet üstünlüğü sağlamanın tek yolu farklılığı yaratmaktır.

3.18. Makine İmalat Sektörü

Sektör Temsilcisi: Makine İmalatçıları Birliği

3.18.1. Genel Değerlendirme

1999 yılından itibaren ekonomiyi etkileyen olumsuz gelişmeler yatırımlarda yavaşlama, hatta durmaya yol açmış ve bu gelişmeler sonucu iç pazar önemli ölçüde küçülmüştür. Firmalar bu kaybı ihracat ile aşmak için önemli çalışmalar yapmışlardır. Nitekim, 2001 yılı 12 aylık dönemde makine ihracatının bir önceki yılın aynı dönemine göre % 22.9 artarak 1.72 milyar dolar düzeyine ulaşması bu çabaların bir sonucudur.

Sektör, son 10 yılda dışa açılma ve ihracatını artırma konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. 1990 yılında ülkemizin toplam makine ihracatının 90 milyon dolar düzeyinde olduğu dikkate alındığında 2001 yılı 12 ayında erişilen 1.742 milyar dolarlık ihracatın önemi daha kolay anlaşılmaktadır.

Makine İmalatçıları Birliği üyesi firmalardan alınan ön bilgilere göre 2001 yılında bu kuruluşların toplam istihdamında % 13.6 ve işçi istihdamında % 13.7 bir azalma olduğu saptanmaktadır. Buna karşın 100.000 dolar ve daha fazla ihracat yapmış olan firmalarda toplam istihdamdaki azalma % 8.9, işçi istihdamındaki azalma % 9.6 olarak gerçekleşmiştir. Hiç ihracat yapmayan ya da az miktarda ihracat yapan kuruluşların eleman kaybının daha fazla olduğu, toplam istihdamdaki kaybın % 27, işçi istihdamındaki kaybın ise % 31.5'a ulaştığı gözlenmektedir.

Firmaların genelinde mühendis istihdamında 2001 yılında % 4 düzeyinde bir azalma görülmekte ise de ihracat yapan kuruluşlarda mühendis istihdamında bir azalma olmadığı anlaşılmaktadır. İhracat yapan kuruluşların özellikle CE işareti uygulaması zorunluluğu yanında, bir çok yurtdışı alıcının ISO 9000 serisi kalite güvence sistemlerine uyum şartını da aramaları, teknik elemen istihdamını gerektiren bir husus olduğundan, bu kuruluşların bu konularda çalışan elemanlarını tutmaya çalışmaları normaldir.

100 bin dolar ve yukarısında ihracat yapan kuruluşların toplam satışlarının yaklaşık % 60'ı ihracattan sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla, geçmiş yıllarda az veya çok ihracat yapmış ve yurt dışı pazarları tanıyan, mamullerini tanıtmak imkanı bulmuş olan kuruluşların 2001 yılındaki iç pazar kayıplarını ihracat ile telefi etmek için önemli çalışmalar yaptıkları söylenebilir.

Ankete cevap veren firmaların toplam satışları (ihracat dahil) 2000 yılında 127 trilyon iken, 2001 yılında 198 trilyon değerine çıkmış ve cari fiyatlarla %56 oranında ar-

tış göstermiştir. Toplam eşya fiyatlarındaki artışın % 88.6 olduğu dikkate alındığında bu kuruluşların toplam satışlarında %21 düzeyinde bir azalma olduğu gözlenmektedir.

100 bin dolar ve yukarısında ihracat yapan kuruluşların toplam satışları aynı dönemde 58 trilyondan 93 trilyona çıkarak ortalamanın biraz üstüne ve %60 artış göstermiştir. Toptan eşya fiyatlarındaki artışın % 88.6 olduğu dikkate alındığında, bu kuruluşların toplam satışlarında %21 düzeyinde bir azalma olduğu gözlenmektedir.

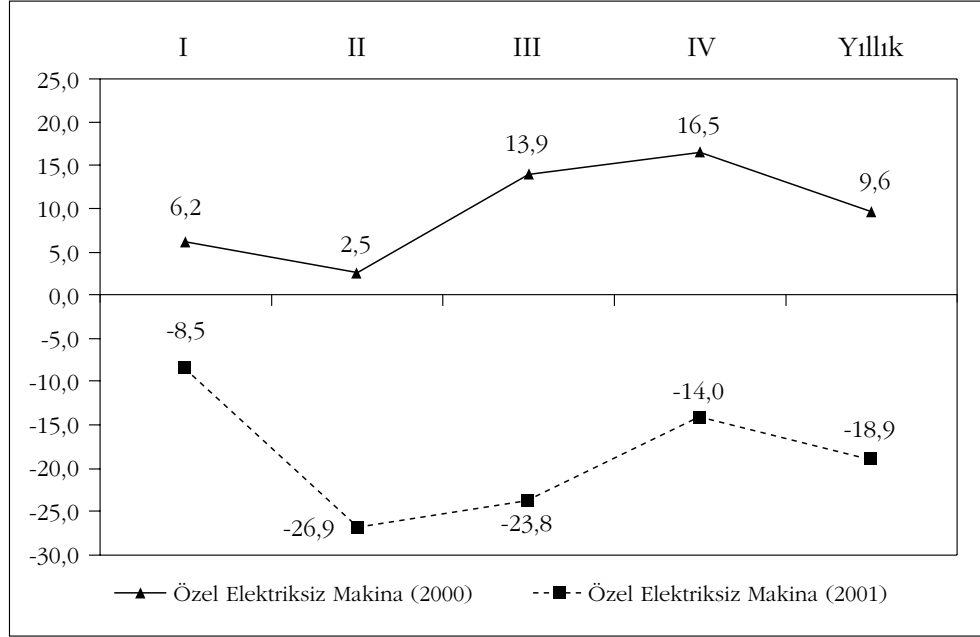
İhracat yapan kuruluşların satışları, iç pazardaki satışların azalmasının etkisi ile sabit fiyatlarla bir önceki yıla göre % 17 azalmıştır. Buna karşın ağırlıklı olarak iç pazara çalışan makine imalatçıların satışları ise gene sabit fiyatlara 8 trilyondan ancak 8.8 trilyona çıkarak %10 artış sağlamıştır. Bu duruma göre bu tür kuruluşların yurt içi satışlarında, sabit fiyatlarla % 70 düzeyinde bir azalma olmuştur.

Makine İmalat sanayiinde sipariş ile teslimat arasında birkaç ayı bulan bir teslim süresinin gerekmesi nedeni ile 2001 yılının ilk aylarında yapılan satışları önemli bir kısmı 2000 yılında alınan siparişlerin teslim edilmesi ile oluşmuştur. Bu yönü ile değerlendirildiğinde 2001 yılı ikinci yarısındaki yurt içi siparişlerin %70'in üzerinde bir düşme kaydettiği söylenebilir.

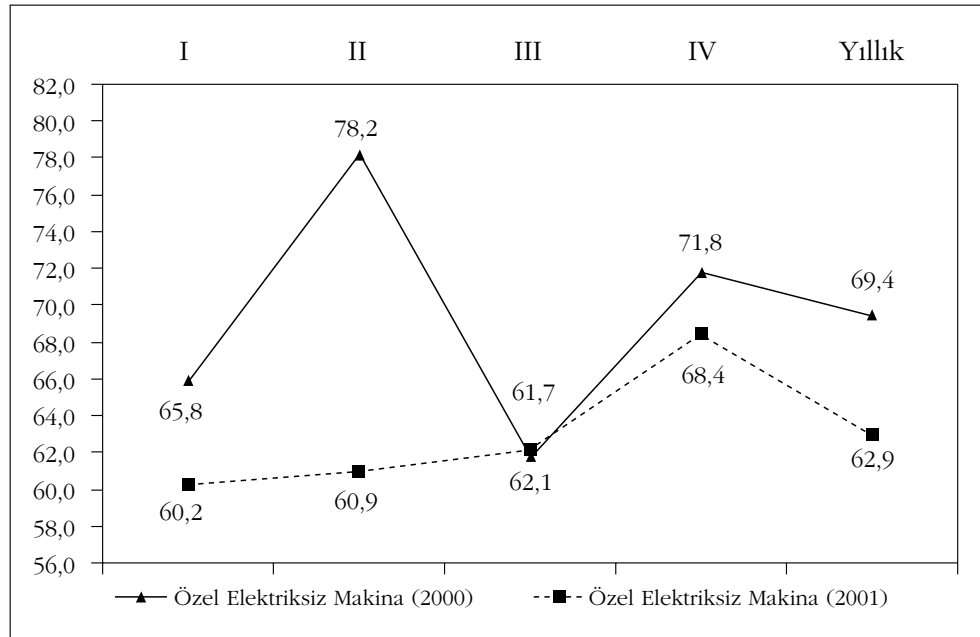
Makine ithalatında da 2001 yılında önemli bir azalma olmuş ve 2000 yılında 7,8 milyar dolar olan ithalat % 19.5 düzeyinde azalarak 6,5 milyar dolara inmiştir. İthalatta da benzer bir yorum yapılmalıdır. Yani 2001 yılı ilk yarısında yapılan ithalatın önemli bir kısmı 2000 yılının olumlu şartları içinde sipariş edilmiştir. Bu nedenle ikinci yarı yıldaki ithalat azalmasının da %20'nin oldukça üzerinde olduğu söylenebilir.

Dış Ticaret Verileri	2000	2001	% Değişim
Türkiye Toplam İhracatı	27.774.906	31.186.430	12,3
Türkiye Toplam İthalatı	54.582.821	40.506.599	-25,7
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	% 50,9	% 76,99	
Makine İhracatı	1.418.371	1.742.175	22,8
Makine İthalatı	7.816.809	6.304.001	-19,4
Karşılama Oranı	% 5,11	%27.6	
Makinanın İhracattaki Payı	%5.11	%5,59	
Makinanın İthalattaki Payı	% 14.32	18,56	

Grafik 3.18.1. Elektriksiz Makine Üretim Değişmeleri, %

Grafik 3.18.2. Elektriksiz Makine Kapasite Kullanım Oranı, %

3.19. Elektronik Sanayii

Sektör Temsilcisi: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği

3.19.1. Genel Değerlendirme

Elektronik sanayi sektörü dünya genelinde ulaştığı bir trilyon dolarlık Pazar hacmiyle de 21. yüzyılın en fazla işgücü barındıran sektörü olarak büyük bir gelecek vaad etmektedir. Artık elektronik tek başına bir sanayi dalı olmaktan çıkmış ve diğer tüm sektörleri geliştiren temel ve doğurgan bir sanayiye dönüşmüştür.

2000 yılı Türk Elektronik Sanayii toplam üretimi 1999 yılına göre %13,6'lık bir artışla 2 561,6 milyon dolardan 2 910,7 milyon dolara yükselmiştir. Toplam üretimdeki artışa paralel olarak dışsatım da %19,6 bir artışla 1 163,3 milyon dolardan 1 391,9 milyon dolara yükselmiştir. 1990 yılından bu yana her yıl artan bir trend gösteren dışsatım miktarı Türk Elektronik Sanayiinin genellikle dışsatıma yönelik üretim yaptığını göstermektedir.

2000 yılında dışsatımın en çok yapıldığı ülke grubunda toplam dışsatımın %60,68 oranında, 844,6 milyon dolarla Avrupa Birliği üyeleri olmuştur. Bu ülke grubunda değerlendirilen Almanya 205,4 milyon dolarla birinci, İngiltere 190,0 milyon dolarla ikinci, Fransa 153,2 milyon dolarla üçüncü, İspanya 87,8 milyon dolarla dördüncü olmuştur. 2000 yılında renkli televizyon dışsatımının en çok yapıldığı ülke grubu ise, 712,25 milyon dolar ve %14,72 artış oranıyla Avrupa Birliği ülkeleri olmuştur.

Türk Elektronik Sanayiinin dışalımını ise 1999 yılına göre %20,7 bir artışla 5 450,9 milyon dolardan 6 577,2 milyon dolara yükselmiştir. Toplam dışalımın %37,5'u Telekomünikasyon, %22'si Bilgisayar, %17,4'ü Bileşenler, %15,1'i Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar, %8'i ise Tüketim cihazları alt sektörüne yapılmıştır.

2001 yılında ise, dünya ekonomisinin yavaşlaması; AB'nin 2001 büyüme tahminleri %3'den %1,5'e düşürülmüştür. Özellikle aday ülkelerle ticaret hacminin yüksek olduğu AB ülkelerindeki ekonomik yavaşlama, aday ülkeleri de olumsuz etkilemiştir.

İki ekonomik kriz sonrası, Türkiye'de ekonomik yavaşlama ilk tahminlerden daha büyük olmuştur. Şubat 2001 krizinden sonra, Türkiye, makroekonomik istikrarın temelini oluşturmak amacıyla yapısal reformlara ağırlık vermiştir. Bununla birlikte, güven ortamının henüz oluşmamasından doğan mali piyasalardaki yüksek risk primlerine bağlı olarak, faizlerde beklenen düşüş henüz gerçekleşmemiştir.

Finans piyasası krizlerin etkilerini henüz üstünden atamadığından reel kesime yeterli kredi sağlayamamaktadır. İhracat, ürünlerdeki ithal malların katkısının yüksek olması ve kredilerin azalmasından dolayı, TL'nin değer kaybından yararlanamamıştır. Gelecekteki büyüme öngörülerini, yapısal reformların başarıyla gerçekleştirilmesine ve piyasalardaki güvensizliğin giderilmesine bağlıdır.

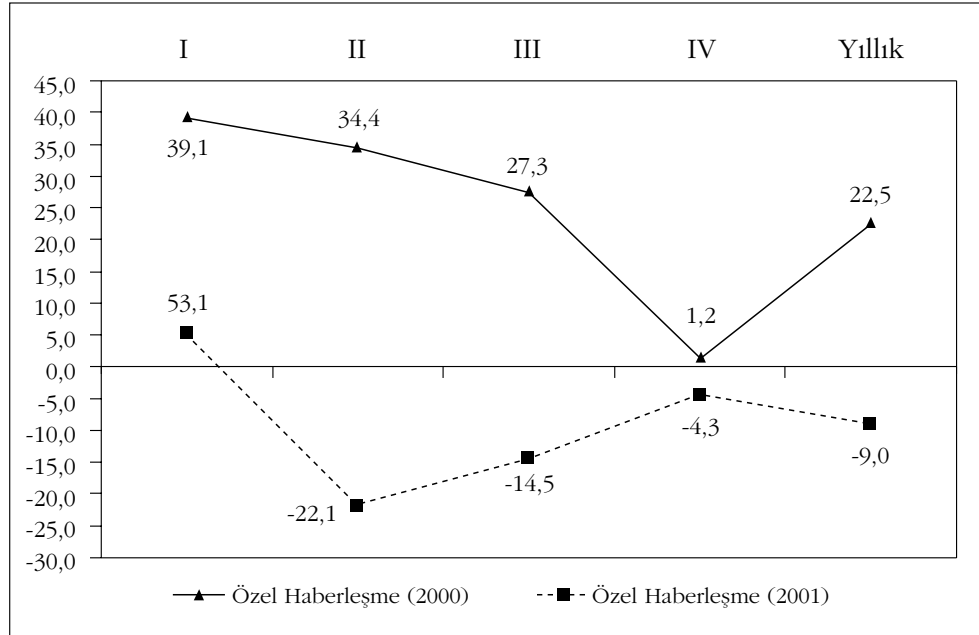
2002 ve 2003 yıllarında, enflasyonun düşmeye ve yapısal reformların etkilerinin hissedilmeye başlamasıyla, ekonominin tedricen düzelmesi beklenmektedir.

Elektronik sektöründe lokomotif rol üstlenen Tüketim Cihazları alt sektöründe, renkli televizyonun 2000-2001 Aralık ayları mukayesesinde iç pazarda %44,13'lük, dış pazarda ise %0,11'lik bir azalmanın olduğu görülmüştür.

Tüketim Alt Sektörü 2001-2000 Mukayesesi

	İç Pazar			Dış Pazar			Toplam		
	2001	2000	%	2001	2000	%	2001	2000	%
RenkliTV	958.008	1.714.580	-44.1	7.155.925	7.163.998	-0,11	8.113.933	8.878.578	-8.61
Yazar Kasa	44.084	102.642	-57	15.426	2.046	+ 654	59.580	104.688	-43
Audio	130.755	526.656	-75.1				130.755	526.656	-75.17

Grafik 3.19.1. Haberleşme Cihazları Sanayi Üretim Değişimleri, %

3.20. Ofis Mobilyaları Sanayii

Sektör Temsilcisi: Ofis Mobilyaları Sanayici ve İşadamları Derneği

3.20.1. Genel Değerlendirme

Her alanda olduğu gibi Ofis Mobilya Sanayii sektöründe de arz ve talep yatırım ve üretimle çok yakından ilgilidir. 2001 yılında yatırımların istenilen seviyede gerçekleşmemesi ve üretim oluşmaması arz ve talep hususunda sektör içinde olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Bunun neticesidir ki, işçi ve personel çıkartılmalarına gidilmiş ve bazı işyerleri kapanmıştır. Buna rağmen Ofis Mobilya Sanayi en az işçi ve personel tasarruflarına giden bir sektör olmuş ve istihdam çitasını düşürmemeye gayret göstermiştir. Ancak yatırım bakımından genel erteleme eğilimine uymak zorunda kalmıştır.

Sektörün ilgilendiği konularda ithalat aşağıdaki nedenler ile aleyhimize gelişmiştir.

- İthal mobilyaya fon uygulanmaması
- İthal Ofis mobilyasına teşvik verilmesi
- Kullanılan hammaddeye %20-30 arası fon kullanılması
- EXİMBANK kredilerini ödeme planlarında esneklik sağlanmaması ve bu krediyi kullanılan büyük ölçekli firmaların yabancı firmalarla iş bitirmeleri gibi nedenlerle ithalatın ve ithal firmaların yüksek oranda iç pazara girmelerini yaratmaktadır.

Sektörün toplam tahmini ihracatı 67.000.000 USD'dir. İthalatı ise 17.000.000 USD'dir. İhracatın geliştirilmesi bakımından teşviklerin alınması öncelik kazanıyor. Dış ülkelerde hizmet üreten firmaların firmalarımızla birlikte iş yapmaları için her kademedeki girişimlere önem verilmelidir. Çağın teknolojisini yakalamış olan sektör firmalarımızın kalite ve müşteri memnuniyeti ve mimari proje konularında emsal yabancı firmalarla aynı kalitede olduğu ve ucuz iş üretme imkanlarımız var olduğunu tanıtmak ve göstermemiz gerektiğini, bu konuda ihracatın artırılmasının sağlanacağına inanıyoruz. Yurtiçi ve yurtdışı çabalarımız bu yönde hedeflendirilmektedir.

Ekonomik kriz ile gelen devalüasyon ve diğer yan faktörler, yatırımları durdurmuş ve üretimde düşmüştür.

Hammadde fiyatları arttığı gibi tedariklerinde de zorluklar yaşanmıştır.

Hükümetin aldığı tasarruf tedbirleri Ofis Mobilya Sanayi sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Firmaların cirolarında büyük çapta düşüşler olmuş, borç ve alacakların tahsilatında istenmeyen olumsuzluklar yaşanmıştır, halen yaşanmaktadır.

Ekonomik krizden çıkış için herkesimin ve sektörün ellerini taşın altına koymaları gerekmektedir. Krizin sektördeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yapılmış, bu konuda özkaynaklar tüketilmeden krizin aşılması için personel kısıtlamaları ve masrafların en aza indirilmesi yöntemleri kullanılmıştır.

- Ürün standardının sağlanması için çalışmalar yapılmış, en önemlisi AB standartlarına uyum sağlayacak düzenlemelere öncelik verilmiştir.
- Yurtiçi ve yurtdışındaki fuarlara katılımlara ve Pazar araştırmalarına öncelik tanınmıştır.

3.20.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

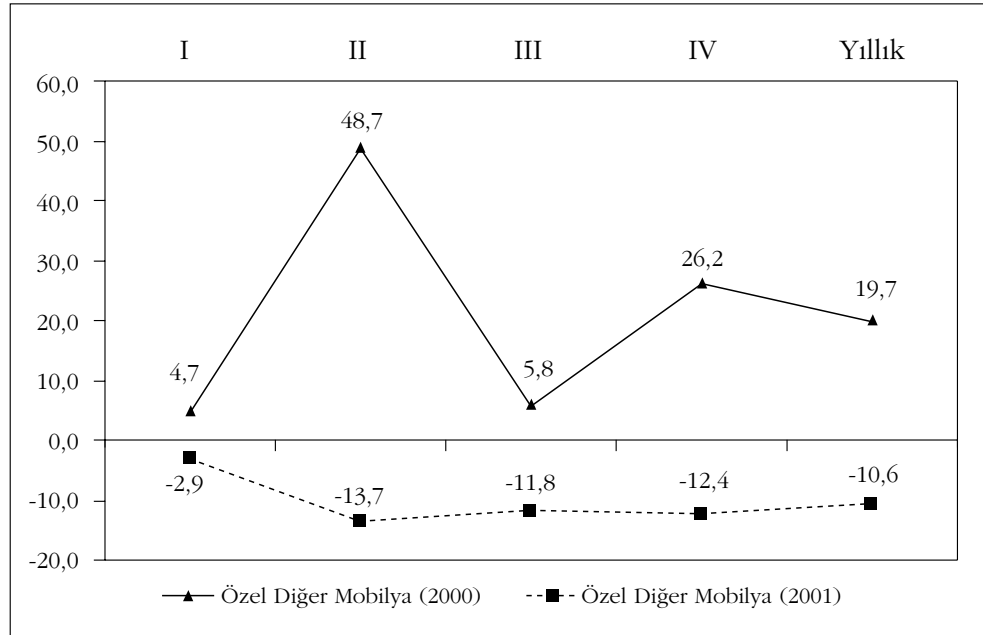
Ofis Mobilya Sanayi sektörü; 16.000'lere ulaşan firma ve KOBİ'lerle 150.000 çalışanı 500.000'lere varan aile nüfusu ile ekonomik ve endüstriyel gücü olan bir sanayi koludur.

Bu bağlamda sektörde yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- a) Hammaddelere uygulanan fonun kaldırılması şarttır. Örneğin saça uygulanan %20 fon ithal mobilyaya uygulandığından rekabette dezavantaj olmakta, maliyeti artırmakta, üretim ve iş alanlarımız kısıtlanmaktadır.
- b) Yabancı firmalara verilen teşviklerin getirdiği rekabet gücümüzün azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla birçok işlerin yabancı firmalara verilmesine kolaylıklar sağlanmaktadır.
- c) EXİMBANK kredileri yerli firmalar lehine kullanılmaktadırlar Gerekli tedbirler alınmalıdır.
- d) EXİMBANK ödeme planında yerli firmalarımıza esneklik sağlanmalıdır.
- e) K.K.T.C. ile olan ihracatta ve ticari ilişkilerde %71'lere varan masraflar vardır. Bu oran kaldırılmalı veya asgariye indirilmelidir. Ya da yabancı firmalara da aynen uygulanmalıdır.

- EXİMBANK kredilerinin yurtiçindeki kullanımını teşvik edici kolaylıkların getirilmesi,
- EXİMBANK kredi ödeme programlarının revize edilmesi,
- K.K.T.C.'ye yapılacak mobilya ihracatında ağır vergi yükünün tekrar değerlendirilmesi,
- İhale ve proje şartnameleri de yerli firmalara rekabet imkanı verecek kolaylıkların getirilmesi.
- Yeniden yatırım ve üretime öncelik verilmesi,
- İhracat ve ithalat dengesinin ülkeniz lehine sağlanması için gayret gösterilmesi,
- İmalat yerine bitmiş ürünlere getirilen vergi muafiyeti kararının hükümetçe tekrar değerlendirilmesi
- İhracatımızı geliştirmede yardımcı olarak ürün test laboratuvarı kurulması çalışmalarına öncelik verilmesi.
- AR-GE projelerine ve Know-How ve teknolojiyi takip de firmalar bazında çalışmalar yapılması, Fon farklılıklarının giderilmesinin sağlanması,

Grafik 3.20.1. Diğer Mobilya Sanayi Üretim Değişimleri, %

3.21. İnşaat – Taahhüt Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Mütcaahhitler Birliği

3.21.1. Genel Değerlendirme

İnşaat-Taahhüt Sektörü, her türlü bina inşaatı ile yol, köprü, baraj rafineri yapımından enerji ve boru hatları döşenmesine kadar her türlü altyapı inşaa faaliyetini kapsayan geniş bir faaliyet yelpazesine sahiptir.

İnşaat- Taahhüt sektörü, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye ekonomisi açısından da önemli bir faaliyet dalıdır. Sektör, büyük ölçüde yerli sanayi ve hizmet ürünlerini kullanması, büyük oranda istihdam yaratması, başta imalat sanayii olmak üzere hemen tüm sektörlerle sıkı bir girdi-çıkı ilişkisi içinde olması ve yurtdışı işlerden ülkeye döviz kazandırması nedeniyle Türkiye ekonomisinin temel sektörlerinden biridir. Türk inşaat sektörü dünya sıralamasında da önemli bir yerde bulunmaktadır. 1998 rakamlarına göre, dünyada bir yılda yapılan inşaatın yüzde 4'ü (13 milyar \$) Türkiye'de üretilmektedir.

İnşaat sektörü, sabit sermaye yatırımlarıyla yakında ilgili olan bir faaliyet dalıdır. Sektörün büyümesi ülke ekonomisinin uzun dönemde büyümesi demektir. İnşaat harcamaları, genel olarak Türkiye'de gerçekleştirilen toplam yatırım tutarının yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmaktadır. Ancak, son yıllarda gerilemeye başlayan inşaat sektörünün toplam harcamalar içindeki payı yaklaşık %50'dir. Toplam inşaat harcamaları içinde kamu sektörünün payı ise yüzde 30 düzeyindedir.

Ülkemizde gerek özel sektör gerekse kamu tarafından gerçekleştirilen inşaat faaliyetleri durakladığı dönemlerde müteahhitlerimiz açısından yurtdışı işlerimiz büyük önem kazanmaktadır. Yurtdışında inşaat işi olan müteahhitler, yurtiçindeki sabit masraflarını dış karlarıyla karşılayarak durgunluğun zararlarını telafi etmektedirler. Yurtdışı işler kar transferi ve işçilerin gönderdiği dövizler yoluyla ülkeye döviz girdisi sağlamakta, projelerinde kullandıkları yerli üretim inşaat malzemeleri, makine ve teçhizat gibi malların ihracatına imkan vererek ödemeler dengesine büyük katkı yapmaktadır.

Tüm müteahhitleri, yurtdışındaki birçok büyük inşaatın gerçekleştirilmesinde dünyanın dev firmalarıyla rekabet edilmektedirler. Bugün yurtdışı müteahhitlik hizmeti gören firmalarımızdan 7'si dünyanın en büyük 225 uluslararası inşaat firması arasında yer almaktadır.

Yukarıda ekonomideki yerini ve niteliklerini belirttiğimiz Türk-İnşaat- Taahhüt sektörü ülkemiz ekonomisinin en dinamik ve verimli sektörlerinden biri olmasına rağmen gerek kamu yönetimi gerekse kamuoyunca yeteri kadar değerlendirilmemiştir. İnşaat taahhüt sektörü 30 yıl gibi kısa sayılacak bir dönemde olağanüstü gelişmeler göstermiş, kendisinin dört-beş misli mazisi olan sanayileşmiş ülke sektörleriyle iç ve dış pazarlarda yarışır hale gelmiştir. Geçmişte teknoloji isteyen bütün işler yabancılara teslim edilirken, bugün her türlü teknoloji kullanımı konusunda Türk firmaları uluslar arası firmalarla rekabet ediyor, yaptıkları dünyanın her yanında takdir görüyor. Bu önce cesaret sonra çok ve dürüst çalışma ama hepsinden daha fazla bir birikimin eseri olarak ortaya çıkmıştır. Bu birikimin devam ettirilmesi gerekir.

İnşaat sektöründe son 6 yılda ciddi durgunluk yaşanmıştır. Bütçe kısıtlamaları nedeniyle kamu yatırımlarında süregelen reel azalmalar, kredilerle ilgili yüksek faizler, konut talebinde ve özel sektör yatırımlarında düşüş sektörün karşılaştığı olumsuz gelişmeler olarak süre gelmiştir. Bu dönemde, diğer sektörler de olumsuz etkilenmiş, turizm sektörü kötü yıllar geçirmiş, sanayide kapasite kullanım oranı % 60'lar civarına inmiş, yeni sanayi yatırımları yapılmamıştır. Bütün bunların sonucu olarak, inşaat sektörü gerilemiş GSMH içindeki payı %5'e düşmüştür.

Kamu yatırımları reel olarak sürekli azalma göstermektedir. Kamu yatırımlarının artırılması yöntemleri mutlaka bulunmalıdır. İnşaat sektörünü gelişimini sağlayan temel etkenlerden biri kamu yatırımlarıdır. Kamu yatırımlarında meydana gelen düşüş, yalnız büyük altyapı müteahhitlerini değil her ölçekteki müteahhitleri derece derece olumsuz etkilemekte, sektörün iş hacmini büyük ölçüde düşürmektedir.

Kamu yatırımlarındaki azalmaya Doğu Asya'da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen global kriz ile onu izleyen Rusya Krizinin etkileri ve nihayet feci deprem olayının sonuçları eklenince, 1999 yılından itibaren inşaat sektörü yeni olumsuzlukların içine girmiştir.

İnşaat sektörü yıllardır darbe üstüne darbe yemiştir. Geçen yıl sonunda ortaya çıkan durum işin ulaştığı vahameti göstermektedir. İnşaat sektörünün istihdam ettiği vasıfsız işçiler şimdi işsizler ordusuna katılmışlar, işsizlik sorununu büyütmüşlerdir. Sektöre bağlı olarak çalışan demir-çelik, taş-toprak, elektrik, orman ürünleri gibi sektörlerde de büyük çapta üretim azalışı yaşanmıştır.

Şubat 2001 krizinde özel sektör genelde o anda karşılaştığı durumdan etkilenmiş sektörümüz ise iş yapma ümidiyle ve çeşitli vaatlerle alıp sorun yaşamakta ol-

dukaları işlerin yükü sırtlarında, hayatta kalma savaşı verirken bu krizi karşılarda bulmuşlardır.

Son yıllarda sıkıntılarını aşmak üzere gayret gösteren inşaat sektörü Kasım 2000 krizinin etkilerini gidermeye çalışırken Şubat 2001 krizi, işlerini banka teminat mektupları ve banka kredileri ile yürütmek durumunda bulunan ve devletten büyük alacağı olan ancak devletin ödeme yapamaması sebebiyle alacaklarını alamayan sektörü hareket edemez duruma getirmiştir.

Bu durum esasen hareket kabiliyetini büyük ölçüde yitirmiş olan sektörün yurtdışı işlere daha fazla ağırlık vermesini gerektirmektedir. Yurtiçi işlerde birkaç yıl sürecek duraklama hayatiyetini devam ettirebilmek için sektörün yurtdışı işlere hareket kabiliyeti kazanmasını gerektirecektir. Bu konuda hükümetimize görev düşmektedir. Yurtdışı işlerde, özellikle Güneydoğu Avrupa'nın Yeniden Yapılanma Programında ayrımcılığa tabi tutulan yani bazı engellerle ihalelere sokulmayan müteahhitlerimize yardımcı olunmalı ve bölgeyi eskiden kalma arka bahçemiz olarak değerlendirilerek, bugüne kadar bölgeye yaptığımız yardım ve katkıların boşa gitmemesini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

3.21.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- a) Bütçe Ödenekleri: 1994 yılından başlamak üzere Bütçe'ye konan yatırım ödenekleri her yıl gerçek değerlerle bir önceki yıla kıyasla devamlı bir azalma göstermiş ve nihayet yeni yatırımlar tümüyle durdurulmuştur. Devam eden işler için Bütçe'ye konan ödenekler yetersizdir. Böylece işlerin uygulanması sürekli olarak uzamakta, hem devlet hem müteahhit bundan zarar görmektedir. Bütçe ödeneklerinin açılması zaman almakta, yeterli miktarlar serbest bırakılmamakta ve ödemeler geciktirmektedir.
- b) Kamu Yatırımları: Kamu yatırımlarındaki azalma sadece sektörü darboğaza sokmakla kalmamakta, ülke altyapı ihtiyacındaki eksikliklerin giderilmesini de ertelemektedir. Bu hem bugünkü hem de yarınki ekonomik gelişmemizi etkileyen, gelecek nesillere büyük bir yük bırakan bir olumsuzluktur. Mevcut kaynakların yetersizliği, bu durumu devam ettirmek için bir gerekçe olmamalı, uygun dış kredilerin devreye sokulması ile yeni projelerin ele alınması imkanı değerlendirilmelidir. Ayrıca ödenek sıkıntısı çekilen devam eden işler için de, bunların bir an önce tamamlanıp ekonomiye kazandırılması açısından, dış kredilerden yararlanılmalıdır.

- c) Yap-İşlet-Devret: Bugün artık altyapı uygulamaları için dünyada yaygın bir kavram olan kamu-özel sektör işbirliğinin etkili bir örneği olan Yap-İşlet (Devret) sistemi, kamunun kaynak sıkıntısının yarattığı sorunları çözmenin iyi bir aracıdır. Bu sistemin yaygın uygulanması için var olan engeller bir an önce kaldırılmalıdır. Buna bağlı olarak, genelde yabancı sermayenin gelişini kolaylaştıracak ortam ve mevzuat konularında sürekli iyileşmeler yapılmalıdır.
- d) Atıl Kapasite: İş imkanlarının daralması, geniş bir personel ve makine-teçhizat kapasitesine sahip sektörümüzü son derecede sarsmış, mevcut kapasitesini kullanamaz hale getirmiştir. Çok sayıda inşaat işçisi ve yetişmiş personel işlerini kaybetmiştir; makine-teçhizat atıl beklemektedir. 1994'den sonra, yurtdışında kazandıkları ile durumlarını düzeltmeye çalışan bazı firmalarımız dış pazarlarda yaşanan durgunluk dolayısıyla bu desteklerini de kaybetmişlerdir.
- e) 2002'de müteahhitlik sektörünün tek ümidi yurtdışı işleridir. Şimdiden firmalarımız yoğun görüşme ve ihalelere iştirak etmektedir. Yeni büyük işler alma şansımız yüksektir. Fakat bu işlere teminat bulma olanakları sınırlıdır. Üstelik yaşanan ekonomik sorunların etkisiyle Türk Bankalarının teminat mektupları yurtdışında kabul edilmemektedir. Özellikle yurtdışı işlerde teminat mektubu verilebilmesinin ve bankalarımızın kabul edilmesinin önü açılmalıdır.
- f) Hazine Garantileri: Yurtdışından kredi getirilmek şartıyla alınan ihaleler için kredi bulan firmalarımıza Hazine garantisi birer yıllık süreler için verilmekte, genelde bir yılı aşan süreler için gerekli olan bu garanti böylece müteahhidi her yıl finans piyasasında meydana gelen değişikliklerle karşı karşıya bırakmakta, faiz artışları ve diğer olumsuzlukların yükü üstlenilmektedir.
- g) Hazine ve Dış Krediler: Hazine ve yatırımlardan sorumlu, yetkililerimiz bir araya gelip yatırım önceliklerine göre ne kadar dış finansmana devlet garantisi verileceğini belirlemeli buna göre ve dış kredili projeler yeni bir uygulama programına tabi tutulmalıdır. Bu suretle, Hazine sorumluluğu alır, finans piyasasına bizzat girer, Türkiye'nin taşıyabileceği ve projenin öngörülen maliyetlerine uygun faizle kredi arar. Böylece, kapı kapı dolaşan

müteahhitlerin ister istemez piyasayı yükseltmeleri ve kendilerini istismar ettirmeleri önlenir, kamu projeleri uygulanabilir hale gelir.

- h) Bürokrasi: Bürokrasinin işleyiş tarzı ayrı bir sorun kategorisi teşkil etmektedir. Çeşitli nedenlerle zaman zaman sistem yavaşlamakta, hatta durmakta, imzalar beklemektedir. Siyasilerimiz, bürokrasinin işlemlerini engelleyecek olumsuzlukları ortadan kaldırmayı ve güvenli bir ortam yaratmayı görev bilmelidirler.
- i) Yurtdışı Müteahhitlik, Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Daimi Sekreteryası: İnşaat sektörünün, kamu yönetimi bünyesinde, kendisinin sahibi olacak ve işleyişini izleyecek bir birime kavuşmanın özlemi içinde olduğunu, dinamik ve deneyimli kişilerden oluşacak bu kuruluşun, sektör temsilcileri ile yakın ilişki içinde çalışması, sorunları bilmesi, önerileri değerlendirmesi ve kamu kuruluşları nezdinde takip etmesi ile ilgili bir birimin Başbakanlığa bağlı bir Müsteşarlık olarak kurulmasının yerinde olacağını yıllardır savunduk. Başbakanlığın 27 Nisan 2001 tarihli ve 2001/22 sayılı genelgesi ile Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Başkanlığınca yürütülen Yurtdışı Müteahhitlik, Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Daimi Sekreteryası'nın kurulması ve çalışmaya başlamasını sektörümüzün sorunlarını sahiplenecek ve çözüme kavuşturacak bir kurum olarak görmek istiyoruz.
- j) Kamu-Özel Sektör Diyalogu: Kamu sektörünün, inşaat ve taahhüt sektörünü ilgilendiren kararların alınmasından önce ve mevzuat hazırlık sürecinde sektör temsilcileri ile kurduğu ilişki yeterli nitelikte değildir. Etkili bir diyalog kurulması ve sektörün önerileri ciddi olarak değerlendirilmelidir.

Yolsuzluklarla Mücadele: Her türlü yolsuzluğun önlenmesi, mevzuatta bulunan ve yolsuzluğa imkan veren boşlukların doldurulması, yolsuzluğa karışanların üstüne gidilmesi ve bunların hak ettiği cezayı görmeleri ekonominin düzelmesi ve gelişmesi bakımından çok önemlidir. İnşaat sektörü yolsuzluk olgusunun yarattığı olumsuzluklarının ciddi olara etkisi altındadır.

- k) Vergi ve Stopaj: Vergi düzenimizde sektör için bir çok sorun vardır. Bunları ilgililere aktararak görevimizi yapıyoruz, fakat bazı düzeltmeler yapılmakla birlikte hala haksız uygulamalar mevcuttur. Bunlara ilişkin olarak, yurtdışı kazançların kazanıldığı ülkede vergilendirilmesi ve yurtdışı ihalelere Maliye'nin uygulandığı % 10 stopajın geçici sürelerle değil temelli kaldırılması,

kamu ihalelerinde ödenek yetersizliği ve kaynak sıkıntısından doğan sakıncaları bir ölçüde gidermek için yıllara sari inşaat işlerindeki KDV'nin oranının %10'a indirilmesi önerimiz örnek olarak verilebilir.

- d) İşçi Eğitimi: İnşaat işçisinin yeteneğinin artırılması, ihtisas eğitimi görmesi yıllardan beri çözülememiş bir sorundur. Bunu kurduğumuz işçi eğitim vakfı ile (İNİSEV) aşmaya çalışıyoruz. Ancak ciddi bir kamu desteğine ihtiyacımız vardır. Bunu çözmeye çalışıyoruz. Açtığımız kurslara tamamlayanlara resmi bir sertifikanın verilmesi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın çalışmalarına ek olarak uluslararası geçerliliği olan sertifikası verdiği bildirilen İngiliz EDEXCEL kuruluşu ile işbirliği yapılmıştır. Bir eğitim tesisi kurulması için arazi temini konusunda Ankara Sanayi Odası bize yardımcı olmuştur. Ancak bunların gerçekleştirilmesi için TMB/UMB'nin çabalar yetmemektedir.
- m) Yapıda Denetim: Yapıda denetim, uzun yıllardan beri ciddi bir sorun olmuştur. Yeni düzenlemeler ile buna çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu konunun sürekli olarak gündemde kalması, yeni sistemin aksaklıklarının irdelenmesi, düzeltilmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir. Bunun için yeni bir deprem beklenmemelidir.
- n) Yapı Malzemeleri Standardı: Yapı malzemelerine standart verilmesi işlemi tamamlanmalı; üretim ve uygulama aşamalarında standart denetim ciddi olarak yapılmalıdır.
- o) Kamu İhale Kanunu: İhaleleri şeffaflaştıracak ve uygulamada yenilikler getirecek Kamu İhale Kanunu'nun yasalaşmasını memnuniyetle karşılıyoruz. AB'ye uyumu dikkate alarak hazırlanan kanun, bugün içinde bulunduğumuz birçok soruna çözüm getirmektedir. Bu kanun da her yeni çıkan kanun gibi ümitle karşılanmakta, ancak insan faktörü yine ortaya çıkmakta, kanun uygulayıcılarının ehil ve iyi niyetli olması önem kazanmaktadır. Bugüne kadar birçok kanunun ehil olamayan ellerde yanlış yaklaşımlar neticesinde doğru uygulanmadığı da dikkate alınmalıdır. Bu kez böyle bir durumla karşılaşmamayı ümit ediyoruz.
- p) Projelerin Ayıklanması: Yurtiçi ihalelerde, makul süreli, gerçekçi ödemelere bağlanmış projelere ve uygulama programlarına ihtiyaç vardır. Mevcut programlar gözden geçirilmeli, öncelik taşımayan işler ayıklanmalı, öncelikli projeler ve bunlara tahsis edilecek yıllık ödenekler belirlenmelidir. Çeşitli siya-

si nedenler, idari baskılar ve mahalli idare talepleriyle, fizibilitesine bakılmadan cüzi ödeneklerle ihaleler yapılmıştır. Bu tür birikmiş işlerin toplamı 2001 yılında ayıklamalar sonrası 72 katrilyon, yıllık ödenek tutarı ise 6,9 katrilyondur. İlk bakışta işlerin bu sürede ancak 11 yılda biteceği sanılabilir. Oysa ki yıllık birikimlerin bu zamanı en az iki katına çıkaracağı anlaşılmaktadır. Bu ihaleleri üslenen firmaların sıkıntıları ve zararları bir yana devlet büyük zarar içindedir. Ülke yapı çöplüğüne dönmüştür; ayrıca geçen süre içinde tesisler için seçilen teknoloji de demode olmuştur. Uygulama bitince yatırım işe yaramaz halde tamamlanmış olacaktır.

Yarım Kalan Yatırımların Ekonomiye Kazandırılması için yapımı süren projeler, siyasi etkilerden arınmış bir uzmanlar komisyonunca ciddi bir incelemeye tabi tutulmalı, önceliği olan ve olmayan şeklinde iki gruba ayrılmalıdır. Bir an önce ekonomiye kazandırılması son derece yarar taşıyan öncelikli projeler sıraya konarak, mevcut imkanlarla veya yeni imkanlar da yaratılarak makul sürelerde bitirme sürecine sokulmalı, önceliksiz projeler yeniden değerlendirilmelidir. Öncelikli yatırımların sözleşmelerin de değişiklik yapılarak, yapılacak ödemelerin işin yapıldığı tarihteki fiyat yerine paranın ödendiği tarihteki fiyat ödemesi uygulaması getirilmeli, bu suretle, müteahhidin işin bir an önce bitirmesi için elindeki mevcut kaynakları harekete geçirmesi sağlanmalıdır. Müteahhit kendi kaynaklarını ve/veya iç-dış kredi imkanlarını kullanmak suretiyle işi bitirecek, devlet bu suretle işin önceden bitirilmesine imkan sağlamış olacaktır. Ancak bu tür bir işlemde ödemeler 1 yıllık bir süreden fazla gecikmemelidir. Eğer gecikme olursa, gecikmeden kaynaklanan müteahhidin ilave ödeyeceği faizin ödenmesi gündeme gelmelidir.

3.22. Toplu Yemek Sektörü

Sektör Temsilcisi: İlk Yemek Sanayicileri Derneği

3.22.1. Genel Değerlendirme

Toplu Yemek Sektörü yaklaşık olarak, Türkiye’de 5000 ve İstanbul’da 2700 işyeri bulunan, 300.000 personel istihdamı ve dört milyar dolarlık iş hacmi ile ekonomimize önemli katkıları olan bir sektördür.

Ülkemizde firmalar tarafında yemek, personel ücretlerinin düşüklüğü nedeni ile "sosyal yardım" olarak verilmektedir. Fakat ekonomik konjonktürün korunamadığı dönemlerde, tasarruf gerektiren durumlarda, en kolay vazgeçilen masraf kalemi ge-

ne yemek olmaktadır. Halbuki bu vazgeçilen şey, firmalarda verimliliğin düşmesi ile birlikte sağlık problemlerinin artması gibi olumsuz ve daha masraflı sonuçlar doğurmaktadır.

Sektörümüzle birebir ilişkide bulunan diğer sektörlerin de gelişmesinde büyük pay sahibiyiz. Son yıllarda yabancı yatırımcıların da ilgisini çekmiş olan ve Ülkemizde yatırım yapmalarına neden olan sektör, 1996 yılında çıkarılan "Gıda Kodeksi" yasası ile getirilen standartlarla, ciddi ve kalıcı kuruluşların çoğalmasını sağlamıştır.

Kamu müesseseleri ile askeri kurumların yemek üretmeyi sektöre ihale etmeleri sonucu, iş sahamız genişlemiş, rekabet, firmaları kalite ve hizmete yöneltmiştir.

3.22.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Şubat 2001 krizi tüm sektörlerde olduğu gibi bizim sektörümüzde de olumsuzluklara yol açmıştır. Yaptığımız anket sonuçları değerlendirildiğinde;

- 1- Müşteri kayıpları %27,
- 2- Karlılık azalması %47,
- 3- Personel azaltılması %18 civarındadır.

2001 yılı değerlendirmesinde firmalarımız en çok: %49 maliyet artışlarında, %37 tahsilat güçlüklerinden, %11 haksız rekabetten, şikayet etmektedirler.

2002 yılı için firmalarımızın beklentileri en çok: %49 Tasarruf ve küçülerek ayakta kalmak, %34 politik düzen ve güven ortamını beklemekte, %16 vergi, elektrik su, LPG, v.b. indirimler bekleyişi içindedirler. Çok azı da alternatif çözüm arayışındadırlar.

Geleceği göremeyen firmalarımız yeni yatırımlara yönelemediği gibi, mevcut durumlarını sürdürmekte güçlük çekmektedirler. Müşteriler tarafından, üç-dört ayda ödenen yemek bedelleri nedeniyle KDV ve diğer vergiler, SSK primleri gibi ödemelerini zamanında yapamaz hale gelmişlerdir. Bu nedenle Devletimiz gelir kayıplarına uğramaktadır.

Tüm bu olumsuz ve umutsuz tabloya rağmen, sektörel sorunlarımızı önem sırasına göre sıraladığımızda;

- 1- Eğitim ve Denetim eksikliği,
- 2- Haksız rekabet,

- 3- KDV oranlarının düşürülmesi,
- 4- Elektrik, doğal gaz, LPG, vb. üretim masraflarının azaltılması veya sanayicilere düşük fiyat uygulanması,
- 5- Yatırım kredilerinin temininde kolaylıklar sağlanmasıdır.

3.23. Turizm Sektörü

Sektör Temsilcisi: Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği

3.23.1. Genel Değerlendirme

11 Eylül saldırılarının vurduğu dünya turizmi, iyi bir yıl geçirmekteyken 2001'i %1,3'lük küçülme ile kapatılmıştır. Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Uzak Doğu arasındaki hava trafiğinin kesilmesi, global turizm faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Başka uluslar arası havayolu şirketleri olmak üzere, tüm sektör finansal darboğazla karşılaşmıştır.

11 Eylül'ün Türk turizmine etkisi 1 milyon turist, 1 milyar dolara yakın gelir kaybıdır. Kuzey Amerika ve Uzak Doğu'dan gelen turist sayısındaki ani gerileme, özellikle İstanbul ve Kapadokya'yı olumsuz etkilenmiştir.

Ağustos sonunda %20'lik bir büyüme trendi içinde olan Türk turizmi, yılı %10'luk bir büyüme ile, yani 11,6 milyon turist ve 8,1 milyar \$ gelirle kapatmıştır. Söz konusu büyüme hızı 2001 için Akdeniz çanağının en yüksek büyüme hızıdır. Elde edilen döviz geliri, ihracat ile ithalat arasındaki 2001 yılı dış ticaret açığının büyük bölümünü tek başına kapatmaktadır.

Sektörün yarattığı katma değerdeki büyüme, 2001 Ocak-Aralık döneminde %10'dur ve büyüme gösteren tek sektör konumundadır. DİE'nin Ekim 2001'de yayınladığı yeni input-output tablosuna göre, turizm sektörü kendinden başka 49 sektör için talep yaratmaktadır. Turizmdeki canlılığın 49 sektör için yarattığı talep, krizin daha da derinleşmesini engellemiştir. Turizm sektörünün Türk ekonomisinin lokomotif, kriz dönemlerinin döviz üreticisi olma özelliği 2001'de daha da belirginleşmiştir.

3.23.2. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

11 Eylül'ün yarattığı olumsuz psikolojinin kalkmasıyla, 2002 yılında, özellikle de yılın ikinci yarısında, ertelenen seyahat taleplerinin gerçekleşmesiyle sektörde global olarak önemli bir canlılık beklenmektedir. Rezervasyonlarda ki artış Türk turiz-

minin iyi bir yıl geçireceğini işaret etmektedir. Kısa vadeli olumlu beklentilerin uzun döneme taşınması için, Türk turizminin 1980'lerin ikinci yarısında yaşadığı gibi yeni bir yatırım hamlesine ihtiyacı vardır. Bunun için de, 1985-92 dönemi gibi, yatırımları ateşleyen etkin bir teşvik sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ürün çeşitliliğine giderek 12 aya ve tüm ülkeye yayılan bir turizm hedefleyen Türkiye, turizmin üst ve altyapısında yatırım eksiklikleri ile karşı karşıyadır. Turizm yatırımları 1990'ların ikinci yarısında gerilme eğilimine girmiştir. TYD, 2010 yılını hedef alarak "Turizmde İkinci Hamle Projesi" hazırlanmış, temel hedef ve politikalar saptanmıştır. Üstyapı-altyapı yatırımları ve tanıtıma gibi üç ana unsur üzerine kurulan projede, 2010 yılı asgari hedefleri 25 milyon turist ve 20 milyar \$ gelir olarak saptanmıştır.

3.24. Gemi İnşa Sektörü

Sektör Temsilcisi: Gemi İnşa Sanayicileri Birliği

3.24.1. Genel Değerlendirme

Türk Gemi İnşa Sanayii; dünya ülkelerinde olduğu gibi, kalıcı politikalarla desteklendiğinde ve tam kapasite ile çalışabilmesi durumunda, yılda;

- ✓ Yeni gemi inşa ve bakım faaliyetlerinde toplam 400.000 Ton çelik işleme,
- ✓ Proje bazında 1.000.000 DWT yeni gemi inşa,
- ✓ Bir defada 35.000 DWT'a kadar yeni gemi inşası,
- ✓ 60-70 metrelik mega yatlar ve gezinti tekneleri inşası,
- ✓ 12.500.000 DWT bakım onarım kapasitesi,
- ✓ 100.000 Tona kadar kaldırma kapasitelerine haiz çeşitli büyüklüklerde 10 adet yüzer havuz ve inşa halinde bir adet kuru havuz imkan ve kapasitelerine sahiptir (Özel Sektör Tersanelerinde).

Bir başka deyişle söz konusu kapasitenin etkin kullanımı, yılda;

- ✓ Yeni gemi inşasında 1,5 Milyar Dolar, bakım onarımda 1 Milyar Dolar olmak üzere toplam 2,5 Milyar Dolar döviz girdisi,
- ✓ Doğrudan 25.000 kişilik istihdam ve dolaylı olarak 80.000 kişiye aş imkanı ve ayrıca,

- ✓ Ortalama 500 civarındaki yan sanayi iş kolunda gelir ve istihdam olanakları anlamına gelmektedir.

Önümüzdeki beş yıllık dönem içinde;

Yıllık 1 Milyon DWT yeni gemi inşası, 12,5 Milyon DWT bakım onarım kapasitelerinin tamamının kullanımı için; Yurtiçi, Yurtdışı, Askeri ve Diğer Kamu vasıtaları taleplerinden oluşan toplam talep doğrultusunda, tersanelerimizin finans, eğitim, gelişmiş teknoloji ve fiziksel konumlarının düzenlenerek; kalite, fiyat ve süre faktörü istikrarının sağlanması ihtiyacı vardır. Halen % 55 olan yerli katkının, % 75'lere çıkarılması, tersanecilik faaliyetlerinin teşvik edilmesi ile Dünya yeni gemi talep yoğunluğundan faydalanmak için müteakip dönemde; Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de yeni tersane alanları tespit edilerek gemi inşa kapasitesinin 2,5 Milyon DWT/Yıl'a çıkartılması, gemi, yat inşa ve bakım onarım sanayiinin hedefleri ve en önemli görevleri arasında yer almaktadır.

Denizdeki insanı düşünmek, Ülke ekonomisine katkıda bulunmak ve dünya denizlerinde çeşitli bayraklar altında seyreden gemi ve yatların uluslararası kurallara göre inşa ve bakım onarımlarını tamamlamak, zamanında teslim etmek Gemi İnşa Sanayi Sektörünün misyonu olarak belirlenmiştir.

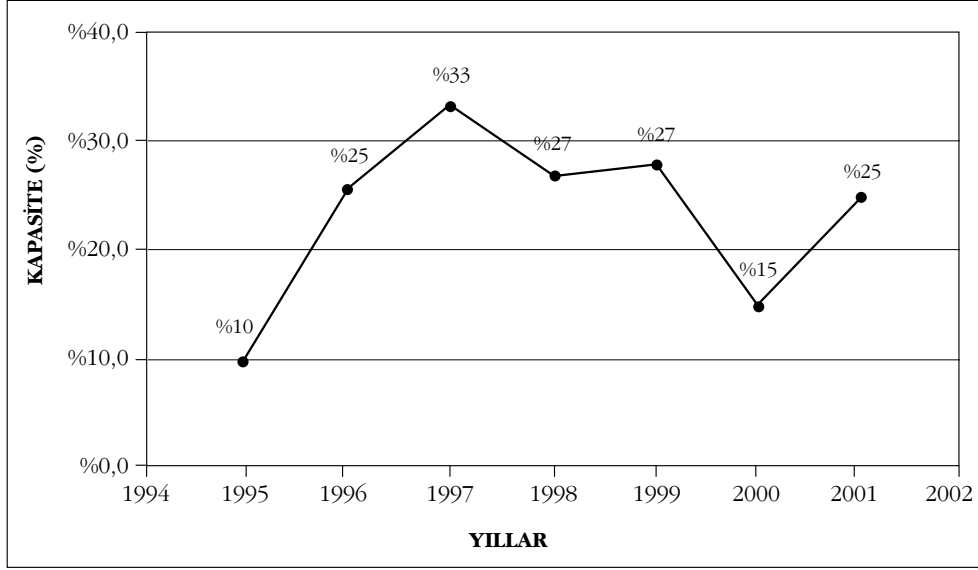
Tersanelerimizde 1995-2001 yılları arasındaki yeni gemi inşa üretim değerleri ve kapasite kullanım oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde sunulmuştur.

Özel Sektör Gemi İnşa Tersaneleri Yıllara Göre Yeni Gemi İnşa Üretim Değerleri

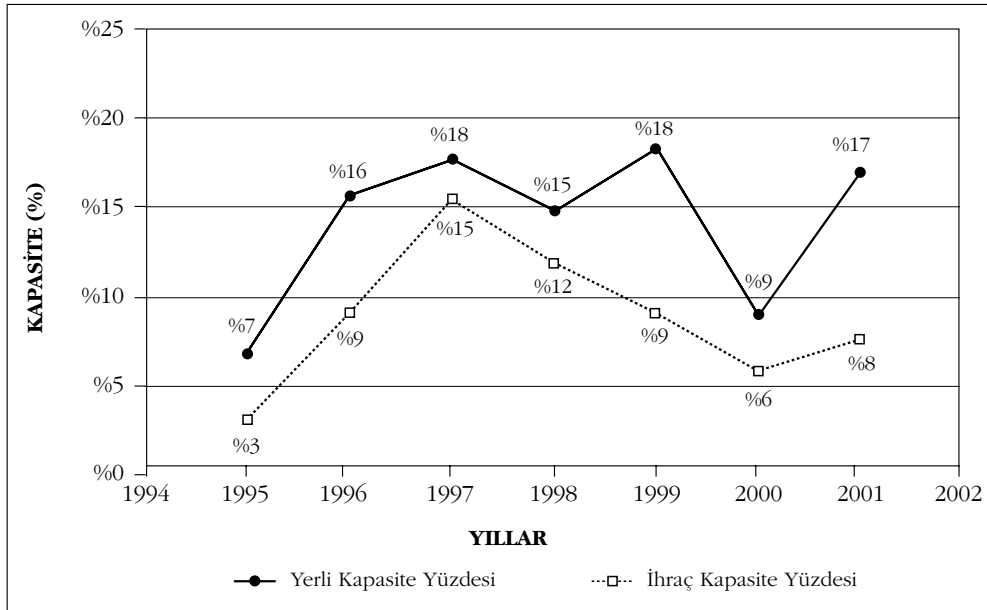
YIL	KAPASİTE (DWT / YIL)	YENİ GEMİ İNŞA (DWT / YIL)	KUL. KAPASİTE ORANI	YERLİ İNŞA	İHRAÇ İNŞA	TOPLAM
1995	380.000	37.084	10%	11	6	17
1996	400.000	101.689	25%	9	9	18
1997	500.000	165.337	33%	12	11	23
1998	500.000	133.550	27%	16	10	26
1999	600.000	164.670	27%	15	7	22
2000	600.000	88.500	15%	14	7	21
2001	600.000	147.130	25%	25	14	39
SONUÇ	3.580.000	837.960	23%	102	64	166

Kapasite Kullanım Oranları

Kapasite Kullanımında İhraç ve Yerli Para

Tersanelerimizde 2001 yılında tamamlanan yeni gemi inşa niteliksel bilgileri aşağıda verilmiştir.

2001 Yılı Tamamlanan Gemilere Ait Bilgiler

GEMİ TİPİ	YURT DIŞI		YURT İÇİ		TOPLAM	
	ADET	TONAJ	ADET	TONAJ	ADET	TONAJ
Kimyasal Tanker	5	27.900	6	34.250	11	62.150
Konteyner	-	-	1	12.500	1	12.500
Çok Amaçlı K.Y.	1	4.980	2	14.300	3	19.280
Kuru yük	1	7.500	-	-	1	7.500
Tanker	1	5.000	2	4.500	3	9.500
Genel Kargo	-	-	3	36.200	3	36.200
Yat, Motor Yat	6	-	-	-	6	-
Askeri Bot	-	-	9	-	9	-
Diğer	-	-	2	-	2	-
TOPLAM	14	45.380	25	101.750	39	147.130

Aynı yıl yapılan bakım onarım faaliyetleri aşağıdaki gibi olmuştur.

2001 Yılı Bakım Onarım Faaliyetleri

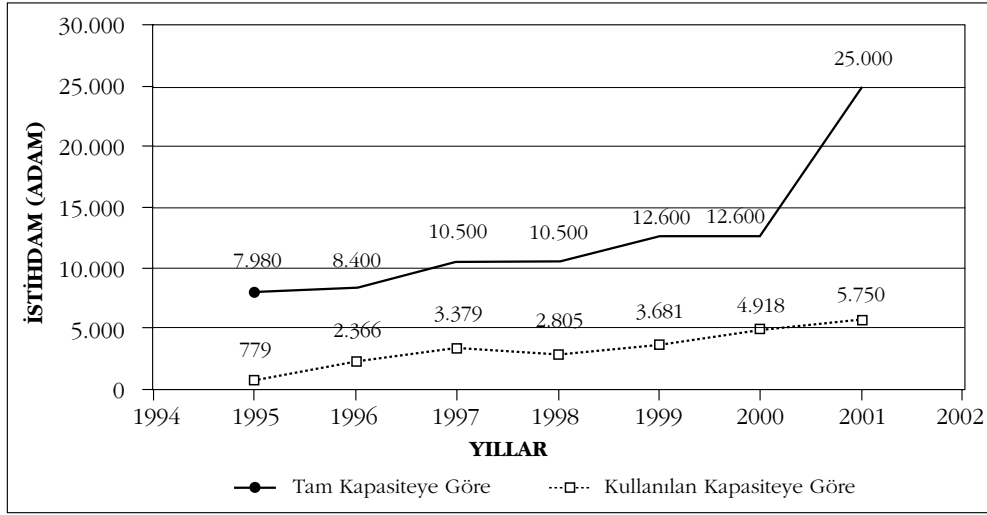
	GEMİ ADEDİ	GROSS TON
TÜRK BAYRAKLI	241	1.274.512
YABANCI BAYRAKLI	342	2.232.465
TOPLAM	583	3.506.977

Ortalama % 30 oranında faaliyet gösteren ve halen ortalama 5000 kişilik istihdam sağlayan tersanelerimizin, 1995-2001 yılları istihdam değerleri aşağıdaki tablo ve grafikte gösterilmiştir.

İstihdam Değerleri

YILLAR	TAM KAPASİTEYE GÖRE	KULLANILAN KAPASİTEYE GÖRE	GENEL İSTİHDAM ORANI
1995	7.980	779	%10
1996	8.400	2.366	%25
1997	10.500	3.379	%33
1998	10.500	2.805	%27
1999	12.600	3.681	%27
2000	12.600	4.918	%15
2001	25.000	5.750	%23

Özel Sektör Tersanelerinin Tam Kullanılan Kapasitelere Göre İstihdam Değerleri

Türk özel sektör tersanelerinin Mega Yat ve Gemi İnşa faaliyetlerinin görece konumu aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Mega Yat Siparişi Alan Ülke Sıralamaları

SIRA NO	ÜLKE	FİRMA SAYISI	TOPLAM YAT ADEDİ	KOMPOZİT TER/ADET	ÇELİK/ALU TERS/ADET	TOPLAM BOY
1	İTALYA	31	138	18/89	15/49	4541 m
2	ABD/KANADA	39	102	21/69	19/33	3706 m
3	HOLLANDA	14	61	3/3	11/58	2256 m
4	TÜRKİYE	9	28	3/12	7/16	1056 m
5	İNGİLTERE	8	17	4/9	4/8	760 m
6	ALMANYA	3	9	-/-	3/9	751 m
7	FRANSA	6	14	3/11	5/6	580 m
8	Y.ZELLANDA	6	14	3/6	3/4	493 m
9	AVUSTRALYA	5	10	2/3	3/7	438 m
10	İSPANYA	3	11	2/8	2/3	350 m

Not: Tablo'da belirtilen Türkiye ile ilgili değerler sadece yurtdışına ihraç edilen yatları kapsamaktadır. Çeşitli atölyelerde ve bilhassa Bodrum-Marmaris yöresinde inşa edilen ahşap guletler bu tabloda yer almamıştır.

**Dünya Tersaneleri ve Türk Özel Sektör Tersaneleri
Yeni Gemi İnşa Üretim Değerleri Mukayeseli Tablosu**

ÜLKELER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Japonya	7.051	7.489	7.959	8.658	7.599	8.011	4.140
Kore	3.705	4.650	5.071	4.605	5.591	8.103	3.894
AWES	4.751	5.801	5.326	5.988	5.788	5.708	2.604
Diğer Avrupa Ülkeleri	371	578	469	629	503	575	204
Çin	921	1.038	1.415	1.429	1.596	1.438	529
Asya ve Pasifik Ülkeleri	946	1.010	1.130	1.118	1.130	995	455
NIS	426	418	298	170	219	165	56
Kuzey ve Güney Afrika Ülkeleri	385	448	464	609	668	409	109
Ortadoğu ve Afrika Ülkeleri	29	20	29	8	28	29	3
Kayıt dışı	4	4	0	0	0	0	0
TOPLAM	18.590	21.454	22.160	23.211	23.120	25.431	(1)11.99 3
TÜRKİYE	37	102	165	134	165	89	(2) 147

(1) (1) 2001 yılı ilk altı aylık dönemi içerir

(2) (2) 2001 yılı 12 aylık dönemi içerir

(3) (3) OECD ülke grupları :

Awes Ülkeleri: Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere, Norveç, Polonya, Romanya

Diğer Avrupa Ülkeleri: Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Malta, Slovakya, Yugoslavya

Asya ve Pasifik Ülkeleri: Avustralya, Bangladeş, Brunei, Tayvan, Hindistan, Malezya, Yeni

Zelanda, Kuzey Kore, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam

Nis Ülkeleri: Azerbeycan, Litvanya, Rusya, Ukrayna

Kuzey ve Güney Amerika Ülkeleri: Arjantin, Brezilya, Kanada, Şili, Küba, Meksika, Peru, Amerika Birleşik Devletleri, Venezüella

Ortadoğu ve Güney Afrika Ülkeleri: Mısır, İran, İsrail, Güney Afrika, Birleşik Arap Emir.

3.24.2. Gemi İnşa Sanayiinin Sorunları ve Çözüm Önerileri

1) Genel Sorunlar: Yan sanayi kullanımı ve yarattığı katma değerlerle Ülkemiz Ekonomisine büyük katkı sağlamaya özen gösteren Özel Sektör Tersaneleri, kurulu kapasitelerini ancak % 30'ler seviyesinde kullanabilmektedirler.

Uluslararası kuralların getirdiği zorunluluklar sonucu 15 yaş üzerindeki gemilerin seferden men edileceği gerçeği 2001 yılından itibaren dünya yeni gemi inşa taleplerinde büyük bir patlama yaşanmasına neden olmuştur.

Önümüzdeki 15 yıllık dönemde de bu taleplerin artarak devam edeceği bilinmektedir. Bu nedenle Dünya Tersanelerinin 2005 yılına kadar sözleşmelerini yaptıkları ve dolu durumda oldukları da ayrı bir gerçektir.

2001 yılında pazarlık aşaması bitirilmiş, toplam bedelleri ortalama 840 Milyon Doları bulan çeşitli tipteki 60 Adet geminin kesin sipariş sözleşmeleri, teminat verilememesi nedeniyle iptal edilmiş ve başka ülkelere gitmiştir. Şubat 2002 ayı itibarıyla benzer bedeller üzerinden 67 adet değişik Ülke firmalarından yeni gemi siparişleri alınmış olup, teminat sorununun çözülmesi beklenmektedir.

2) Teminat Sorunu: Tersane sahibi kuruluşların Devletten hiçbir kredi almadan kendi birikimleri ile tersane yatırımlarını tamamlaması dolayısıyla işletme sermayelerinin olmaması, yatırım yaptıkları arazilerin 22.09.1969 tarih ve 6/12421 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Sektör Tersaneler Bölgesi olarak ilan edilmiş bulunan Tuzla Aydınli Bölgesindeki 49 yıllık İrtifak Hakkı tesis edilmiş Hazine Arazisi olması nedeniyle bankalarca teminat olarak kabul edilmemesi, bankaların üst hak ipotegine itibar etmemesi, Türk bankacılık sektörünün, gemi inşa kredilerine sıcak bakmaması, yabancı armatörlük kuruluşlarının, brokerlerin ve yabancı tersanelerin verecekleri yeni gemi siparişlerinde yabancı bankaların bu kişi veya kuruluşlara Türk Tersanelerinde gemi inşa ettirmek amacıyla verdikleri krediler ile akreditifi açılmış siparişler için istemiş oldukları Teminat Mektupları yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı verilememektedir.

Çözüm Önerisi: İhraç amaçlı yeni gemi, yat inşa ve bakım onarımlarında kullanılmak üzere halen TÜRK EXİMBANK bünyesinde işlemekte olan sistemde olduğu gibi Türk Eximbank üzerinden verilecek teminat mektupları için 400 Milyon Dolar/Yıl mektup kredisi ve 100 Milyon Dolar nakdi Köprü Finans Kredisi kaynağının aktarılması ile mümkün olabilecektir.

İhraç edilecek gemi veya yatın yabancı bankalarda açılan akreditifin karşılığı mevcut olduğundan ve yapılan sözleşme, geminin kesin satın alınması konusunu da ihtiva ettiğinden teminat mektubu en geç 2 yıl içerisinde geri dönmüş olacaktır.

3) Finans Sorunu: Yukarıda izah edildiği üzere 1980'li yıllarda uygulanan teşvik politikaları ile kullanılmış gemi ithalatının serbest bırakılması sonrasında Türk Tersanelerinde yeni gemi inşa edilememesi ve gelişen teknolojiyi yakalama gayreti ile Uluslararası pazarlarda rekabet edebilme imkanı yaratmak amacıyla ellerindeki imkanları da tersane modernizasyon ve yatırımlarına kullanmak zorunda kalan müteşebbislerin halen işletme sermayeleri bulunmamaktadır. Tersanelerin, yeni gemi ve yat inşasında temel ihtiyaçlarının başında gelen finans sıkıntısı yıllardır süre gelmektedir.

Bütün bunların yanı sıra Aralık 2001 tarihinde yapılan OECD toplantılarında Üye ülkelerin vardıkları mutabakata göre, Üye Ülkeler Tersanelerine ihraç amaçlı gemi inşasında kullanılmak üzere Tersanelerine 12 yıla kadar vadeli Gemi İnşa İhracat Kredisi verebilecektir.

Ülkemiz tersanelerinin işletme sermayelerinin bulunmayışı ve OECD Ülkelerinin Tersanelerine uzun vadeli Gemi İnşa İhracat Kredisi kullanıracak olmaları dikkate alındığında, Türk Gemi İnşa Sanayiinin önümüzdeki yıllarda rekabet edebilme şanslarının tamamen ortadan kalkabileceği görülecektir.

Çözüm Önerisi: Finans sorununa çözüm bulmak ve öncelikle ihraç edilmek üzere inşa edilecek gemi ve yatlar ile yine yabancı bayraklı gemilerin bakım onarımlarında kullanılmak üzere finans sistemine acilen orta vadeli 400 Milyon Dolar/Yıl şeklinde bir kaynak aktırılması ve bu kaynak aktarımının asgari 5 yıl sürmesi gerekmektedir. Sağlanan finans kredileri, inşa edilen gemi ve yatın ihraç edilmesi ile geri ödemeleri başlayacak olduğundan sistem oturacak ve ortalama beş yıl içinde aktarılmış olan toplam miktar kendini döndürerek, Gemi İnşa Sanayiinin yan sanayisi ile birlikte gelişmesini sağlayacak, ekonomiye katkısı ise (İstihdam olanağı ve yarattığı katma değerlerle) ilk günden itibaren başlayacaktır.

4) Teşvik Tedbirleri: Yeni Gemi İnşalarında uygulanmakta olan Teşvikler 31.07.1998 yılında alınan bir kararla kaldırılmıştır. Rakip ülkeler ekonomilerine doğrudan ve dolaylı katkıları nedeniyle tersanelerine % 60'lara varan çeşitli Devlet Desteklerini vermektedirler. Bu durum diğer ülkelerin tersaneleri ile teknolojik olarak rekabet edebilir düzeyde olan Türk Özel Sektör Tersanelerini zora sokmakta mali-

yetler açısından büyük külfetler getirmekte, dolayısıyla gemi inşa fiyatları yönünden tersanelerimizin rekabet edebilirliği zayıflamaktadır.

Türk Deniz Ticaret Filosunda kullanılan gemilerin halihazırdaki yaş ortalamasının 22'dir. Gemilerin çelik yönünden kullanım amaçlarına göre ömürlerinin 20 – 35 yıl arasında olduğu ve yürürlükte bulunan Uluslararası kuralların getirdiği zorunluluklar nedeniyle çok kısa sürede kullanılamaz hale geleceği ve eski gemilerin hurdaya çıkartılacağı bilinmektedir. Söz konusu gemilerin Türkiye Tersanelerinde inşa edilmesi modern, uluslararası kurallara uyan yeni gemilerin Deniz Ticaret Filosuna kazandırılması önem arz etmektedir.

Çözüm Önerileri: Türk Özel Sektör Tersanelerinin uluslararası pazarlarda rekabet edebilirlik güçlerini yükseltmek amacıyla yeni gemi inşasında maliyetlerin düşürülmesini için 31.07.1998 tarihinde kaldırılmış olan Teşvik Tedbirlerinin kalıcı politikalarla yeniden yürürlüğe sokulması gereklilik arz etmektedir.

Türk Deniz Ticaret Filosunda halen görev yapan ancak ömürleri tükenmiş durumda bulunan gemilerin "Hurda Gemi Teşviki" adı altında bir teşvik uygulamasına geçilerek, isteyen armatörlere bu gemilerin hurda değerlerinin 5 katı tutarında nakdi kredi verilerek yenilenecek modern gemilerle Türk Tersanelerinde inşa edilmesi sağlanmalıdır.

5) KDV Kanunu ile ilgili Sorun: Teşvik Belgeli gemi ve yat inşaatıyla onarımının KDV'den muaf tutulacağı yasa da belirtilmiştir. Yasa gereği gemi ve yat inşa ettiren ve son kullanıcı olan yatırımcılara KDV tahakkuk ettirilmemektedir. Gemi, Yat İnşa eden tersaneler ise tüm giderleri için son kullanıcı gibi değerlendirilerek KDV ödemektedirler.

Hiçbir sanayi sektörü KDV yükü altında tutulmamaktadır. Söz konusu Kanun gereğince KDV tüketici ve/veya kullanan tarafından ödenmektedir. Gemi ve yat inşa eden ve gemilerin bakım onarımlarını gerçekleştiren tersanelerimiz bu uygulamanın dışında kalan tek örnektir.

Çözüm Önerisi: Tüketici ve/veya son kullanıcı durumunda bulunmayan tersanelerimizin gemi, yat inşa ve bakım onarımlarda ek maliyet getiren bu uygulamanın aşılması için enerji, su, hizmet ve malzeme alımları için KDV muafiyetinin uygulanmasına imkan verecek şekilde 3065 sayılı K.D.V. Kanunu 13. a maddesinde tersanelerce işçilik ve hizmet bedelleri için kesilen faturaların malzeme kısmında ol-

duğu gibi KDV'li olarak tanzim edilmesi, KDV iadesinin son kullanıcı tarafından yapılması şeklinde düzenlenerek gerekli yasal değişikliğin yapılması maliyetlerin aşığı çekilmesine olanak sağlayacaktır.

6) Tuzla Tersaneler Bölgesinin "İhtisas Serbest Bölgesi" olarak ilan edilmesi: Çeşitli olumsuzluklar nedeniyle uluslararası pazarda rekabet edebilirlik güçleri zayıflayan ve ortalama %30 kapasite ile çalışan tersanelerimiz ile Gemi İnşa ve Onarım Sektörüne hizmet veren Yan sanayi firmalarının serbest bölge avantajlarıyla yeni işçilik ve ham madde ile yarı mamul ve teçhizat fiyatlarında oluşacak indirimler, maliyetlerin aşığı çekilmesine neden olacak ve tersanelerimizin uluslararası rekabet edebilirlik güçleri artarak yeni gemi siparişlerinde artış sağlanabilecektir.

Çözüm Önerisi: Ülkemiz kapasitesinin % 95'ini oluşturan tersanelerimiz ile büyük çoğunluğu bu bölgede yerleşik durumda bulunan yan sanayi kuruluşumuzun yer aldığı 29.09.1969 tarih ve 6/12421 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kurulmuş olan Tuzla Tersaneler Bölgesinin özel önem arzeden niteliği ve yapısı gereği öngörülen mevcut hali ve statüsü ile "İHTİSAS SERBEST BÖLGESİ" olarak ilan edilmesi

7) Tuzla Bölgesine bakım onarım amacıyla gelen yabancı bayraklı gemilerden alınan fener, rüsum, sağlık, sıhhiye ve benzeri harçlarda indirim yapılması: Tuzla Tersanelerine bakım onarım amacıyla gelen yabancı bayraklı gemilerden alınan Boğaz geçiş, Fener rüsumu, sağlık sıhhiye ve benzer harçlar oldukça yüksek meblağlar tutmaktadır. Ödenmekte olan bu harçlar yabancı armatör için büyük külfet getirmekte ve yapmış olduğu değerlendirmelerle Malta veya diğer Avrupa Ülkelerine yada harç rakamları daha düşük olması nedeniyle transit geçiş ücreti ödeyerek Karadeniz Ülkelerindeki Tersanelere gitmektedir. Böylece Ülkemize girecek olan döviz diğer ülkelere kaymaktadır.

Çözüm Önerisi: Ülkemize girecek döviz miktarının Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Denizcilik Müsteşarlığı'nca dikkate alınarak; Tuzla Tersaneler Bölgesine bakım onarım amacıyla gelecek olan yabancı bayraklı gemilerden Boğaz girişleri sırasında alınan söz konusu ücret ve harçlarda indirim yapılması için bu gemilere transit geçiş uygulaması getirilmelidir.

8) Yat ve Gezinti Teknelerinden alınan Motor Alım Vergisi, Yıllık Taşıt Kullanım Vergisi konularında indirim yapılması: Yat ve Gezinti Teknelerinden alınan Motor Alım Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi, yıllık Taşıt Kullanım Vergisi ve Lüks Tüketim

vergilerinin çok yüksek olması, yabancı ülkelerden satın alınan veya inşa ettirilen yabancı bayraklı yat ve gezinti teknelerinin kullanımını teşvik etmektedir. Bu husus Ülkemizde yat ve gezinti teknesi üretimi ile iştigal eden bir çok firmayı olumsuz yönde etkilemiş, Türk tüketiciler için imalat yapamaz duruma getirmiştir.

Çözüm Önerisi: Ülkemizde kullanılan yat ve gezinti teknelerin yabancı alımlardan ve yabancı bayrak taşımalarından kurtarılarak Türk Tersanelerinde inşa edilmiş Türk Bayraklı yat ve gezinti tekneleri kullanılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla söz konusu vergilerde indirime gidilmeli ve Türk Tersanelerinde inşa ettirilen yat ve gezinti teknelerinin Türk Bayrağı altında kullanımı teşvik edilmelidir.

Ek.1. Sektörler ve Sektör Temsilcileri

1. Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği
2. Un Sanayicileri Derneği
3. İstanbul Organize Deri Sanayicileri Derneği
4. Selüloz ve Kağıt Sanayicileri Vakfı
5. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği
6. Türkiye Madenciler Derneği
7. Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği
8. Gemi İnşa Sanayicileri Birliği
9. Gübre Üreticileri Derneği
10. Sabun ve Deterjan Sanayicileri Derneği
11. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği
12. Türkiye Elektronik Sanayicileri Derneği
13. Demir Çelik Üreticileri Derneği
14. Makine İmalatçıları Birliği
15. Otomotiv Sanayii Derneği
16. Türkiye Alüminyum Sanayi Derneği
17. Ayakkabı Sanayicileri Derneği
18. Türkiye Bankalar Birliği
19. Türkiye Mühendisler Birliği
20. Türkiye İlaç Sanayii Derneği
21. Yerli İlaç Sanayicileri Derneği
22. Çevre Teknolojisi ve Uygulayıcıları
23. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği
24. Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği
25. Beyaz Eşya Yan San. Derneği
26. Taşıt Araçları Parça San. Derneği

27. Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği
28. Bioteknoloji Derneği
29. Elektronik Cihazlar İmalatçıları Derneği
30. Türkiye Döküm Sanayicileri Derneği
31. Türkiye Ormancılar Derneği
32. Türkiye Su Ürünleri Derneği
33. Kozmetik ve Tuvalet Müstarzarları Üreticileri Derneği
34. Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği
35. Reklamcılar Derneği
36. Uluslararası Nakliyatçıları Derneği
37. Ofis Mobilyaları Sanayici ve İşadamları Derneği
38. İstanbul Yemek Sanayicileri Derneği
39. Seramik Kaplama Malzemecileri Üreticileri Birliği Derneği
40. Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği
41. TÜSİAD

Ek.2. Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırması (ISIC)

3 Basamak

- 300 Toplam İmalat
- 311 Gıda Ürünleri
- 313 İçecekler
- 314 Tütün
- 321 Tekstil
- 322 Giyecek Ürünler (Ayakkabı Hariç)
- 323 Deri Ürünleri
- 324 Ayakkabılar (Lastik ve Plastik Hariç)
- 331 Tahta Ürünleri (Mobilya Hariç)
- 332 Mobilya (Metal Hariç)
- 341 Kağıt ve Ürünleri
- 342 Baskı ve Matbaacılık
- 351 Endüstriyel Kimyasal Maddeler
- 352 Diğer Kimyasal Maddeler
- 353 Petro Rafinerileri
- 354 Çeşitli Petro ve Kömür Ürünleri
- 355 Kauçuk Ürünleri
- 356 Plastik Ürünleri
- 361 Çanak, Çömlek, Çini, Porselen
- 362 Cam ve Ürünleri
- 369 Diğer Metal Olmayan Mineral Ürünleri
- 371 Demir ve Çelik
- 372 Demir Dışı Metaller
- 381 İşlenmiş Metal Ürünleri
- 382 Elektriksiz Makineler
- 383 Elektrikli Makineler
- 384 Taşıma Araçları
- 385 Profesyonel ve Bilimsel Cihazlar
- 390 Diğer İmalat Ürünleri

Ek.3. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC)

2 Basamak

- 00 Canlı Hayvanlar
- 01 Et ve Et Ürünleri
- 02 Süt, Süt Ürünleri ve Yumurtalar
- 03 Balık ve Diğer Deniz Ürünleri
- 04 Hububat ve Hububat Ürünleri
- 05 Meyve ve Sebzeler
- 06 Şeker, Şeker Ürünleri ve Bal
- 07 Kahve, Çay, Kakao vb.
- 08 Hayvan Gıdaları
- 09 Çeşitli Gıda Ürünleri
- 11 İçecekler
- 12 Tütün ve Tütün Ürünleri
- 21 İşlenmemiş Kösele, Deri ve Kürk
- 22 Yağlı Tohumlar ve Yağ Veren Meyvalar
- 23 Ham Kauçuk
- 24 Mantar, Odun ve Kereste
- 25 Kağıt Hamuru ve Kullanılmış Kağıt
- 26 Dokuma Elyafı
- 27 Ham Gübre ve Maden
- 28 Metal Cevherleri, Döküntü ve Hurdaları
- 29 Başka Yerde Belirtilmeyen İşlenmemiş Tarım Ürünleri
- 32 Taş, Kok ve Briket Kömürü
- 33 Petrol ve Petrol Ürünleri
- 34 Doğalgaz ve Mamul Gaz
- 35 Elektrik Enerjisi
- 41 Hayvansal Sıvı ve Katı Yağlar
- 42 İşlem Görmemiş Bitkisel Yağlar
- 43 İşlenmiş Yağ, Mum vb. Yenilmeyen Karışımları
- 51 Organik Kimyasal Ürünler

- 52 İnorganik Kimyasal Ürünler
- 53 Debatat ve Boyacılıkta Kullanılan Ürünler
- 54 Tıp ve Ezacılık Ürünleri
- 55 Parfümeri, Kozmetik, Temizlik Ürünleri
- 56 İşlenmiş Gübreler
- 57 Patlayıcılar
- 58 Plastik Maddeler vb.
- 59 Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Madde ve Ürünler
- 61 Deri, İşlenmiş Kürk
- 62 İşlenmiş Kauçuk Eşya
- 63 Mantar, Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)
- 64 Kağıt, Karton ve Ürünleri
- 65 Tekstil İplikleri, Kumaşlar
- 66 Metal Olmayan Maddeden Yapılmış Eşyalar
- 67 Demir ve Çelik
- 68 Demir İhtiva Etmeyen Madenler
- 69 Başka Yerde Belirtilmeyen Madenden Mamul Eşyalar
- 71 Elektriksiz Makineler
- 72 Elektrikli Makineler
- 73 Taşıma Araçları
- 81 Sıhhi Su, Isıtma ve Aydınlatma Cihazları
- 82 Mobilya
- 83 Seyahat Eşyaları, El Çantaları
- 84 Giyim Eşyaları
- 85 Ayakkabılar
- 86 Enstrümanlar ve Saatler
- 89 Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar
- 91 Sınıflandırılmayan İletiler
- 93 Özel İşlemler
- 94 Hayvanat Bahçesi İçin Hayvanlar, Evcil Hayvanlar
- 95 Savaş Aletleri ve Mühimmat
- 96 Altın Olmayan Paralar

Kaynakça

- "Türkiye Ekonomisi 2001", Aralık 2001, TÜSİAD, İstanbul
- "Temel Tapısal Reform Konuları", Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "Sektörel Durum Analizi 2001-I", TÜSİAD, İstanbul
- "2000 - 2001 Dönemi Para ve Kur Politikası", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 29 Eylül 2000, TCMB, Ankara
- "2000 Yılı Eflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 9 Aralık 1999, TCMB, Ankara
- "2001 Yılı Para Politikası, Hedefler ve Uygulama" , Temmuz 2001, TCMB, Ankara
- "2001 Yılı Para ve Kur Politikası", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 22 Aralık 2000, TCMB, Ankara
- "Dış Ticaret İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)" , Aralık 1997, DPT, Ankara
- "Gayri Safi Milli Hasıla İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Genel Ekonomik Durum Değerlendirmesi" , Mart 2001, DPT, Ankara
- "Hanehalkı İşgücü Anketi Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 9 Aralık 1999, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 18 Aralık 2000, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 30 Ocak 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 15 Mayıs 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 31 Temmuz 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 28 Kasım 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 18 Ocak 2002, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "Stand-By Düzenlemesi Aylık Raporları", Hazine Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara
- "İnşaat İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Kasım 2000 Mali Krizinin İmalat Sanayii Üzerine Etkileri" , Değerlendirme Notu, DPT, Ankara
- "Şubat 2001 Krizinin İmalat Sanayi'ne Etkileri", Değerlendirme Notu, DPT, Ankara

- "Maden İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Özet Ulusal Program", AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Program Özeti, Mart 2001, AB Genel Sekreterliği, Ankara
- "Sektörel Değerlendirme Raporları", İlgili Sektör Platformları
- TC Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
- "Ekonomik Gelişmeler", Ocak, Şubat, 2002, Ankara
- "Temel Ekonomik Göstergeler", DPT, Ankara
- "Turizm İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı; Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar", Mart 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "Türkiye'nin Ödemeler Dengesi İstatistikleri", TCMB, Ankara
- "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)", 2000, DPT, Ankara
- "Üç Aylık İmalat Sanayi Eğilim Ankaeti Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Üç Aylık Sanayi Üretim İndeksi Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Yabancı Ziyaretçi İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara